

NO. XIV / 2011

ISSN 1301-2746

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAC AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAC RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLİĞİ
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

Vehbi Koç Vakfı

Suna - İnan KIRAÇ Akdeniz Medeniyetleri
Araştırma Enstitüsü Yıllık Dergisi

Yönetim Yeri: Barbaros Mh. Kocatepe Sk. No. 25

Kaleiçi 07100 Antalya Tel: +90 242 243 42 74

Faks: +90 242 243 80 13 E-posta: akmed@akmed.org.tr

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın

Sayı: XIV - 2011

Sabibi: Vehbi Koç Vakfı Adına Erdal YILDIRIM

Sorumlu Müdür: Kayhan DÖRTLÜK

Yapım: Zero Produksiyon Ltd., İstanbul

Abdullah Sokak No. 17

Taksim 34433 İstanbul

Tel: +90 212 244 75 21 Faks: +90 212 244 32 09

Baskı: MAS Matbaacılık A.Ş.

Hamidiye Mh. Soğuksu Cd. No: 3 Kağıthane - İstanbul

Tel: +90 212 294 10 00 info@masmat.com.tr Sertifika No: 12055

Bilim Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Hâluk ABBASOĞLU

Max KUNZE

Ara ALTUN

Thomas MARKSTEINER

Oluş ARIK

Wolfram MARTINI

Cevdet BAYBURTLUOĞLU

Gönül ÖNEY

Tuncer BAYKARA

Mehmet ÖZSAIT

Jürgen BORCHHARDT

Urs PESCHLOW

Jacques Des COURTILS

Scott REDFORD

Vedat ÇELGIN

Denis ROUSSET

Nevzat ÇEVİK

Martin Ferguson SMITH

Bekir DENİZ

Oğuz TEKİN

Refik DURU

Gülsün UMURTAK

Serra DURUGÖNÜL

Burhan VARKIVANÇ

Hansgerd HELLENKEMPER

Michael WÖRRLER

Frank KOLB

Martin ZIMMERMAN

Adalya, **A&HCI** (*Arts & Humanities Citation Index*) ve
CC/A&H (*Current Contents / Art & Humanities*) tarafından taranmaktadır.

Adalya is indexed in the **A&HCI** (*Arts & Humanities Citation Index*) and
CC/A&H (*Current Contents / Art & Humanities*).

Hakemli bir dergidir / A peer reviewed Publication

Editörler / Editors

Kayhan DÖRTLÜK

Tarkan KAHYA

Remziye BOYRAZ SEYHAN

Tuba ERTEKİN

İngilizce Editörleri / English Editors

İnci TÜRKOĞLU

Dorin LUCAS

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No. 25

Kaleiçi 07100 ANTALYA-TURKEY

Tel: +90 242 243 42 74 • Fax: +90 242 243 80 13

akmed@akmed.org.tr

www.akmed.org.tr

ISSN 1301-2746

İçindekiler

Gülsün Umurtak	
<i>Understanding the Hacilar II Settlement</i>	1
Mustafa Bulba	
<i>Kaunos Demeter Kayalığından ele geçen Kıbrıs Heykelcikleri</i>	17
Alice Landskron	
<i>Zur Komposition der Friese auf der Nord- und Ostseite des Heroons von Trysa</i>	31
Christian Marek	
<i>Kaunos und Lykien</i>	57
Alime Çankaya – Hüseyin Köker	
<i>Dumancık Kistophor Definesi</i>	63
Ümit Aydinoğlu – Ümit Çakmak	
<i>A Rural Settlement in the Rough Cilicia-Isauria Region: Karakabaklı</i>	71
Fatih Onur	
<i>Gagates: Θαυμάσιος λίθος</i>	
<i>Antikçağ'da Mesbur bir Taşın Kullanım Alanları ve Yataklarının Yeriyle İlgili Bir Değerlendirme</i>	103
Julian Bennett	
<i>Why did Claudius Annex Lycia?</i>	119
Murat Durukan	
<i>Olba Territoryunda Hellenleştirme ve Romalılaştırma Politikalarının Arkeolojik İzleri</i>	137
Murat Arslan – Nihal Tüner Önen	
<i>Akdeniz'in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar</i>	189
Gürkan Ergin	
<i>How to Transform an Isaurian into a Subject? The Roman Army as a Foucaultian Technology of Power</i>	207
Burhan Varkivanç – Hülya Kökmen	
<i>Attaleia'nın Anıtsal Mezarları Üzerine Bazı Gözlemler</i>	223
N. Eda Akyürek Şahin	
<i>Antalya Müzesi'nden İki Hekateion</i>	237
Hüseyin Sami Öztürk – Hakkı Emirhan Süel	
<i>Tloslu Ptolemaios'un Mezar Yazılı</i>	259

Mehmet Özsait – Guy Labarre – Nesrin Özsait	
<i>Nouvelles inscriptions et monuments de la vallée d'Apollonia (Phrygie-Pisidie)</i>	267
Serra Durugönül	
<i>Silifke Müzesi'nden Dionysos-Pan Heykeli ve İki Torso</i>	287
İnci Delemen	
<i>The Colossal Statue of Lucius Verus Recently Discovered in Perge</i>	297
Ayşe Aydin	
<i>Side Müzesi'ndeki Sigma Formlu Tabla</i>	315
Altan Çetin	
<i>Memlûklerin Kıbrıs ile İlişkileri</i>	327

Olba Teritoryumunda Hellenleştirme ve Romalilaştırma Politikalarının Arkeolojik İzleri

Murat DURUKAN*

Antik dönemde Hellenleştirme ve Romalilaştırma (Hellenizasyon ve Romanizasyon) konularında araştırma yapan bilim adamlarının ulaştiği sonuçlar, pek çok bölge için tatmin edici bir çerçeve çizmektedir. Ancak Akdeniz dünyasının genişliği dikkate alındığında, burada yaşayan farklı halkların, farklı kültürler ve farklı geleneklere sahip olduğu görülmektedir. Hatta bazı bölgelerin kendi içinde bile -örneğin Kilikia'da- bu kültürel farklılıklar tespit edilebilmektedir. Geniş Kilikia bölgesi içinde küçük bir krallık olan Olba Teritoryumu'nu tek başına ele almak (Res. 1), Hellenleştirme ve Romalilaştırma kavramlarının bu krallıkta nasıl ortaya çıktığını, gelişim sürecini ve etkilerini anlamak açısından daha spesifik sonuçlar verecektir. Ayrıca burada tespit edilen sonuçlar, Seleukosların ve Roma'nın dış politikada bu konuya yönelik tercih ettiğleri yöntemler ve bunların gerekliliklerinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Konunun ayrıntılarına girmeden önce, bu çalışmada, Hellenleştirme ve Romalilaştırma kavramları ile ne kastedildiği tanımlanmalıdır. Nitekim modern tarihçiler arasında bu kavramlar farklı şekillerde yorumlanmaktadır¹. Bu çalışmada ise: Bir bölgede, kültürün veya sanatın herhangi bir alanında, Yunan veya Roma kültürüne ait -daha önce rastlanmayan- yeni uygulamaların ortaya çıkışını tanımlamaktadır. Ancak daha da önemlisi, bir süre sonra yeni uygulamaların bizzat yerli halk tarafından kabullenilip talep edilmesi ve yine yerli ustalar tarafından bu taleplerin karşılanması anlaşılmalıdır². Şüphesiz ki bu kavramlar, lokal kültürün ve sonradan gelen kültürün gücüne göre şekillenmişlerdir. Bu nedenle Hellenleştirme ve Romalilaştırma'nın ölçüsü konusunda net sınırlar koymak veya bu etkillerle, her coğrafyada aynı ölçüde karşılaşmayı beklemek doğru değildir³.

Kültürel etkileşim, asimilasyon ya da akültürasyon gibi süreçlerin en net izlenebileceği belgeler arasında, öncelikle epigrafik buluntular gösterilebilir. Nitekim tüm Kilikia bölgesindeki Romalilaştırma politikalarını incelemiş olan Pilhofer, Roma unsurlarını vurgulayan yazıtlardan hareket ederek, imparatorluk Kilikia'sının dili, bölgede kullanılan

* Doç. Dr. Murat Durukan, Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 33342 Çiftlikköy Kampüsü, Mersin. E-posta: mdurukan@mersin.edu.tr

Bu çalışma, Deutsches Archäologisches Institut tarafından sağlanan burs ile Berlin'de hazırlanmıştır. Enstitünün İstanbul ve Berlin'de çalışan mensuplarının göstermiş olduğu ilgi ve desteği sonsuz teşekkür ederim.

¹ Genel değerlendirme için bk.: Madsen 2002, 87 vd; Ayrıca bk.: Woolf 1994, 116 vd.

² Macmullen 2000, 21

³ Waelkens 2002, 311

isimler, vatandaşlık hakları ve dinsel konulardaki değişimlere dikkat çekmiştir. Pilhofer, arkeolojik buluntuların Romalı olmasının önemli olmadığını, esas olarak insanların Romalilaşmasının önemli olduğuna vurgu yapmıştır⁴.

Pilhofer'in kitabında kullanılan yazıtların büyük bölümü İ.S. 2 ve 3. yy'lara aittir. Bu yüzyıllara ait yazılı belgelerin sayısı tüm bölgede oldukça fazladır. Ancak Hellenleştirme ve Romalilaştırma kavramlarının ilk evrelerine ait yazılı belgeler yok deneyecek kadar azdır. Bu makale, özellikle yazıtlarla desteklenemeyen dönemlerdeki Hellenleştirme ve Romalilaştırma politikalarını, arkeolojik buluntular üzerinden takip etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca Pilhofer'in çalışmasından farklı olarak, tüm Kilikia bölgesinde değil, sadece Olba Krallığı'nda gözlemlenen Hellenleştirme ve Romalilaştırma uygulamaları ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Mimarının farklı alanlarında karşılaşılan yapı formları, yapı malzemeleri, özellikle nekropoller, mezar formları, ölü kültü, ölü gömme gelenekleri ve bunlarla ilişkili olan diğer ipuçları Hellenleştirme ve Romalilaştırma süreçlerinin izlenebileceği önemli arkeolojik buluntular arasında sayılabilir. Bu kavramlarda tespit edilebilen gelişim veya değişim, Hellenleştirme ve Romalilaştırma'nın çerçevesini çizmeye yardımcı olmaktadır.

Olba Territoryumu'nda, "metropoller" ile "kırsal yerleşimler" arasındaki en önemli farklılıklardan biri ile nekropoller ve mezar formlarında karşılaşılmaktadır. Bu farklılıklar, Hellenleştirme ve Romalilaştırma konularına yeni bir bakış açısı getirecek niteliktidir. Ayrıca bu durum, Roma Dönemi'nde net olarak izlenebilen kültürel transformasyonun aslında Hellenistik Dönem'de başlamış olan uzun bir süreç olduğuna da işaret etmektedir.

Yerli halkı asimile etme girişiminde ve Yunan-Roma kültürlerini bölgeye yerlestirme sürecinde iki ismin öne çıktığı görülmektedir: Seleukos Kralı IV. Antiokhos ve Augustus. Bununla birlikte, pek çok kral veya imparatorun bu süreçte değişik ölçülerde destek olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada Hellenleştirme ve Romalilaştırma süreçlerinin yoğun olarak yaşandığı evrelerin yanı sıra, tercih edilen yöntemler üzerinde de durulacaktır.

I. Hellenleştirme

Yazılı belgelerin azlığı nedeniyle, Hellenistik Dönem ve öncesinde, Olba halkın sosyal, politik ve kültürel dokusu hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca bu krallığın yayılım alanında, Hellenistik Dönem öncesine ait hiçbir arkeolojik buluntu da rastlanmamıştır. Ancak Hellenistik Dönem'de, Seleukosların kontrolü altına giren Olba Rahip Krallığı'nda, ilk kez Yunan kültürünün bazı izleriyle karşılaşmaktadır. Köklü bir geçmişe sahip olan bu coğrafyada, İ.O. 3. yy'dan itibaren, mimari, sanat ve din gibi çeşitli konularda Yunan etkilerinden ve ölçülu bir Hellenleştirme politikasından söz etmek mümkündür⁵.

Epigrafik bulgular yardımcı olamadığı için, bu süreci arkeolojik buluntular kanalıyla takip etmek zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Daha önce de değindiği üzere, kültürel değişim veya dönüşümlerin en iyi izlenebildiği arkeolojik buluntular; ölü kültü, ölü gömme gelenekleri, mezar formları ve bunlarla ilişkili olan diğer ipuçlarıdır. Ancak Olba Rahip Krallığı'nın "Hellenistik Dönem gelenekleri ve mezar mimarisini" konuları, buluntu

⁴ Pilhofer 2005, 4

⁵ Bölgedeki ilk Yunan etkileri hakkında bk.: Durugönül 1989; Durugönül 1998a, 110 vd.; Durugönül 1998b, 69 vd; Durugönül 1999a, 361 vd; Durukan 2005, 48 n. 31

sayısının azlığı ve tipolojik anlamdaki monotonluğu nedeniyle, Hellenleştirme sürecini anlamaya yeterince yardımcı olamamaktadır⁶. Tüm bölgede Hellenistik Dönem'e tarihle-nejebilen mezarlарın sayısı 50'yi aşmamaktadır ve İ.O. 2. yy.'dan daha erkene tarihlenen bir mezar tespit edilememiştir. Bu nedenle Olba Rahip Krallığı'nda, ölü kültü ve ölü gömme geleneklerinin Yunan kültürünün etkisi altına girdiğini söylemek mümkün değildir.

Mezarların azlığı ve buna bağlı olarak ölü kültü kavramının gizemini koruması, Olba halkın bu konudaki muhafazakar tutumuna ve Yunan kültüründen farklı uygulamalara sahip olduğuna işaret etmektedir. Nitekim bu denli gizemli bir ölü kültü kavramı Yunan kültürüne yabancıdır. Anadolu'daki Yunan yerleşimlerinde veya Yunan etkisi altında kalan yerleşimlerde, mezarlар veya nekropoller yerleşimin yakın çevresinde bulunur ve bunlar için rahatlıkla görülebilecek noktalar tercih edilir. Özellikle dağlık coğrafyalara sahip olan Lykia ve Karia bölgelerinde bu gözlemleri yapmak mümkündür⁷. Ancak bir diğer dağlık bölge olan Olba, bu konuda oldukça farklı bir özellik taşımaktadır:

İ.O. 2. yy.'a kadar ölü kültü veya mezar formları konusunda hiçbir ipucu bulunamamış olan Olba bölgesinde, bu tarihlerden itibaren inşa edilmiş oldukları anlaşılan ve sayıları 50 civarında olan polygonal mezar evlerine rastlanmaktadır (Res. 2)⁸. Bu yapıların, Yunan kültürünün etkisiyle bölgeye taşınan anıt mezar anlayışının sonuçları olabileceği düşünülebilir. Nitekim bu mezar anıtlarının tek yeniliği, yapının duvarlarında polygonal örgü tekniğinin kullanılması değil, aynı zamanda ilk kez toprak üzerinde inşa edilmiş bağımsız bir mezar anlayışının ortaya çıkışını olmalıdır. Ancak bunların sayısının azlığı dikkate alınırken, bu mezar formunun ve yeni uygulamanın, Olba bölgesinde çok yaygın biçimde kabul gördüğünü söylemek güçtür. Bu manzara, Olba Rahip Krallığı'nın ölü kültü ve ölü gömme gelenekleri konusunda kendine has bir karakteri olduğu ve bunun Hellenistik Dönem'den daha eskiye dayanan güclü ve yerel bir gelenek olduğu fikrini ortaya çıkarmaktadır.

Bu noktada bazı sorular gündeme gelmektedir. Örneğin: Olba bölgesinde güçlü bir gelenek yaratmış olan topluluğun insanları kimlerdir, ne tür gelenek ve göreneklere sahiplerdir ve Hellenistik Dönem'e kadar nasıl bir yaşam sürdürmüşlerdir? Bu sorular, yeterli arkeolojik ve tarihsel veri olmadığı için günümüze kadar tatmin edici ölçüde yanıtlanamamıştır.

İ.O. 3. yy.'da Seleukos Devleti ile Olba rahip krallığı arasında bazı ilişkilerin kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Zeus Olbios Tapınağı'nın (Res. 3) *peribolos* duvarında bulunan ünlü yazıt⁹, Seleukos I Nikator'un, Olba'daki tapınak kompleksine bazı eklemeler yapmış olduğunu belirtmektedir. Yazıt geriye dönük bir onurlandırma olarak daha sonra yazılmış olsa da¹⁰, iki taraf arasında İ.O. erken 3. yy.'a kadar uzanan bir hukukun varlığına işaret etmesi açısından önem taşımaktadır.

Seleukos kralının Olba bölgесine bu şekilde bir ilgi göstermiş olması, kesinlikle dosta-ne ilişkiler kurmak istedigine işaret etmektedir. Bunun nedeni, Olba halkın dikkate alınması gereken bir güç olmasıyla ilişkili olabilir. Her ne kadar arkeolojik veriler Hellenistik

⁶ Hellenistik dönem mezarları için bk.: Durukan 1999, 79 vd; Durukan 2004, 39 vd.; Durukan 2005, 107 vd; Söğüt 2006.

⁷ Spanu 2000, 173; Schweyer 2002; Diler 2002, 63 vd; Çevik 2003, 226 vd.

⁸ Bu mezarlар E. Aşkın tarafından hazırlanan doktora tezinde, toplu olarak tekrar değerlendirilmektedir.

⁹ Heberdey - Wilhelm 1896, 85 n. 166

¹⁰ Durugönül 1998b, 70; Rumscheid 1994, 33, 86-91; Durukan 2006, 71

Dönem öncesine gitmese de, Seleukos kralının bu yaklaşımı, Olba halkın bu ilgiyi hak edecek güçlü bir topluluk olduğunu düşündürmektedir. Nitekim İ.O. 2. yy.'a tarihlenen ve tüm bölgeye yayılan savunma sistemi incelendiğinde, dikkat çekici, sistematik bir yapılanmanın varlığı görülmektedir¹¹. Bu sistemi yaratan halkın, askeri konulardaki becerilerinin yüksek standartlarda olduğunu tahmin etmek güç değildir.

Aynı insanların, kültürel veya sanatsal anlamda aynı standartları yakaladığını söylemek ise mümkün değildir. Uzun yillardır yürütülen arkeolojik çalışmalarla, İ.O. 3. yy.'dan daha erkene tarihlenen hiçbir arkeolojik kalıntıya rastlanmamış olması, bu durumun en açık kanıdır.

Bu verilerden, Seleukos Nikator döneminde Olba bölgesinde organize bir halkın var olduğu anlaşılmaktadır. Dönemin en büyük askeri gücü olan Seleukos Devleti'nin, bu insanlarla iyi ilişkiler kurmak isteyen bir tutum içinde olması, bu halkın "stratejik ve askeri açıdan" özel bir öneme sahip olduğu ve Seleukoslar gibi büyük bir güç için bile sorun yaratabileceği yönünde ipuçları vermektedir. Aynı insanların kültürel ve sanatsal açıdan izlerine rastlanamaması ise bunların basit yaşam formlarına sahip bir topluluk olabileceğine işaret etmektedir. Nitekim İskender'in Asya Seferi sırasında, Issos Savaşı'nın hemen öncesinde kampını Soloi'da kurduğu dönemde, bu kentin batısında yerleşmiş olan ve "Tepeleri tutan Kilikialılar" olarak tanımlanan insanlarla bir hafta süren çetin mücadeleler yaptığı bilinmektedir¹². Bunların Olba bölgesinde yaşayan insanlar olma olasılığı güçtür. Nitekim Dağlık bölge, Soloi kentinin 30 km. batısındaki Lamos Nehri'nden (Limonlu Nehri-Erdemli) itibaren başlamaktadır (Res. 1 ve 19). Daha da batıdaki Kalykadnos Nehri'nin (Göksu Nehri-Silifke) batısındaki kıyı şeridinde ise, Holmoi (Taşucu) ile başlayan kent devletleri sıralanmaktadır (Aphrodisias, Kelenderis, Nagidos). Bu kent devletlerinin ismi İskender'in savaştığı kentler arasında geçmemektedir. Bu kentler, sur duvarları ile çevrili akropolere sahiptir. Ayrıca Arkaik Dönem'den itibaren varlıklarını bilinen Aphrodisias, Kelenderis ve Nagidos'un koloni kentleri olduğu bilinmektedir¹³. Bu nedenle, bu kent devletlerinin karakteri, "Tepeleri tutan Kilikialılar" tanımlaması ile uyuşmamaktadır.

"Tepeleri tutan Kilikialılar" tanımlaması ile örtüsen tek bölge, Lamos ile Kalykadnos nehirleri arasında kalan alan, bir başka deyişle "Olba Rahip Krallığı'nın" topraklarıdır. İskender'in mücadelesi, çok büyük ihtimalle bu iki nehir arasında geçmiş olmalıdır. Seleukos krallarının, Seleukos I Nikator'dan itibaren bu insanlarla çatışmak yerine, daha pragmatik bir strateji tercih edip dostane ilişkiler kurmaları da, İskender dönemindeki çatışmaların bu bölgede geçmiş olabileceğini düşündürmektedir. Seleukoslar bu barışçı politika sayesinde, belki de sık sık uğraşmak zorunda kalacakları bu insanları hiç çatışmadan kazanmışlardır.

Olba bölgesinde yaşayan ve "Tepeleri tutan Kilikialılar" olarak tanımlanan halkın bu niteliği, Hellenistik Dönem öncesinin neden karanlık olduğunu ve hiçbir buluntunun olmadığını da açıklamaktadır. Bu bölgede yaşayan insanlar, çağdaşlarına oranla, olasılıkla çok daha basit bir yaşam tarzına sahiplerdi.

Mezarlarla ilişkili buluntular yardımcı olmasa da, özellikle mimaride gözlenen gelişmeler, Seleukosların girişimleri sayesinde, Olba bölgesinin karakterinde bir değişim in-

¹¹ Durugönül 1998a; Durukan 2004, 41-42.

¹² Arrianus II. 5. 6

¹³ Ayrıntılı bilgi ve literatür için bk.: Durukan 2007b, 228-241

başladığını anlatmaktadır. Bu değişimin en önemli göstergesi, İ.O. erken 2. yy.'da doruğa çıkan taş mimarinin kullanılmasıdır. Bölgede daha öncesine ait taş mimari izine rastlanmaktadır. Eğer varsa bile nitelik ve yoğunluk açısından oldukça zayıf olmalıdır. Bununla birlikte taş mimarinin özellikle askeri alanda yoğun olarak kullanıldığı, daha az olmak kaydıyla dini ve sivil alanlarda da örneklerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Fonksiyonel yönü güçlü olan bu mimari örneklerin estetik ve sanatsal boyutu ise yok denenecek kadar azdır. Bir başka ifade ile taş mimari bölgede kabul görmüş ancak mimari estetik bölgeye girememiştir. Ayrıca İ.O. 3. yy.'dan itibaren başlayan, İ.O. 2. yy.'da yoğunlaşan Yunan etkili plastik eserler (Res. 4), bunlarla çağdaş olan Yunanca yazıtlar ve Yunan tanrılarının Olba'da tapın görmeye başlaması, bölgede uygulamaya konmuş olan Hellenleştirme politikalarının diğer sonuçları olarak tanımlanabilir.

Seleukos Nikator ile başlayan bu ilginin, bazı dönemlerde yoğunluk gösterdiği anlaşılmaktadır. Seleukos Nikator döneminden sonra buluntuların yoğunlaştığı ilk evre ise İ.O. 3. yy. sonlarıdır. Bu tarih III. Antiokhos dönemine işaret etmektedir. Ptolemaioslar ile Seleukoslar arasındaki III. Suriye savaşından galibiyetle çıkan ve İ.O. 3. yy. sonunda Ptolemaiosları Anadolu'dan atan III. Antiokhos döneminde, Olba teritoryumunda Yunan kültürünün etkisini taşıyan plastik eserlerin, bazı anıtsal yapıların ve bunlarla ilişkili yazıtların yoğunlaşması¹⁴, bu kral döneminde Hellenleştirme sürecinin canlanmış olduğunu göstermektedir.

III. Antiokhos'un Roma ile girdiği ve kaybettiği savaşların ardından, İ.O. 188 yılındaki Apameia Barışı ile Seleukos krallığının batı sınırı konumuna gelen Olba teritoryumunda¹⁵, bu tarihten sonra Yunan etkilerinin özellikle askeri mimariye yansığı görülmektedir¹⁶. Bölgedeki sistematik savunma ağı bu evrede kurulmuş olmalıdır.

Esas önemli gelişmelerin ise, bundan kısa bir süre sonra, IV. Antiokhos döneminde yaşandığı anlaşılmaktadır¹⁷. Seleukoslar bu dönemde Roma tarafından askeri uygulamalar konusunda pasifize edilmiş ve kıskaca alınmıştır. Hareket edemez duruma gelmiş olan IV. Antiokhos, krallığında bulunan etnik toplulukları asimile etme konusunda politikalarını yoğunlaştırmış, açıkça ve dayatarak geniş çaplı bir akültürasyon hamlesi başlatmıştır.

IV. Antiokhos'un Hellenleştirme politikalarında din temeline dayalı uygulamaların çok önemli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır¹⁸. Nitekim bu kral pek çok merkezde Zeus adına tapınaklar inşa ettirmiş, lokal tarzda inşa edilmiş olan tapınaklarda Yunan tanrılarının tapın görmesi için çalışmış ve yerel tanrıları, Yunan tanrıları ile (özellikle Zeus Olympios) synkretize etmiştir¹⁹. Bu dönemdeki akültürasyon politikaları sırasında, Musevi halkın yoğun tepkisi nedeniyle Ioudaia'da (Iudea) kanlı isyanlar yaşanmıştır²⁰.

¹⁴ İ.O. 3. yy. sonları ve 2. yy. başlarına ait Yunan etkili kaya kabartmaları, Seleukosların etkisi ile ilk kez ortaya çıkan taş mimari ve Yunanca yazıt örnekleri için bk.: Hicks 1891, 226 n. 1-2; Heberdey-Wilhelm 1896, 53 n. 121-22; Durugönül 1989, 16 vd; Durugönül 1998a, 119 vd; Durukan 2004, 46-47

¹⁵ Magie 1950, 280; McDonald 1967, 3; Walbank 1969, 30; Durukan 2004, 48

¹⁶ Durugönül 1998a, 119-24

¹⁷ Ten Cate 1961, 205-6

¹⁸ Mørkholm 1966, 130; Downey 1988, 86 vd

¹⁹ Downey 1961, 96 n. 44; Mørkholm 1966, 99 n. 43, 122; Downey 1988, 86 vd; Zahle 1990, 130; Tempesta 2005, 67 vd; Lichtenberger 2008, 133 vd.

²⁰ Bevan 1900, 26 vd; Tarn 1930, 186; Downey 1961, 109 vd; Downey 1963, 62; Bringmann 1983, 111-20; Grimal 1984, 256-57; Mørkholm 1966, 147 vd.

Aynı dönemde Kilikia'da da pek çok kentin ismi Antiokheia, Seleukeia, Hierapolis veya Epiphaneia olarak değiştirilmiştir²¹. Kutsal kent Hierapolis-Kastabala'da, lokal kültürler Zeus Olympios ile değiştirilmeye çalışılmıştır²². Hellenleştirme sürecinden etkilenen bölgelerden biri de Olba territoryumudur. Başkent Olba'da bu dönemde inşa edilmiş olduğu anlaşılan Zeus Olbios Tapınağı, Hellenleştirme ideolojisinin bölgedeki sembolü durumundadır. Olba territoryumunun başkentinde, Yunan kökenli olmayan bir halka, *Yunan Pantheonu*'nun baş tanrısi adına bir tapınak inşa edilmiş olması oldukça önemli bir adımdır²³. Ayrıca bu dönemde bölgedeki Luwi tanrılarının Yunan tanrılarıyla synkretize edilmiş olduğu görülmektedir. Pek çok yapı üzerinde diğer Yunan tanrılarının sembollerinin bulunması bu durumun en önemli kanıdır²⁴.

Özellikle din konusunda yaşanan bu gelişmelerden dolayı, bölgenin bir diğer kutsal merkezi olan Korykion Antron'daki Zeus Korykios Tapınağı'nın da IV. Antiokhos döneminde inşa edilmiş olabileceği, bir hipotez olarak öne sürülebilir. Aynı noktada daha sonra inşa edilmiş olan kilisenin varlığı nedeniyle, tapınağın planı veya mimarisi konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle Hellenistik Dönem'e ait bu tapınak için, günü müze kadar net bir tarihleme yapılamamıştır²⁵.

Korykion Antron'daki bu Hellenistik yapıdan günümüze kalanlar, polygonal teknikte inşa edilmiş olan *peribolos* duvarı (Res. 5)²⁶ ve kilisenin duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmış olan, Zeus Tapınağı'nın rahipler listesidir (Res. 6)²⁷. *Peribolos* duvarının polygonal örgü tekniği, İ.O. 2. yy.'a ait sistematik inşa faaliyetlerinin vazgeçilmez polygonal örgüsü ile çok yakın benzerlik taşımaktadır²⁸. Özellikle Çatiören'deki (Res. 7) ve Yapılkaya'daki Hermes tapınakları (Res. 8) gibi yapılarda rastlanan duvar kalitesi, Korykion Antron'daki *peribolos* duvarı ile karşılaştırılmaya değerdir²⁹. Bu paralellik, Korykion Antron'daki tapınağın İ.O. 2. yy.'da inşa edilmiş olma olasılığını desteklemektedir.

Başkent Olba'daki Zeus Olbios Tapınağı'nın tarihi de, Korykion Antron'daki Zeus Korykios Tapınağı'nın inşa edileme tarihi konusunda bir referans olarak alınabilir. Nitekim IV. Antiokhos döneminde gerçekleşen dinsel değişikliklerin, bölgenin en önemli iki dinsel merkezinde aynı anda uygulamaya konulmuş olması daha yüksek bir olasılıktır. Bu nedenle bu iki merkezdeki Zeus tapınaklarının çağdaş olma ihtimali oldukça yüksektir.

Tapınağa ait rahipler listesinin, tapınağın olası inşa tarihinden daha eskiye uzanıyor olması, Korykion Antron'un kutsal geçmişine ışık tutması açısından da ayrıca önem taşımaktadır. Nitekim, IV. Antiokhos'un din temelli akültürasyon politikaları çerçevesinde,

²¹ Magie 1950, 280; Jones 1971, 200; Meyer 2001, 506; Tempesta 2005, 61 vd.

²² Downey 1988, 87-88

²³ Williams 1974, 414 n. 65; MacKay 1990, 2091 n. 178; Durugönül 1999a, 362

²⁴ Özellikle Zeus, Hermes, Herakles ve Dioskurların sembollerine rataranmaktadır ve bunlar Olba bölgesinde en çok saygı gören tanırlardır, bk.: Bent 1890, 321-22; Durukan 2006, 63-64

²⁵ Heberdey - Wilhelm 1896, 72; Feld - Weber 1967, 254 vd; Hild - Hellenkemper 1990, 315; MacKay 1990, 2106-7

²⁶ Bent 1891, 214 vd.

²⁷ Hicks 1891, 243 vd. n. 27; Heberdey - Wilhelm 1896, 71 vd. n. 155; Ten Cate 1961, 204; Lange 1987, 212; MacKay 1990, 2105; Durugönül 1999a, 362-363; Tempesta 2005, 69

²⁸ Bölgede kullanılmış olan polygonal duvar tekniğinin tarihlemesi için bk.: Durukan 2004, 45-51

²⁹ Bu tapınaklar ve benzer nitelikte duvar örgüsü taşıyan diğer yapılar hakkında bk.: Durugönül 1989, 15-18; Durugönül 1998a, 11-53; Durukan 2004, 42 vd.

Korykos'un bir uygulama alanı olarak tercih edilmiş olması, bu alanın daha önceden önemli bir dinsel merkez olduğuna işaret etmektedir. Bir başka bakış açısıyla, Korykion Antron'un kutsal bir merkez olması, Zeus'a bir tapınak adamak için bu noktanın tercih edilmesine neden olmuş gibi görülmektedir. Ayrıca Olba ve Korykos gibi iki büyük merkezde de Zeus kültürün öne çıkarılması yine IV. Antiochos döneminin bir özelliği olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu kralın, kendisini Zeus Olympios ile özdeşleştirmiş olduğuna dair bir hipotez bulunmaktadır³⁰. Hatta IV. Antiochos, ilk dönemlerinde, Antiochia'da bastırıldığı sikkeler üzerindeki Apollon tipini bile Zeus Olympios³¹ (veya Zeus Nikephoros³²) ile değiştirmiştir, diğer bazı kentlerin sikkelerinde de Zeus imajını sıkılıkla kullanmıştır³³.

Seleukoslar ile Olba Rahip Krallığı arasındaki politik ve kültürel ilişkiler hakkında bazı çıkarımlar yapılabilecek bir diğer evre de, İ.O. 1. yy. başlarındır. Seleukos tahtının varislerinden I. Philippos ile oğlu II. Philippos, Antiochia'daki taht kavgaları sürecinde, uzun süre Olba'da yaşamışlardır. Tiranların ve korsanların Olba bölgesinde yönetimi ele geçirdikleri dönemde, II. Philippos'un yardımıyla bölge korsanlardan temizlenmiş ve rahip krallar tekrar resmi idareci olarak tayin edilmişlerdir. Bu dönemde ait bazı yazıtlarda bu gelişmelere degenilmekte ve Olba Rahip Kralının, Seleukos kralları ile dostluğunun vurgu yapan ifadeler rastlanmaktadır. Bu veriler, iki idare arasındaki koordinasyonun sağlamlığına ve Olba krallığına yönelik kültürel entegrasyon sürecinin özellikle elit çevreler arasında ve "belli ölçülerde" başarılı olduğuna işaret etmektedir³⁴.

II. Hellenleştirme Sürecinde Olba Krallığında Yerleşim Dokusu

Olba Rahip Krallığı'ndaki karakteristik yerleşimlerin planına bakarak, Hellenleştirme sürecinin hangi alanlarda kendisini hissettirdiği, etkileşimin niteliği ve ölçüsü hakkında bazı önemli ipuçlarına ulaşmak mümkün olabilmektedir.

Bölgedeki Hellenistik merkezler genellikle bir akropolün etrafında kurulmuşlardır ve bunları en iyi karakterize eden örnekler arasında; başkent Olba, Çatören, Mancınikale, Hisarkale (Res. 9), Emirzeli, Efrenk ve Kaleyakası gibi merkezler sayılabilir³⁵. Oldukça iyi korunmuş olan bu yerleşimlerin planlanmasında, topografyanın çok belirleyici olduğu dikkat çekmektedir.

Vadilerin doğal yollar olarak kullanıldığı Olba bölgesinde, bu yolları kontrol altında tutan yerleşimlerin askeri karakteri fazlasıyla öne çıkmaktadır (Res. 10)³⁶. Dolayısıyla bu

³⁰ Bevan 1900, 27; Downey 1961, 96 n. 45; Ayrıca, IV. Antiochos'un, bitmemiş olan Atina'daki Zeus Olympios Tapınağı inşaatını tekrar başlatmış olması konusunda bk.: Mørkholm 1966, 58; Webster 1966, 92; Ward-Perkins 1978, 881; Ward-Perkins 1994, 276. Bu kralın Zeus kültürune özel bir ilgisi olduğu konusunda bk.: Mørkholm 1966, 14, 122; Lichtenberger 2008, 134. Ancak sikkeler üzerinde bu teoriyi doğrulayacak ipuçları bulunmaması nedeniyle, Antiochos'un kendisini Zeus ile özdeşleştirmiştir olduğu yönündeki teorinin çöktüğü iddiası için bk.: Mørkholm 1966, 131-34, 186. IV. Antiochos'un kendisini Zeus ile özdeşleştirdiği konusunda farklı görüşler olsa bile, bu kültür bu kral için çok önemli olduğu açıkça ortadadır.

³¹ Mørkholm 1966, 113

³² Zahle 1990, 130

³³ Meyer 2001, 509-10

³⁴ I. Philippos ile II. Philippos'un Olba Rahip Krallığı'nda bulundukları dönem; korsanlarla ilgili yaşanan gelişmeler ve Seleukoslar ile Roma'nın bölgedeki etkinliklerini gösteren yazıtların yorumları hakkında ayrıntılı bilgi ve literatür için bk.: Durukan 2009, 88-92.

³⁵ Durugönül 1998a, 28 vd, 35 vd, 46, 51 vd, 79 vd.

³⁶ Durugönül 1998a, 28 vd.

yerleşimler aynı zamanda garnizon niteliğindedir ve özellikle vadilere hakim tepeler üzerinde kurulmuşlardır³⁷. Burada adı geçmeyen diğer Hellenistik yerleşimlerin büyük çoğunuğu benzer özellikleri gözlemlemek mümkündür. Bu tip yerleşimlerde görülen kalıntılar arasında; sur duvarları, askeri ve idari amaçlı kuleler, sur içinde ve dışında işlevi henüz anlaşılamayan ancak konut olma ihtimali yüksek olan çeşitli evrelere ait kalabalık yapı toplulukları tanımlanabilmiştir³⁸. Karakteristik Yunan yerleşimlerinden bilinen; hippodamik düzen, tiyatro, *odeon*, *bouleterion*, *prytaneion*, *nymphaion*, *gymnasion*, *agora*, *stoa*, *palaistra* gibi yapılara Hellenistik Dönem Olba yerleşimlerinde rastlanmaz. Bir Yunan yerleşiminin en önemli unsurlarından biri olarak tanımlanabilecek tapınak bile sadece Çatiören'de görülmektedir (Res. 11). Her ne kadar bazı mimari veya plastik özellikler ile dinsel ve kültürel öğeler Yunan dünyasından alınmış olsa da, bölgenin Yunan kültüründen çok farklı bir karaktere sahip olduğu ilk bakişa anlaşılmaktadır. Bu manzaradan ortaya çıkan sonuç şudur:

IV. Antiokhos'un din temelli akültürasyon politikaları dışında bırakılacak olursa, Olba halkın Yunan kültüründen kendi kültürüne taşıdığı değerler, "yaşadığı coğrafyanın dayttığı geleneksel tarzın ihtiyaçlarına göre" ve "ölçülü biçimde" günlük hayatı girebilmiştir.

III. Hellenleştirme Sürecinde Ölüm Gömme Gelenekleri

İ.O. 3 ve 2. yy.'larda Olba'da, ölü kültü ve gömme gelenekleri konusunda da, Yunan kültürünün izlerine oldukça az rastlanmaktadır. Hellenistik Dönem'den günümüze ulaşan kalıntılar, bu konunun farklı bir açıklaması olması gerektiğini düşündürecek kadar az ve sira dışıdır.

Yine Hellenistik Dönem'e ait yerleşimlerin planları irdelediğinde, Olba'nın lokal ölü kültü ve gömü geleneklerinin ne denli karanlık olduğu daha net biçimde ortaya çıkmaktadır: Nitekim Hellenistik yerleşimlerde nekropol alanı da bulunmamaktadır. Bu evreye ait en fazla sayıda mezar, (Korykos hariç) Hisarkale yerleşiminde tespit edilmiştir. Burada da sadece 6 adet mezar evi bulunmaktadır ve bunlar 1'i tek, diğerleri ise 2'li ve 3'lü gruplar halinde yerleşimin çevresinde farklı noktalara dağılmışlardır (Res. 12)³⁹. Kısacası nekropol olarak tanımlanabilecek bir alan veya mezar grubu yoktur. Bölgedeki diğer Hellenistik yerleşimlerde de aynı manzara gözlenmektedir. Üstelik diğer merkezlerin içinde ve çevresinde bulunan mezar sayısı bu kadar bile değildir. Bu durum Olba bölgesinde, Hellenistik Dönem'de, Yunan kültüründen farklı bir ölü gömme geleneğinin hüküm sürmekte olduğunu net olarak göstermektedir.

Mezar sayısı açısından biraz daha kalabalık bir görüntü çizen tek merkez Korykos'tur ve bu kentin Hellenleştirme konusunda ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim tüm Olba bölgesinde, Hellenistik Dönem'e ait Yunan etkilerinin önemli bir bölümü bu kentte ve yakın çevresinde yoğunlaşmaktadır.

³⁷ Durukan 1999, 79; Durugönül 2002, 113.

³⁸ Durukan 1999, 80

³⁹ Hisarkale garnizonu ve polygonal duvarlı mezarlari hakkında bk.: Durukan 1999, 79 vd. Roma Dönemi'ne ait oldukları anlaşılan ve henüz yayımlanmayan 3 kaya odası, 1 kaya lahti ve 1 *khamosorion* bu istatistikte dahil edilmemiştir. Ayrıntılı bir çalışma ile bunların sayısını birkaç adet daha artırmak mümkün olabilir.

IV. Korykos'taki en erken Yunan izleri

Sahil kesiminde yer alan Korykos'un Hellenistik Dönem'e ait kalıntıları; Roma, Bizans ve Ermeni dönemlerinde çok ciddi ölçüde yıkılmış veya başka yapılarda kullanılmak üzere sökülmüştür. Bugün Korykos'ta Hellenistik Dönem'e ait, sadece birkaç poligonal duvar takip edilebilmektedir⁴⁰. Bununla birlikte, geç Antik Dönem yazarlarından Oppianus'un aktarımlarında, Korykos ve çevresinin Hermes'in kenti olduğu vurgulanmaktadır⁴¹. Bu imajın Hellenistik Dönem'e kadar uzandığı bilinmektedir. Nitekim Korykos'a çok yakın olan Çatiören yerleşiminde (Res. 7, 11) ve Yapılıkaya Kutsal Alan'ında (Res. 8) bulunan Hermes tapınakları İ.O. 2. yy.'a tarihlenmektedir⁴². Geçmişte Luwi tanrılarının tapım gördüğü bu coğrafyada, bir yerleşimin Hermes'in kenti olarak tanımlanması Yunan etkisinin en somut kanıtlarından biridir. Ayrıca, Yapılıkaya'daki Hermes Tapınağı'nın önemli bir özelliği bulunmaktadır. Bu tapınak, doğal ve yüksek bir mağaranın ön cephesinin poligonal duvar örgüsü ile kapatılması sonucu inşa edilmiştir⁴³. Bu tarz bir tapınak inşa etmek lokal bir uygulama olmalıdır. Ancak, lokal anlayışlar doğrultusunda inşa edilen bir tapınakta Hermes'in tapım görmesi, kültürler arası sentezin bir göstergesidir. Yunan etkileri lokal gelenekleri ortadan kaldırmamış, bir sentez ortaya çıkmıştır⁴⁴.

Korykion Antron'da bulunan Hellenistik Dönem'e ait Zeus Korykios Tapınağı ile burada bulunan ve bir kısmı Yunan isimlerinden oluşan rahipler listesi de Yunan etkileri göstermesi açısından oldukça önemlidir⁴⁵. Bu listenin son üyesi Kappadokia kralı Arkhelaos'tur⁴⁶. Hellenistik Dönem'den itibaren Korykos'ta bir Yunan tanrısının tapım görmeye başladığı ve bu kült içerisinde bir ruhban sınıfının oluştuğu anlaşılmaktadır.

Bunun dışında, Korykos'taki en önemli Yunan izleri Adamkayalar'da görülmektedir (Res. 4)⁴⁷. Yine ilk kez Hellenistik Dönem'de ortaya çıkan kabartmalardan ve bunların yazılılarından anlaşıldığı kadariyla; Zeus Korykios Tapınağı'nda rahiplik yapan ruhban sınıfının bazı üyeleri ve olasılıkla elit sınıfın bazı temsilcileri öldükten sonra buraya gömülü ve kabartmaları yapılmıştır⁴⁸.

Hellenistik Dönem'e tarihlenen poligonal mezarlarda Korykos'ta diğer merkezlerden daha kalabalık bir grup oluşturmaktadır⁴⁹. Birkaç farklı noktada gruplar oluşturan ve sayıları 40'a yaklaşan bu mezarlarda kentin Hellenistik Dönem'ini açıklamak için yeterli değilse de, Yunan etkilerine işaret etmesi açısından önemlidir⁵⁰.

⁴⁰ AST 2009, 86; Aşkın 2010, 78 vd.

⁴¹ Oppianus III, 205-9

⁴² Geniş bilgi ve literatür için bk.: Durugönül 1998a, 119-124; Durukan 2004, 45-51

⁴³ Yapılıkaya Hermes Tapınağı hakkında bk.: Hicks 1891, 237; Durugönül 1989, 15-18

⁴⁴ Seleukosların egemenliği altında bulunan yakın doğu coğrafyasında, dini mimarinin oldukça farklı formlarda inşa edilmiş olduğu hakkında bk.: Hannestad - Potts 1990, 91 vd.

⁴⁵ Durugönül 1998b, 72 vd; Durugönül 1999a, 362-63

⁴⁶ Hicks 1891, 243-56; Heberdey - Wilhelm 1896, 71; Ten Cate 1961, 38 ve 204; Durugönül 1989, 58 vd.

⁴⁷ Durugönül 1989, 19 vd; Durukan 2007a, 153 vd.

⁴⁸ Bu alanda yer alan mezarlara ilişkin olarak bk.: Durukan 2007a, 153

⁴⁹ Bugüne kadar yayınlanmış olan örneklerle ilgili olarak bk.: Tirpan 1990, 405-24; Sögüt 2006, 102; AST 2009, 88-89

⁵⁰ Aşkın 2010, 80 vd.

Zeus kültü; Hermes kültü; bu tanrılar adanan tapınaklar ve ruhban sınıfı; Yunan etkili kabartmalar ve ilk kez ortaya çıkan poligonal teknikte inşa edilmiş mezar evlerinden anlaşılıdıği kadariyla, Hellenleştirme hareketi Korykos ve çevresinde yoğunlaşmaktadır.

Başkent Olba'da bulunan Zeus Tapınağı da, Hellenleştirme hareketinin en önemli göstergelerinden biridir⁵¹. Nitekim buradaki yöneticilerle Seleukos Nikator'dan itibaren bir diyalog kurulmuş olduğuna daha önce degenilmiştir. Ayrıca buradaki görkemli kulenin de Hellenistik Dönem'e ait olduğunun altı çizilmelidir (Res. 13)⁵². Ancak coğrafi olarak denizden oldukça içerde bulunan başkentteki Yunan izleri, kıyıda yer alan Korykos'taki kadar yoğun görünmemektedir.

Sonuç olarak, Hellenleştirme çabasının özellikle Korykos'ta en yoğun şekilde sürdürümüş olduğu anlaşılmaktadır. Yunan etkilerinin en güçlü hissedildiği konu dindir. Yunan tanrıları yerel Luwi tanrıları ile synkretize edilmiş ve bu tanrılar adına, kimi zaman Yunan tarzında kimi zaman lokal tarzda tapınaklar inşa edilmiştir. Ancak bu durum yerel tanrıların ve dinsel geleneklerin bütünüyle unutulduğu anlamına gelmemelidir. Örneğin Zeus, Hermes ve Herakles ile synkretize edilen Tarkhu, Runt ve Sandon isimlerinden türetilmiş farklı şahıs isimlerinin kullanımı uzun süre devam etmiştir⁵³. Bu manzara, yerel tanrıların toplumdaki saygınlığının kalıcı olduğunu düşündürmektedir. Bunun dışında, Olba bölgesinin; mimari, plastik, epigrafik ve kültürel anlamda Yunan kültüründen “ölçülü olarak” etkilendiği tespit edilmektedir. Mezarlar ve ölü kültü konusunda da bu etkilerin oldukça az olduğu görülmektedir. Bu durumda Hellenleştirme'nın, Olba bölgesinde sınırlı bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bölgedeki “yönetici elitlerin” Seleukoslar döneminde Yunan kültürü ile yakınlaştıkları; kültürel etkileşim konusunda, IV. Antiokhos'un zorlayıcı tutumuna rağmen dengeli bir politika takip ettikleri, kendi yaşam tarzına veya geleneklerine uymayan unsurlara karşı seçici davranışları ve kabul ettikleri yenilikleri kendi kültürel ögeleriyle sentezleyerek kullandıkları söylenebilir. Olba bölgesinde yaşayan “sıradan insanların” ise, dinsel konularda alınmış olan toplumu ilgilendirebilecek kararlara uydukları görülmektedir. Ancak bu kesimin din dışı konulardaki kişisel tercihlerinde, geleneklerine bağlı bir yaşam sürdürülerini düşünmek mümkündür. Kısacası Hellenleştirme çalışmaları, Olba bölgesinde belli konular çerçevesinde sınırlı etki yapmış, her alana yayılmamıştır. Bu nedenle Olba territoryundaki sınırlı Yunan etkilerini, yerel geleneklerin baskın gücünden ötürü, Hellenleştirme politikallarıyla birlikte, özellikle elit kesimlerin Hellenleşme eğilimlerine dayandırmak da mümkünündür.

Aynı bölgedeki önemli yerleşimlerin ve halkın biraz daha ciddi ölçülerde kabuk değişimi yaşaması ise Roma Dönemi'ne rastlamaktadır.

V. Romalılıştırma

Roma Dönemi'nde, Olba bölgesinde bazı büyük kentlerin (metropoller) ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar, Hellenistik Dönem'de de yerleşim alanı olan; Korykos, Elaiussa

⁵¹ Durugönül 1998b, 69 vd.; Durukan 2006, 71

⁵² Zeus Olbios Tapınağı hakkındaki son öneriler için bk.: Rumscheid 1994, 33, 86-91; Durugönül 1995, 76; Aynı bölgede yer alan piramit çatılı kule mezarın tarihlemesi ise problemlidir. Bu konudaki farklı görüşler için bk.: Durukan 2003, 219 vd.

⁵³ Ten Cate 1961, 199, 201 vd; 213 vd; MacKay 1990, 2099 vd; Tirpan 1994, 420 vd; Popko 1995, 168; Borgia 1999, 450; Durukan 2007a, 148.

Sebaste, Olba, Diokaisareia ve Kanytelis'tir⁵⁴. Elaiussa Sebaste dışındaki yerleşimlerin görkemli birer Roma kenti haline gelmesi, uzun bir gelişim sürecinin ardından, İ.S. 2. yy.'da gerçekleşmiştir. Kilikia bölgesinin genelinde de Romalılıştırma uygulamaları İ.S. 2 ve 3. yy.'larda zirve yapmıştır⁵⁵. Ancak lokal kültürün hangi şartlar altında Roma kültürüyle tanıştığı, ne ölçüde kabullendiği ve sürecin nasıl işlediği konuları henüz tam anlamıyla çözümlenmemiştir.

Cözümlenemeyen bu konular, Elaiussa Sebaste'nin gelişim evrelerinin incelenmesiyle açıklanabilir. Nitekim bölgedeki Roma metropoller arasında, Elaiussa Sebaste'nin diğerlerinden bir farkı bulunmaktadır: Bu yerleşim İ.O. 1. yy. sonları ve İ.S. 1. yy.'da, Roma kültürünün önemli unsurlarını barındıran ve diğerlerinden çok daha gelişmiş bir "Roma kenti" durumuna gelmiştir.

Bu tespiti destekleyen en önemli ipuçları; antik kaynaklarda, kentin mezar formlarında ve diğer mimari anıtlarında bulunmaktadır. Bu bağlamda, bazı mimari formların ve mezar tiplerinin ortaya çıkış ile politik süreç arasında çok yakın bir bağ olduğu göze çarpmaktadır. Bu ilişkilerin anlaşılmabilmesi için, öncelikle erken Roma Dönemi'nin politik gelişmelerini izlemek gerekmektedir.

İ.O. 1. yy.'da bütün Olba bölgesi hatta Anadolu'nun çok büyük bir bölümü, özellikle anıtsal mezarlar konusunda bir duraklama dönemi yaşamıştır⁵⁶. Roma'daki iç savaş, Sulla ve Mithridates dönemi, I. Triumvir'lik, korsanlar ve II. Triumvir'lik gibi birbirinden önemli gelişmeler ardı ardına meydana gelmiş, bu gelişmelerin Anadolu'daki yansımaları oldukça negatif etkiler bırakmıştır.

Durumun sakinleşmesinin ardından, Roma'nın, Kilikia bölgesini bazı yerel krallara emanet ettiği bilinmektedir. Augustus döneminde Dağlık Kilikia'nın büyük bölümü Kappadokia Kralı Arkhelaos'a verilmiştir⁵⁷. Aynı evrede Olba rahip krallarının, özerk bir anlayışla, "ellerinde kalan toprakları" yöneltiği ve İ.S. 10-17 yılları arasında kendileri adına hala sikke bastıkları bilinmektedir⁵⁸.

Elaiussa Sebaste kenti de İ.O. 25 yılına kadar Olba Rahip Krallığı'nın territorial alanı içinde bulunan bir yerleşimdir. Arkhelaos'un bu tarihlerde bu kente yerleşmesi, Roma tarafından Olba Rahip Krallığı'nın sınırlarında yapılan yeni bir düzenleme sonucunda gerçekleşmiştir. Aslında bu tip toprak düzenlemeleri normal uygulamalardır ve Kilikia Trakheia'daki ilk organizasyon değildir. Örneğin: II. Triumvir'lik döneminde, Marcus Antonius'un, Doğu Akdeniz'deki bazı Roma topraklarını Kleopatra'ya ve kendi çocuklarına hediye ettiği, kısmen de yerel idarecilere emanet ettiği bilinmektedir⁵⁹. Aynı dönemde

⁵⁴ Seleukeia, bir Yunan kenti olarak kurulmuş olduğu için, burada yapılacak değerlendirmelerin dışında tutulacaktır. Esas olarak, Olba bölgesinde Yunanlı olmayan unsurlar üzerindeki değişimin nasıl gerçekleşmiş olduğu sorulmaktadır.

⁵⁵ Pilhofer 2005, 97

⁵⁶ Fedak 1990, 88; Durukan 2003, 222

⁵⁷ Magie 1950, 494; Levick 1967, 20 n. 5; Mitford 1980, 1243; Sullivan 1980, 1155 vd; Romer 1985, 78; Schneider 1999, 34-35

⁵⁸ Olba rahip krallarının kendi adına bastıkları sikkeler Magie 1950, 494, 1144 n. 23, 1354 n. 12; Mitford 1980, 1244 n. 64; SNG 1956, Pl. 7 Kat. 186, 190-92; SNG 1966, Taf. 195 Kat. 5782-85; SNG 1986, Pl. 39 Kat. 630, 632, 634; Lange 1987, 211 vd; Trampedach 1999, 95 n. 15; Gotter 2001, 300 n. 57

⁵⁹ Plutarchos, Marcus Antonius, LIV, LXI; Magie 1950, 437

Olba bölgesinin yönetimi de, Kraliçe Aba'ya bırakılmıştır (İ.O. 40 civarı)⁶⁰. Dolayısıyla, içinde Elaiussa ve Korykos'un da bulunduğu sahil şeridinin, bu tarihlerde Olba Rahip Krallığı'nın kontrolünde olduğu bilinmektedir⁶¹. Batı Dağlık Kilikia ise yine Kleopatra döneminde Galatia Kralı Amyntas'a verilmiştir⁶².

Augustus'un tek başına hakimiyeti ele geçirmesinin ardından Kilikia Trakheia'daki toprak düzenlemesi tekrar ele alınıp bir çalışma daha yapılmıştır. İ.O. 25 yılında Galatia kralı Amyntas'in ölmesi üzerine yapılan bu yeni düzenlemeye, İ.O. 25 (veya İ.O. 20) yılında, Elaiussa'nın da bulunduğu sahil şeridi Olba Rahip krallığından koparılp Arkhelaos'a bırakılmıştır⁶³. Bu dönem sonrasında Aba'nın soyunun yönetmeye devam ettiği Olba rahip krallığı ise, kendilerine bırakılan daha kuzeydeki topraklarda yaşamına bir süre daha devam etmiştir⁶⁴. Bu sürecin ardından, şu ilginç gelişmeler ortaya çıkmıştır:

- a. Roma'nın sadık dostu 1. Arkhelaos, krali ikametgahını Elaiussa'ya taşmış, bu kenti başkent yapmıştır⁶⁵.
- b. Arkhelaos, Elaiussa kentinin adını, Augustus'a ithafen, "Elaiussa Sebaste" olarak değiştirmiştir⁶⁶. Bu jest, Kappadokia kralının Roma imparatoruna olan bağlılığının ve dolayısıyla Roma kültürüne olan sempatisinin işaretidir. Ancak Augustus döneminde başka coğrafyalarda da benzer uygulamaların ortaya çıkması, bu konunun sempatinin ötesinde bir anlam taşıdığını işaret etmektedir⁶⁷. Örneğin Romalılaştırma politikalarının doğudaki en önemli temsilcisi olarak gösterilen Iudaia (Iudea) kralı Herodes, Romalılaştırma yönünde büyük değişiklikler gerçekleştirdiği bazı kentlere, Kaisareia, Sebaste=Augusta, Iulias veya Agrippias gibi isimler vermiştir⁶⁸. Ayrıca Doğu Akdeniz'in en önemli limanlarından biri olan Kaisareia limanı Augustus'a ithafen "Sebastos" olarak isimlendirilmiş, aynı kentte Augustus onuruna oldukça masraflı bir festival adanmıştır⁶⁹. Yine aynı dönemde Ovalık Kilikia'da hüküm süren Tarkondimotos, Anazarbos'un ismini Kaisareia olarak değiştirmiştir⁷⁰. Bir kente imparatora ithafen yapılan isim değişikliğinin, Romalılaştırma politikalarının adımlarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Hellenistik Dönem'den gelen bir gelenektir. Roma İmparatorları da, imparatorluğun doğusunda, kendilerini Hellenistik kralların mirasçısı olarak görmektedir. Bu tip idarecilerin en önemli eylemlerinden biri yeni kentler kurmak veya eski bir kenti yeniden örgütlemek, bu yerleşimlere kendilerinin veya yakınlarının isimlerini vermektir.

⁶⁰ Ramsay 1962, 374; Magie 1950, 434, 494

⁶¹ Mitford 1980, 1241

⁶² Mitford 1980, 1243

⁶³ Strabon XII.2.11; Ten Cate 1961, 38; Ramsay 1962, 374-75; Kirsten 1973, 361; Sullivan 1980, 1155; Romer 1985, 78; MacKay 1990, 2089 n. 172; Gotter 2001, 301

⁶⁴ Ramsay 1962, 375; Magie 1950, 434, 494, 1354 n. 12

⁶⁵ Strabon XIV.V.6; Jones 1971, 205; Romer 1985, 88 n. 28.

⁶⁶ Gough 1954, 53; Sullivan 1980, 1156, dn. 161; Mitford 1980, 1244

⁶⁷ Roller 1998, 88-89; Braund 1984, 108. Erken İmparatorluk Dönemi'nde ortaya çıkan Sebaste isimli diğer kentler için bk.: Magie 1950, 1334 n.14.

⁶⁸ MacMullen 2000, 13, 22; Burrel 1996, 228-50

⁶⁹ Braund 1984, 109 n. 39; Vann 1992, 105-7

⁷⁰ Gough 1952, 93; Hild - Hellenkemper 1990, 179; Tobin 2001, 385; Sayar 2001, 376; Tarkondimotos, İ.O. 20 yılında Augustus tarafından yeniden bölgenin yöneticisi olarak atandığı için, imparator onuruna bu isim değişikliğini yapmış olmalıdır; Jones 1971, 204.

Bundan sonraki adımda ise, Yunanlı veya Romalı olmayan unsurların üzerine gitmişler ve bunları asimile etmek için çabalamışlardır⁷¹.

- c. Arkhelaos'un Elaiussa'ya, Roma'nın da Kilikia bölgесine yerleştiği süreçle paralel olarak, kaya mezarlarının en erken örnekleri Elaiussa çevresinde ortaya çıkmıştır. Bu tarihin İ.O. 1. yy. sonu ile İ.S. 1. yy. başları arasında olması ihtimali çok yüksektir⁷². Bu mezardan formu Anadolu'nun pek çok bölgesinde oldukça eskiye tarihlenmesine rağmen⁷³, Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde Olba kültürüne yabancı olan formlardan biridir. Yeni bir mezardan formunun ortaya çıkması, yeni bir kültürün etkilerinin işaretidir.

Elaiussa Sebaste'ye birkaç kilometre mesafede bulunan Kanytelis Kutsal Alan'ında, bugün Çanakçı ismiyle bilinen mekandaki kaya mezarları, yazıt ve kabartmalara sahip oldukları için farklı ve önemlidirler (Res. 14)⁷⁴. Buradaki yazıtlar yerel isimler taşımakla birlikte, mezara zarar verecek olanlara karşı bir yasaklama ve tehdit içeriğine sahiptir⁷⁵. Bu tip yasaklamalar, Yunan ve Roma cenaze geleneğinin önemli parçalarından biridir⁷⁶ ve tipik kaya mezarı formunun kendisi gibi, lokal kültürün öğelerinden biri değildir. Yazıtların bu içeriğe sahip olması, Yunan ve Roma kültürlerinin bölgedeki bir diğer etkisi olarak gösterebilebilir.

Kaya mezarlarının ilk örneklerinin yanı sıra, Augustus döneminde Elaiussa Sebaste'de görkemli bir tapınak inşa edilmiştir (Res. 15). Bu tapınağın hangi tanrıya ithaf edilmiş olduğu⁷⁷ ve hangi döneme tarihlenmesi gerektiği konusu hala tartışılmaktadır⁷⁸. Bununla birlikte, tapınağın inşa edildiği dönem ve mimari üslup tam anlamıyla Augustus döneminin özeliklerini taşımaktadır. Son yıllarda yapılan çok isabetli bir tahminle, bu tapınağın Augustus'a ithaf edilmiş olduğu önerilmiştir⁷⁹. Bu öneri, hem Romalilaştırma politikalarının tam ortasında inşa edilmiş bir tapınak olması, hem de yapıdaki mimari bezemelerin Augustus dönemine işaret etmesi nedeniyle, son derece isabetlidir. Nitekim tapınağın frizlerinde deniz thiasosu sahnesi bulunmaktadır. Bu sahne, Augustus ile Marcus Antonius arasındaki Aktium Savaşı'na gönderme yapan ve sembolik değeri nedeniyle, Augustus döneminde inşa edilen başka tapınaklarda da kullanılmış olan bir sahnedir⁸⁰. Arkhelaos, Aktium Savaşı'nda Marcus Antonius tarafından yer almıştır⁸¹. Buna rağmen Augustus tarafından vasal kral olarak atanmış olması, Arkhelaos'u Augustus'a karşı büyük bir

⁷¹ Mitchell 1993, 98.

⁷² Olba bölgesindeki kaya mezarları için önerilen en erken tarih İ.O. 1. yy. ikinci yarısı ile İ.S. 1. yy. ilk yarısıdır, bk.: Heberdey - Wilhelm 1896, 58-61; Machatschek 1967, 59; Schneider 2001, 227; Schneider 2003a, 262

⁷³ Fedak 1990, 46 vd; Spanu 2000, 169 vd.

⁷⁴ Kanytelis, Elaiussa Sebaste'nin territorial alanında bulunan bir kutsal alandır, bk.: Gough 1954, 54 n. 1. Buradaki kaya kabartmaları ve mezarlar için bk.: Machatschek 1967, 29, 53; Durugönül 1989, 29 vd.

⁷⁵ Heberdey - Wilhelm 1896, 60 n. 134; Durukan 1998, 157

⁷⁶ MacMullen 2000, 11

⁷⁷ Tapınağın Zeus, Poseidon, Athena veya Aphrodite kültürlerinden biri ile ilişkili olduğu konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır; bk.: Heberdey - Wilhelm 1896, 61; Gough 1954, 57; Hild - Hellenkemper 1990, 401; Baldassari 1999, 125 vd; Borgia - Monaco 2007, 25.

⁷⁸ Tapınak için önerilen tarihler arasında Augustus dönemi, Flaviuslar dönemi ve İ.S. 1. yy. ilk yarısı gibi farklı düşünürceler bulunmaktadır; bk.: Berns 1998, 147-50; Baldassarri 1999, 115 vd; Borgia 2008, 266 n. 68

⁷⁹ Borgia 2008, 267 n. 75; Kaplan 2009, 23-32

⁸⁰ Kaplan 2009, 25-27

⁸¹ Arkhelaos'un Aktium'da Marcus Antonius tarafından savaşması ancak buna rağmen Augustus tarafından atanması konusunda bk.: Dio, LI.2. 1-2; Sullivan 1980, 1154-56; Roller 1998, 251 n. 96; Jacobson 2001b, 25

minnet borcu altına sokmuştur. Bu noktadan hareket edildiğinde, Elaiussa Sebaste'deki tapınağın İ.O. 1. yy. sonunda inşa edildiği tahmin edilebilir⁸². Bilindiği üzere, Elaiussa Sebaste'nin başkent ilan edilmesi de aynı tarihlerde gerçekleşmiştir⁸³. Tapınağın inşa evresi, Arkhelaos'un Elaiussa Sebaste'yi başkent ilan ettiği tarihe çok uzak olmamalıdır. Roma ile ilişkilerde, imparator kültürün en hassas konu haline geldiği bir evrede⁸⁴ Elaiussa Sebaste'deki bu tapınağın inşa edilmiş olması çok anlamlıdır. Nitekim pozisyonları tamamen imparatorun kararına bağlı olan vasal kralların, Augustus'u memnun etmek için onun politikalarını sahiplenmiş oldukları ve en mükemmel şekilde uyguladıkları bilinmektedir. Elaiussa Sebaste'deki tapınağın da bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği düşünülebilir.

Bu noktada hatırlanması gereken bir başka ayrıntı, bu dönemde imparator kültüne yönelik inşa edilen tapınakların bazlarının, Augustus ile birlikte Tanrıça Roma'ya adanmış olmasıdır. Bu nedenle Elaiussa Sebaste'deki tapınağın Roma-Augustus Tapınağı olma ihtimali de bulunmaktadır⁸⁵. Nitekim tanrıça Roma'nın hem Ovalık hem de Dağlık Kilikia'da tapımı bulunduğu bilinmektedir⁸⁶. Ancak bu birliktelik özellikle doğu eyaletlerinde şart değildir ve sadece Augustus'un kişisel kültü ile ilişkili tapınakların da inşa edilmiş olduğu bilinmektedir⁸⁷. Elaiussa Sebaste'deki tapınakla ilgili daha kesin bilgilere, araştırmaların derinleştirilmesiyle ulaşılacaktır.

Tüm Akdeniz'deki Romalılaştırma politikalarının Elaiussa Sebaste'deki uygulamalarla paralelligine dikkat çekmek ve tapınağın imparator kültüne ithaf edilmiş olma ihtimalinin ne denli güçlü olduğunu saptamak açısından, bazı ayrıntıların altını tekrar çizmeye yarar bulunmaktadır. Örneğin;

Elaiussa Sebaste'deki tapınak inşa edilmeden önce, zaten yüksek olan bir tepenin üzerine, bir de yüksek *opus caementicium* çekirdekli podyum yapılmıştır (Res. 15-16). Tapınak bu tipik İtalyan podyumun üzerine inşa edilmiş ve görünürlük açısından muhtemel bir standarda ulaşmıştır⁸⁸.

Tapınağı inşa ettiren Kral Arkhelaos, İ.O. 1. yy. sonunda Elaiussa kentinin ismini, imparatora ithafen "Elaiussa Sebaste" olarak değiştirmiştir⁸⁹, Kappadokia'daki Eusebeia (Mazaka) kentinin ismini yine aynı amaçla (İ.O. 11-9 yılları civarında) Kaisareia yapmıştır⁹⁰.

⁸² Anadolu'daki bazı merkezlerde, imparatorluk kültürün ortaya çıkış ile ilgili olarak bk.: Dio, LI.20; Price 1984, 58-59; Mitchell 1993, 100 vd; Ayrıca genel olarak imparator kültü ve tapınakları konusunda bk.: Hänlein - Schäfer 1985. Bu yayından alıntılar ve kısa bir değerlendirme için bk.: Price 1986, 300-1. Galatia Kralı Amyntas'ın İ.O. 25 yılında ölümü sonrasında, Toroslar üzerinde kurulan yeni koloniler ve bölgede yapılan yeni düzenlemelerle ilgili olarak bk.: Levick 1967, 37-38; Mitchell 1979, 409 vd.

⁸³ Bu ilanın İ.O. 12 yılında gerçekleştiği düşünülmektedir, bk.: Sayar 1994, 209.

⁸⁴ Price 1984, 71-72; Galinsky 1996, 323 vd.

⁸⁵ Aynı dönemde diğer vasal krallar tarafından inşa edilen bazı Roma-Augustus tapınaklarıyla ilgili olarak bk.: Hänlein - Schäfer 1985, 199, 202; Kahn 1996, 130-45; Galinsky 1996, 325; Ward-Perkins 1994, 278.

⁸⁶ Kilikia Bölgesi'ndeki Tanrıça Roma kültü konusunda bk.: Pilhofer 2005, 84; Anazarbos ve Antokheia ad Cragum'da bulunan yazıtlar hakkında bk.: Mellor 1975, 88, 226 n. 220; Dagron - Feissel 1987, 159 no. 99; Sayar 1992, 205; Sayar 1999, 151.

⁸⁷ Roma ve Augustus kültürleri ile ilgili olarak; Dio Cassius'un aktarımıları, modern tarihçiler tarafından genel olarak kabul edilen görüşler ve yeni bir değerlendirme için bk.: Gradel 2002, 75

⁸⁸ Spanu 2003c, 17

⁸⁹ Kentteki isim değişikliğinin İ.O. 12'de gerçekleşmiş olduğu hakkında bk.: Sayar 1994, 209

⁹⁰ Kappadokia'nın en önemli şehri ve Arkhelaos'un eski başkenti Mazaka'nın (veya Eusebia) isminin Kaisareia olarak değiştirilmesi konusunda, bk.: Sydenham 1933, 2; Magie 1950, 494; Levick 1967, 34; Baydur 1970, 81; Romer 1985, 89.

Arkhelaos'un karısı Pythodoris de Pontos'ta Kabeira'da (modern Niksar) kurmuş olduğu kente Sebaste ismini vermiştir⁹¹. Strabon ayrıca, Arkhelaos'un Elaiussa'da bir kralı ikametgahı bulduğunu aktarmaktadır⁹².

Elaiussa Sebaste'nin çok yakınında yer alan Yapılkaya Hermes Tapınağı'nın bulunduğu alanda, yine Augustus-Arkhelaos dönemine ait olma ihtimali çok yüksek olan, İtalyan Kollina Ailesi'ne ait bireylerin isimlerinin yer aldığı bir yazıt bulunmaktadır⁹³. Ayrıca yine Yapılkaya'da bulunan yazılı kabartma üzerinde, buradaki yapının *fiscus* (imparatorluk özel kasası) yardımıyla kurulduğu belirtilmektedir (Res. 17). Augustus (veya Tiberius) döneminde ait olduğu düşünülen bu kabartma, Elaiussa Sebaste'ye çok yakın bir kutsal alan olan Yapılkaya'daki Roma etkilerini gösteren önemli kanıtlardan biridir⁹⁴.

Bu dönemde bölgeye Latin kökenli göçmenlerin yerlesitiği veya yerleştirildiği tahmin edilebilir. Nitekim Roma'nın liberal politikaları sayesinde İtalyan tüccarların İ.O. 2. yy.'dan itibaren Ege ve Akdeniz kıyılarındaki işlek ticaret merkezlerine yerlesmeye başladıkları ve kendi kültürlerini bu noktalara taşıdıkları bilinmektedir⁹⁵. Caesar ve Augustus döneminde ise, emperyal genişleme politikasının bir parçası olarak, Küçük Asya'daki kolonilere emekli askerler sistemli şekilde yerleştirilmeye başlamıştır⁹⁶.

Bu sistematik uygulamalardan hareket ederek, Elaiussa Sebaste'nin kent merkezinde bilinen tek tapınağın imparator kültüne ait olması gerekliliği ve diğer sistemli icraatların Romalılıştırma politikalarının birer parçası olarak değerlendirilmesi gerekliliği daha belirgin hale gelmektedir.

Aynı dönemde, aynı uygulamaların Herodes'in krallığında da gerçekleştirildiği görülmektedir. Herodes, Ioudaia bölgесine Yunan-Roma kültürünü aşılamak için çaba göstermiş, Samaria'ya (Sebaste) pagan bir topluluk yerleştirmiştir⁹⁷. Daha önce de degenildiği gibi, kentlerin isimlerinde imparator onuruna değişiklikler yapmış ve çeşitli kentlere hem pagan tanrılarının hem de imparator kültürün tapınaklarını inşa ettirmiştir⁹⁸. Özellikle Kaisareia'da limanın gerisinde yaptırmış olduğu, açık denizden ve kentin her noktasından rahatlıkla görülebilen yüksek suni tepe üzerine Roma ve Augustus Tapınağı'ni inşa ettirmesi⁹⁹, Elaiussa Sebaste örneği ile oldukça paralellik taşımaktadır¹⁰⁰. Bu çok yüksek tapınak inşaatları, bu dönemdeki vasal kralların imparatora yaptıkları bir jest gibi görünümektedir ve Romalılıştırma hamlesinin sürmekte olduğu başka merkezlerde de örnekleri inşa edilmiştir¹⁰¹. Herodes, Zeus Olympios heykelini model alarak, Kaisareia'daki bu tapınağa Augustus'un kolossal bir kült heykelini ve bunun yanına, Argos Hera Tapınağı'ndaki kült

⁹¹ Roller 1998, 88 n. 13

⁹² Strabon XIV.V.6; Mitford 1980, 1244

⁹³ Hicks 1891, 237 n. 20; Durugönül 1989, 18, 64, 156 Kat. 4; Durugönül 2009, 68

⁹⁴ Durugönül 1989, 67

⁹⁵ Yegül 2000, 135.

⁹⁶ Mitchell 1978, 311

⁹⁷ Levine 1975, 16; Jacobson 2001, 101

⁹⁸ Jacobson 2001, 101-3

⁹⁹ Herodes'in Kaisareia Maritima'da inşa ettirdiği Roma ve Augustus Tapınağı için bk.: Kahn 1996, 130-45. Bu tapınak, imparatorun kentteki egemenliğine işaret etmektedir; Braund 1984, 109; Braund 1988, 79

¹⁰⁰ Kaisareia'daki Roma-Augustus Tapınağı ile Elaiussa Sebaste'deki Tapınağın benzerlikleri konusunda bk.: Borgia 2008, 267 n. 75

¹⁰¹ Hänlain - Schäfer 1985, 32-35; Tuchelt 1979, 32 n. 68-69; MacMullen 2000, 20 n. 68

heykeli ile aynı ölçülerde olan Tanrıça Roma heykelini diktirmiştir¹⁰². Ayrıca Herodes'in Kaisareia'da ve diğer merkezlerde görkemli yapılar (saray, liman, tapınak, amfitiyatro, tiyatro vs.) inşa ettirmiştir¹⁰³, bu yapıların bazı bölümlerinde *opus caementicium* tekniğinin kullanılması¹⁰⁴, Arkhelaos'un uygulamaları ile paralellik taşımaktadır.

Aynı uygulamaları yapan bir diğer kişi ise Mauretania'ya vasal kral olarak atanmış ve Augustus döneminin bir diğer önemli ismi olan Iuba'dır. Bu kralın Mauretania'da kurmuş olduğu başkentin adı da Kaisareia'dır¹⁰⁵ ve mimari yapılanma açısından Arkhelaos ve Herodes'in yaptıklarını aynen tekrar etmiş gibi görülmektedir. Kentin önemli limanı, Augustus'a adanmış olan büyük tapınağı (veya tapınakları ?), Augustus'un çeşitli heykelleri, kentin etkileyici tiyatrosu, hamam ve anıtları bu dönemde yapılmıştır¹⁰⁶.

Arkhelaos, Herodes, Iuba ve diğer vasal kralların "aynı dönemde" "aynı uygulamaları" gerçekleştirmiş olmaları, şüphesiz ki bir tesadüf değildir. Bunların; tek merkezden yönetilen sistemli bir organizasyonun, bir diğer deyişle, Romalılıştırma ideolojisinin önemli birer parçası olduğu söylenebilir ve tüm imparatorlukta uygulamaya konulan emperyal politikalar çerçevesinde açıklanmaları mümkündür¹⁰⁷. Nitekim kültürel kimliğin tanımlanmasında, sanat eserleri ile mimarinin önemli rol oynadığı ve Romalıların, kendilerini kuşatan maddi kültürle Yunanlılardan daha fazla özdeşleştiği kabul edilmektedir¹⁰⁸.

Suetonius'un vasal krallar ve Augustus arasındaki ilişkileri tanımlarken kullandığı ifadelerde, vasal kralların Augustus'a olan saygısını, Augustus'un da bu krallara verdiği önemini ve aralarındaki işbirliğini açıkça ortaya koymaktadır¹⁰⁹:

Regnorum quibus belli iure potitus est, praeter pauca, aut iisdem quibus ademerat reddidit aut alienigenis contribuit. Reges socios etiam inter semet ipsos necessitudinibus mutuis iunxit, promptissimus affinitatis cuiusque atque amicitiae conciliator et fautor; nec aliter universos quam membra partisque imperii curae habuit, rectorem quoque solitus apponere aetate parvis aut mente lapsis, donec adolescerent aut resipiscerent; ac plurimorum liberos et educavit simul cum suis et instituit.

Savaş yoluyla ele geçirdiği krallıkları, birkaç dışında, aldığı kişilere geri verdi ya da yabancılara dağıttı. Dost olan kralları kendi aralarında karşılıklı kız alıp vermeyle birbirlerine bağladı, akrabalıkları ve dostlukları oluşturmaya ve desteklemeye hep hazırıldı; onları imparatorluğun bir parçası olarak gördü ve

¹⁰² Hänlain - Schäfer 1985, 202-3; Vann 1992, 106; Galinsky 1996, 325

¹⁰³ Burrel 1996, 228 vd; Herodes'in Kaisareia kentinde yapmış olduğu büyük mimari hamle için bk.: Raban-Holum 1996; Roller 1998, 133-44; Herodes'in genel olarak uyguladığı mimari program için bk.: Roller 1998, 85-124

¹⁰⁴ Ward-Perkins 1994, 281; Vann 1992, 103

¹⁰⁵ Her üç krallıkta kurulmuş olan başkentlerin Romalılıştırma açısından bir model teşkil ettiği ve imparatorluk başkenti Roma'nın bir yorumu şeklinde değerlendirilmesi gerektiği hususunda bk.: Roller 2003, 131

¹⁰⁶ Levine 1975, 14; Iuba'nın uyguladığı sanatsal ve kültürel program hakkında bk.: MacMullen 2000, 43-49; Roller 2003, 119-62

¹⁰⁷ İmparatorluğun batısındaki eyaletlerde "Augustus kreasyonu" olarak tanımlanan benzer uygulamalar için bk.: Ward-Perkins 1970, 4 vd; Kilia'ya çok yakın olan Pisidia Bölgesindeki benzer uygulamalar için bk.: Talloen 2007, 233 vd; ayrıca imparatorluk kültür konusunda geniş bilgi ve literatür için bk.: Herz 1978, 833-910 ve ANRW 1978. Augustus'un imaj konusundaki sistematik propaganda uygulamaları, mimarinin yanı sıra, portre ve sikke gibi yaygın kullanım alanı olan eserlere de yansımıştır, bk.: Zanker 1987.

¹⁰⁸ Woolf 1994, 130

¹⁰⁹ Jacobson 2001b, 22; Gradel 2002, 100; Suet. Aug. 48, 60; Braund 1988, 77

ayrım yapmadan tümüne özen gösterdi, yaşça küçük olanlara erişkin olana ya da akıl sağlığını yitirenlere, iyileşinceye dek hep bir koruyucu atardı; pek çok kişinin çocuğunu kendisininkilerle birlikte hem eğitti hem de yetiştirdi (Suet. Aug. 48; Telatar - Özaktürk [çev.] 2008, 63).

Reges amici atque socii et singuli in suo quisque regno Caesareas urbes condiderunt et cuncti simul aedem Iovis Olympii Athenis antiquitus incobatam perficere communi sumptu destinaverunt Genioque eius dedicare; ac saepe regnis relictis non Romae modo sed et provincias peragranti cotidiana officia togati ac sine regio insigni more clientium praestiterunt.

Dost ve müttifik kralların her biri teker teker kendi krallıklarında hem 'Caesar' adını verdikleri kentler kurdular hem de hepsi birden Atina'da yapımına es-kiden başlanmış olan Iuppiter Olympos'un tapınak harcamalarını bölüşerek tamamlamaya ve onun koruyucu perisine (Genius) adamaya karar verdiler. Çoğu kez bu krallar krallıklarından ayrılip krallık nişanlarını takmadan ve toga giyerek sıradan kişiler gibi, Augustus'un yanına gelip yalnız Roma'da bulunduğu zaman değil, eyaletleri dolaşırken de saygılarını sundular. (Suet. Aug. 60; Telatar - Özaktürk [çev.] 2008, 67).

Bu güçlü ilişkiler sebebiyle, Arkhelaos döneminde Elaiussa Sebaste ve çevresinde yaşanmış olan büyük ölçekli değişimi, Augustus'tan ve Romalilaştırma ideolojisinden soyutlamak pek mümkün görünmemektedir. Arkhelaos da, diğer vasal krallar gibi, emperyal politikalar doğrultusunda hareket etmiştir¹¹⁰.

Bu samimi ilişkiler çerçevesinde, Arkhelaos'un, Hellenleştirme ve Romalilaştırma çalışmaları konusunda taşıdığı önemli misyonu başarıyla yürüttüğü anlaşılmaktadır¹¹¹. Özellikle imparator kültürün bir bölgeye getirilmiş olması, o coğrafyadaki Romalilaştırma çalışmalarının zirvesi olarak gösterilebilir¹¹². Bu noktada, Elaiussa Sebaste'de Yunan tarzında inşa edilmiş olan ve bugün bilinen tek tapınağın imparator kültü ile ilişkili olma ihtiyalinin ne denli kuvvetli bir tahmin olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır.

Bu gelişmelere paralel olarak, Arkhelaos'un bir diğer icraatı, tabloyu tamamlayan en önemli parçalardan birini oluşturmaktadır. Daha önce de değinildiği üzere, Korykion Antron'daki rahipler listesinin sonunda Arkhelaos ve oğlu II. Arkhelaos'un isimleri bulunmaktadır¹¹³. Bu durumda, Arkhelaos'un (veya oğlunun), kendisini Korykion Antron'daki tapınağın başrahibi ilan ettiği anlaşılmaktadır¹¹⁴. Bu önemli bir noktadır çünkü bölgedeki

¹¹⁰ Bu üç önemli vasal kral, Augustus'un istediği ve Suetonius'un söz ettiği dostluk ilişkileri ve işbirliğini gerçekleştirmiştir. Özellikle Arkhelaos ve Herodes'in birbiriley dost olması; birbirlerini ziyaret etmeleri; çeşitli vesilelerle birbirlerine yardımalar ve jestler yapmış olmaları, bu dönemde ortaya çıkan gelişmelerin tesadüf olamayacağını desteklemektedir, bk.: Josephus, J.W., 1. 453-57; Sullivan 1980, 1156-58; Roller 1998, 251; Jacobson 2001b, 27; Arkhelaos, Herod ve Iuba'nın birbirine paralel uygulamaları ve kariyerlerinin birbirlerine benzetilmeleri konusunda bk.: Roller 1998, 251 n. 99; Roller 2003, 220 n. 47; Arkhelaos'un kızı Glaphyra'nın önce Herodes'in oğlu Alexandros ile evlenmesi ve onun idam edilmesinden sonra Mauretania Kralı Iuba ile ikinci evliliğini yapması, ardından Herodes'in diğer oğlu Arkhelaos ile ilişkisi; bu vasal kralların, Augustus'un onayı ile kurulan akrabalık ilişkileri ve yakınlıkları konusunda bk.: Sullivan 1980, 1161-66; Roller 1998, 251; Jacobson 2001b, 23-24

¹¹¹ Literatürde fazla yer bulmasa da, Arkhelaos'un mimari programının oldukça kapsamlı olduğu tahmin edilmektedir. "Ktistes" (kurucu) epitetini kullanıyor olması da bu yönde işaretler vermektedir, Roller 1998, 253.

¹¹² MacMullen 2000, 26; Jacobson 2001b, 28; imparator kültürün Anadolu'da ortaya çıkışının ve yayılımının konusunda bk.: Price 1984, 58 vd; Augustus'un tanrılaşması ve din politikaları konusunda bk.: Speyer 1986, 1777 vd.

¹¹³ Heberdey-Wilhelm 1896, 72; Ten Cate 1961, 38.

¹¹⁴ Zeus Korykios kültürünün Arkhelaos tarafından kontrol altında tutulduğu konusunda bk.: Gotter 2001, 301.

geleneye göre başrahip sadece bir tapınağın değil, geniş bir coğrafyanın başrahibi olmaktadır. Eş zamanlı olarak, Olba kentinde de Aba soyundan gelen Aias ve Teuker isimli rahiplerin geleneksel sultanatının devam ettiği anlaşılmaktadır¹¹⁵. Ancak Elaiussa Sebaste ve Korykos'un bulunduğu sahil kesiminde din politikası Kappadokia kralının eline geçmiştir.

I. Arkhelaos'un veya II. Arkhelaos'un dini yönetimin başına geçmiş olması, pek çok konunun çözümünü kolaylaştıracağı gibi, bölgede imparator kültürün yayılmasına da yardımcı olacaktır. İmparator kültürünü Elaiussa Sebaste'ye taşıyan Kappadokia kralı ve oğlu, bu yeni kültür tanınması ve yerleşmesi için başrahip vasfiyla bizzat çaba göstermiş gibi görünmektedir. Nitekim, imparatorluk kültü başrahipliği, lokal elit sınıf için önemli bir prestij kaynağıdır¹¹⁶.

VI. Romalılaştırma'nın Diğer Kanıtları

İ.Ö. 1. yy.'daki siyasi çalkantılar, tüm imparatorluğu olduğu gibi, Olba bölgesini de oldukça derinden etkilemiştir¹¹⁷. Bu dönemde Roma iç savaşlar, korsanlar ve Mithridates ile ugraşmış, Aktium Savaşı'na kadar kalımlı bir atmosfer yaratılmıştır. Korsanların merkezi durumundaki Dağlık Kilikia bölgesinde, İ.Ö. 67 yılından İ.Ö. 25 yılina kadar gönderilmiş olan Romalı idareciler veya atanmış olan vasal krallar döneminde yeni bir düzen kurulmaya çalışılmıştır¹¹⁸. Ancak çalkantılı politik ortam nedeniyle Roma etkisine işaret eden önemli bir arkeolojik bulguya rastlanmamaktadır. Hatta bu tespitin İ.Ö. 1. yy.'in ilk üç çeyreğine yaymak mümkündür¹¹⁹.

Bu uzun kaos sürecinin ardından Olba bölgesinde, İ.Ö. 1. yy. son çeyreğinden itibaren en hızlı yol kat eden merkez Elaiussa Sebaste'dir. Bu kent ile Olba bölgesinin kalan kısmı arasında, bu dönemde ortaya çıkmış olan dikkate değer farkın iki nedeni bulunmaktadır: Augustus ve Arkhelaos. Arkhelaos, Elaiussa Sebaste'ye Yunan-Roma kültürünün en önemli tohumlarını atmış, Augustus'a ve onun politikalarına olan bağlılığını bu tutumuyla göstermiştir.

Elaiussa Sebaste'de Romalılaştırma'nın diğer göstergeleri olarak nitelendirilecek veriler arasında, mimaride karşılaşılan bazı unsurlar tanımlanabilir. Örneğin *opus mixtum* ve *opus reticulatum* gibi Roma mimarisinin karakteristik elemanlarına, İ.Ö. 1 ve İ.S. 1. yy. gibi, yalnız Olba teritoryumu için değil tüm Anadolu için oldukça erken bir tarihte rastlanması, bölgedeki değişimin kanıtları arasında sayılabilir¹²⁰. Bazı "mimari elemanların" örnekleriyle ilk kez karşılaşılıyor olmasının yanı sıra, bazı "yapı formları" da, Olba bölgesinin geleneksel mimari dokusunda olmayan yenilikler olarak tanımlanabilir. Örneğin,

¹¹⁵ Augustus'un, bu rahip krallığın önemini fark ederek bir çeşit otonomi verdiği, başrahiplerin bunun üzerine kendi sikkelerini bastırdığı konusunda bk.: Magie 1950, 494; Lange 1987, 212 vd; MacKay 1990, 2089; Trampedach 1999, 95.

¹¹⁶ Madsen 2002, 97 n. 49

¹¹⁷ Durukan 2009, 77-102

¹¹⁸ Mitford 1980, 1241 vd.

¹¹⁹ Durukan 2009, 87 vd.

¹²⁰ Elaiussa Sebaste'deki hamam yapısında kullanılmış olan *opus reticulatum* tarzındaki duvarların tipik Roma üslubu olduğu ve bunun Anadolu'daki en erken ve en kaliteli örnek olduğu konusunda bk.: Ward-Perkins 1958, 82; Ward-Perkins 1994, 281 ve 353. Ayrıca aynı hamam ve duvar örgüsü ile ilgili olarak bk.: Waelkens 1987, 99-100; Roller 1998, 252 n. 103; Spanu 1999a, 103-14; Badassari 1999, 115-28; Jacobson 2001b, 28; Spanu 2003a, 299 vd; Spanu 2003c, 11

opus reticulatum tekniği kullanılan hamam yapısı bu özelliği ile büyük önem taşımaktadır. Ancak bu özelliğinin yanı sıra, bu hamam formunun kendisi ile Olba bölgesinde daha önce karşılaşmamaktadır. Bir başka deyişle, bu hamam yapısı, Olba bölgesi için sadece mühendislik ve yapı malzemeleri anlamında değil, sosyal ve kültürel açıdan da bütünüyle yeni bir uygulamadır¹²¹.

Bunun dışında, Roma mimarisinin en önemli ayrıcalığı olarak kabul edilebilecek tonoz, kemer ve beton (*opus caementicum*) kullanımının bölgedeki en erken örneklerinin, yine Elaiussa Sebaste'de ve yine Augustus döneminde başladığı görülmektedir¹²². İ.O. 1 ve İ.S. 1. yy.'larda inşa edilmiş olan; tapınak¹²³, tiyatro¹²⁴, hamam¹²⁵ ve İ.S. 2. yy.'a tarihlenen tapınak mezarlarda¹²⁶ bu mimari elemanların başarılı örnekleri göze çarpmaktadır.

Adı geçen mimari öğeler, yapı malzemeleri ve yapı formlarından da anlaşıldığı üzere, Augustus döneminden itibaren Elaiussa Sebaste bir Roma kenti gibi büyümüştür. Bunlara ilave olarak, İ.S. 2. yy.'da ortaya çıkan Kuzeydoğu Nekropolü'nde, bir nekropol caddesininoluştuğu görülmektedir¹²⁷. Bu tür bir cadde, Olba bölgesindeki geleneksel yerleşimlerin planında mevcut değildir. Ancak Roma kentlerinin vazgeçilmez unsurlarından biridir¹²⁸. Ayrıca bu nekropolde karşılaşılan mezar formları da Olba bölgesinin geleneksel kültüründe olmayan örneklerdir. İ.S. 2. yy.'da Romalılaştırma hareketinin sürmekte olduğu, bu tip değişimlerden anlaşılmaktadır.

Tüm bu Roma etkileri göz önüne alındığında, ortaya çıkan en dikkate değer sonuc şudur: "Yerli halk" Roma tarzına alışmış ve zamanla Roma tarzı taleplerde bulunmaya başlamıştır. Daha da önemlisi "yerel ustalar" da Roma tarzında uygulamalar yapmıştır. Bu durum, Romalıştırmayı en önemli kanıtı olarak değerlendirilmekte¹²⁹ ve Augustus-Arhelaos döneminden itibaren, kültürel entegrasyon hamlesinin Elaiussa Sebaste'de başarılı olduğu anlamına gelmektedir. Nitelikle tüm Akdeniz'de Roma tarzı anıtsal yapıların yoğun biçimde ve aniden ortaya çıkışlı Augustus dönemine rastlamaktadır¹³⁰. Bu kapsamlı program içinde, Olba bölgesindeki Romalılaştırma çalışmalarının da, Augustus döneminde, Dağlık Kilikia bölgesinin kısmen Arhelaos'a devredilmesinden sonra sistemli olarak başlatıldığı anlaşılmaktadır. Elaiussa Sebaste'deki mimari uygulamalar, tüm Doğu'da olduğu gibi, iki koldan yürütülmüştür: Birincisi, Roma mühendisliği ve yapı teknolojilerinin bölgeye taşınmış olması; ikincisi ise, değişen sosyal koşullara paralel olarak inşa edilen karakteristik Roma yapıları¹³¹.

¹²¹ Değişen sosyal şartlara bağlı olarak, Roma'nın doğuya yeni mimari formları yerleştirme sürecinde, hamam yapılarının önemli bir model olduğu hakkında bk.: Ward-Perkins 1994, 279

¹²² *Opus caementicum* tekniğinin Augustus döneminden itibaren Küçük Asya'da yaygınlaştığı hakkında bk.: Ward-Perkins 1994, 279-80.

¹²³ Baldassari 1999, 115-28; Borgia 2008, 249 vd; Kaplan 2009, 23-32

¹²⁴ Meucci 1999, 207-12; Spanu 1999b, 411 vd; Spanu 2003b, 15 vd.; Spanu 2003c, 5 n. 31

¹²⁵ Hamam için bk.: Keil-Wilhelm 1931, 222; Dodge 1990, 112; Spanu 1999a, 103-14; Spanu 2003a, 299 vd

¹²⁶ Machatschek 1967, 85 vd; 106 vd; Schneider 2003a, 263; Schneider 2003c, 394 vd; Cormack 2004, 161 vd; Durukan 2009, 343 vd.

¹²⁷ Spanu 2000, 173; Schneider 2003a, 270; Morselli 2003, 387 Fig. 344

¹²⁸ Nekropol caddeleri ile ilgili olarak bk.: Hesberg - Zanker 1987; Hesberg 1992, 19 vd; Zanker 2000, 30

¹²⁹ MacMurrel 2000, 21

¹³⁰ Ward-Perkins 1970, 3 vd; Waelkens 2002, 321

¹³¹ Ward-Perkins 1994, 278-79

Augustus döneminde birbiri ardına yapılan uygulamalar “büyük amaç” için atılan adımların birer parçası olarak değerlendirilebilir. Augustus çok akıllı bir tercih yaparak Arkhelaos'u geniş bir coğrafyanın yöneticisi olarak tayin etmiştir¹³². Nitekim bu kral hem Yunan hem de Roma kültürünün bir üyesidir¹³³. Arkhelaos'la beraber Olba coğrafyasında, Elaiussa Sebaste merkezli yeni bir dönemin başladığı, burada yeni bir dönemin kurulduğu görülmektedir. Dağlık Kilikia bölgesinde Romalılaştırma çalışmalarının kilit ismi durumundaki Arkhelaos, Roma'nın ve Roma ideallerinin temsilcisidir ve bu yönüyle kendisini yerli halka kabul ettirmiş gibi görünümektedir¹³⁴. Roma durumdan memnundur, Dağlık Kilikia bölgesini uzaktan kontrol etmeye ve istedikleriniaptırmaya devam etmektedir¹³⁵. Nitekim Arkhelaos, imparatorun desteği ve onayıyla yarıy yüzyıla yakın iktidarda kalmış olmasının yanı sıra, yaptığı uygulamalarla, Augustus'un karısı Livia'nın ve Roma'daki diğer bazı etkili kişilerin de güvenini kazanmıştır¹³⁶.

VII. Yerleşimler, Kutsal Alanlar, Nekropoller ve Ölüm Gelenekleri

Bu şekilde temelleri atılmış olan Romalılaştırma çalışmaları Augustus'tan sonra kurulan veya geliştirilen kentler vasıtasyyla, daha çok sayıda yerleşimde etkisini hissettirmiştir¹³⁷. Ancak Roma Dönemi'nin ilerleyen evrelerinde, Olba coğrafyasında “metropol” düzeyine yükselen yerleşimlerle, kırsal alandaki geleneksel yapısını koruyan küçük yerleşim birimleri arasında çok önemli bir fark ortaya çıkmıştır. Özellikle İ.S. 2. yy.'da, Korykos, Elaiussa Sebaste, Olba, Diokaisareia ve Kanytelis'ten oluşan 5 büyük merkezin görkemli nekropoller, çeşitli formlarda Roma mezarlarıyla dolu en dikkat çekici alanlar olarak tanımlanabilir (Res. 18)¹³⁸.

Yaşamını küçük kırsal yerleşimler olarak devam ettiren; Çatören, Mancınikkale, Hisarkale, Emirzeli, Efrenk ve Kaleyakası gibi kırsal merkezlerde ise, típkı Hellenistik Dönem'deki gibi, dağınık durumda ve sadece birkaç adet Roma mezarı bulunmakta, ancak nekropol olarak nitelenebilecek alanlar bulunmamaktadır.

Bir başka yerleşim türü ise, Roma Dönemi'ne ait olan ve nekropol alanları bulunan kırsal yerleşimlerdir. Bu nedenle Olba territoryundaki Roma Dönemi yerleşimlerini 3 ayrı kategoride değerlendirmek gerekmektedir:

¹³² Augustus'un Arkhelaos'u seçmesi konusunda bk.: Romer 1985, 78; Roller 2003, 219-20

¹³³ Arkhelaos'un, Marcus Antonius döneminde Kappadokia kralı olarak atanmasının nedenleri ve kralın orijini hakkında bk.: Sullivan 1980, 1149 vd; Romer 1985, 78-79; Arkhelaos'un, Atina başta olmak üzere bazı Yunan kentlerine yaptığı bağışlar hakkında bk.: Sullivan 1980, 1158.

¹³⁴ Kappadokia kralları Hellenleştirme politikalarını çok önceden beri uygulamaktadır ve bu politikalar Arkhelaos döneminde de devam etmiştir, Magie 1950, 493-94

¹³⁵ Jacobson 2001b, 30

¹³⁶ Tac., *Ann.*, 2.42.4; Josephus, *J.W.* 1.456; Romer 1985, 89

¹³⁷ Bölgede yürütülen Hellenleştirme-Romalılaştırma çalışmaları ve bu amaç doğrultusunda kurulan kentler hakkında bk.: Magie 1950, 549-50, 1407-09 n. 27-31; Jones 1971, 210-12

¹³⁸ Seleukeia (Silifke) kenti Seleukos Nikator'un kurduğu bir yerleşim olduğu için, önce Yunan, daha sonra da Roma kültürlerinin özelliklerini yoğun olarak barındırmaktadır. Bu nedenle Olba bölgesini karakterize eden bir yerleşim olarak değerlendirmek doğru değildir. Bununla birlikte Seleukeia, Yunan ve Roma etkilerini güçlü biçimde çevresine yansımıştır. Örneğin bu merkeze çok yakın bir yerleşim olan Imriogon Kome'deki (Demircili) tapınak mezarlar Roma anıtlarının kopyasıdır ve olasılıkla bu etki Seleukeia üzerinden bu merkeze taşınmıştır. Demircili'deki tapınak mezarlar ve literatür için bk.: Machatschek 1974, 251-61; Durukan 2009, 343 vd.

1. Roma geleneklerinin ve Roma kültürünün yoğun etkisi altında kalmış olan büyük metropoller,
2. Roma etkisinin daha az hissedildiği ve daha geç ulaştığı, geleneksel yapısını uzun süre muhafaza etmiş olan, geçmişti Roma öncesine uzanan kırsal yerleşimler,
3. Roma Dönemi'nde kurulmuş olan kırsal yerleşimler.

Metropollerde Romalilaştırma çalışmalarının güçlü şekilde uygulanmış olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hellenistik geçmişti olan bu yerleşimlerde, Roma öncesine tarihlenebilen mezar sayısı son derece sınırlıken, Roma Dönemi'ne ait mezarlar, sayı ve çeşit bakımından patlama yapmıştır. 5 büyük merkezde bu durumu rahatlıkla tespit etmek mümkündür¹³⁹. Kanytelis dışındaki dört kentteki diğer mimari yapılar da bu düşünceye destek olmaktadır. Örneğin sütunlu yollar, tiyatrolar, hamamlar, *aqueductus*'lar, tapınaklar ve Roma kültürünün izlerin taşıyan pek çok mimari unsur, İ.S. 1-2. yy.'larda bu metropolere inşa edilmiştir¹⁴⁰.

Kanytelis'te ise, bir Roma kentinde rastlanması gereken yapıların çoğu yoktur. Bunun nedeni, Kanytelis'in uzun süre bir kent olarak değil, bir dinsel merkez olarak varlığını sürdürmesidir. Bununla birlikte Kanytelis'te bulunan ve Roma kültürünün derin izlerini taşıyan iki nekropol¹⁴¹, Roma kültürünün bölgeye yerleşmesinden sonra ortaya çıkan mezar formlarının gelişimini ve kronolojisini aydınlatabilecek ipuçları barındırmaktadır. Bu bilgiler aynı zamanda, Romalilaştırma'nın seyri konusuna ışık tutacak olması açısından da önem taşımaktadır. Ancak Kanytelis nekropollerinin analizi yapılmadan önce, Hellenistik Dönem'den itibaren bölgedeki önemli yerleşimler ile bunlara bağlı kutsal alanların coğrafi konumları ve bunların nasıl bir gelişim süreci geçirmiş olduğunu tespit edilmesi, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Kanytelis, Elaiussa'nın teritorial alanında bulunan ve kent merkezine birkaç km. uzakta yer alan bir kutsal alandır¹⁴². Kanytelis'te bulunan doğal obrügen hemen kenarına poligonel teknikte inşa edilmiş olan Hellenistik kulenin üzerindeki yazıt, bu alanın Roma Dönemi öncesinde de bir kutsal alan olduğunu göstermektedir¹⁴³. Yazıtta anlaşıldığı kadarıyla bu kulede, buradaki kutsal alanın rahipleri yaşamıştır. Obrügen çevresinde, "Hellenistik Dönem'e ait" bir başka yapı kalıntısına rastlanmamıştır.

Bölgede buna benzer iki önemli kutsal alan daha bulunmaktadır: Korykion Antron ve başkent Olba kutsal alanları.

Korykion Antron da Korykos'a birkaç km. uzaklıkta bulunmaktadır ve tipki Kanytelis'te olduğu gibi, büyük bir doğal obrügen kenarında yer alır. Bölgedeki bu tip obruklara kutsal bir anlam yüklenmiştir¹⁴⁴. Korykion Antron'daki obrügen kenarında, daha önce sözü

¹³⁹ Keil - Wilhelm 1931, Taf. 31 Fig. 91; Machatschek 1967; Schneider 2003a, 261 vd.

¹⁴⁰ Korykos için AST 2008, 115-23; Kaplan 2008, 227-48; Aşkın 2009, 25-34; Elaiussa Sebaste için Kirsten 1974, 777-802; Kirsten 1973, 360 vd; Schneider 1999; Schneider 2003; Diokaisareia için Kirsten 1973, 354 vd; Sayar 1995, 48; Wannagat 2005, 117 vd; Olba için Hicks 1891, 269-70; Özbay 1998, 121 vd; Erten 2002, 185-96; Erten 2009, 76-85; Ayrıca Kanytelis için bk.: Verzone 1957, 65 vd; Ceylan 2009, 50

¹⁴¹ Machatschek 1967, 29

¹⁴² Heberdey-Wilhelm 1896, 54 n. 123; 56 n. 128-29; Gough 1954, 54 n.1; Ten Cate 1961, 36.

¹⁴³ Hicks 1891, 226 n. 1

¹⁴⁴ Nitekim Yunan mitolojisinde, Korykion Antron'daki obrügen, Zeus ile Typhon arasındaki mücadelede önemli bir rolü vardır, Bent 1891, 213

edilmiş olan, Hellenistik Dönem'e ait, poligonal teknikte *peribolos* duvarları bulunmaktadır. Bu duvarlar olasılıkla, Hellenistik Zeus Korykios Kutsal Alan'ını çevreleyen duvarlardır. Obruk çevresinde Hellenistik Dönem'e ait bir başka kalıntı bulunmamaktadır.

Benzer bir planlama ile başkent Olba'nın teritoryal alanı içinde yer alan ve 4 km. kadar batısında bulunan kutsal alanda (daha sonra Diokaisareia'nın kurulacağı yer) karşılaşmaktadır. Bu kutsal alanda da yine Hellenistik Dönem'e ait bir tapınak ve rahiplerin yaşadığı kule dışında bir yapılanma tespit edilememiştir¹⁴⁵.

Bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere, Hellenistik ve Roma dönemlerinin üç önemli merkezi olan Korykos, Olba ve Elaiussa Sebaste'nin ortak özelliği; kutsal alanların, yerleşimin biraz uzağında kurulmuş olmasıdır (Res. 19). Bunun bir lokal gelenek olduğu anlaşılmaktadır. Bu tip önemli kutsal alanların Hellenistik Dönem'de yerlesime kapalı tutulduğu, gizemli bir atmosfere sahip olduğu ve sadece bir kült merkezi olarak planlandığı ortaya çıkmaktadır.

Aynı tespitten yola çıkarak, Olba bölgesindeki ruhban sınıfının, geleneksel olarak "izole" bir yaşam sürdüğü ve bu tutumun katı bir karakteri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu tespiti destekleyecek başka örnekler de bulunmaktadır. Yine Hellenistik Dönem'e ait olan Yapılıkaya ve Sulucin tapınaklarının sarp vadilerin içinde, yerleşimlerin oldukça uzağında, büyük ve doğal mağaralarda kurulmuş olduğu görülmektedir¹⁴⁶.

Hellenistik Dönem'e ait az sayıda kutsal alanın tespit edildiği Olba bölgesinde, bu yapılanmaya aykırı olan ve bilinen tek örnek Çatiören'de bulunan Hermes Tapınağıdır ve bu tapınak yerleşimin içinde yer almaktadır (Res. 7, 11). Diğerlerine oranla daha küçük bir tapınak olan Çatiören örneğinden, Hellenistik Dönem'den itibaren yerleşimlerin içinde de buna benzer tapınakların inşa edilmiş olabileceği anlaşılmaktadır. Bu tapınağın "distylos prostylos" planına yani klasik Yunan formlarından birine sahip olduğu düşünülürse, Yunan etkisinin varlığı kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim Çatiören İ.O. 2. yy.'da inşa edilmiş bir garnizondur. Bölgedeki sistemli savunma ağının kurulmasında Seleukoslar'ın önemli rolü olduğu tahmin edilmektedir¹⁴⁷. Dolayısıyla bu yerleşimin planlanması ve inşa edilmesinde de Seleukosların önemli bir rol oynadığı düşünülebilir ve yerleşimin içine Hermes'e adanan bir tapınağın inşa edilmiş olması Seleukos etkisiyle gerçekleşmiş olabilir. Diğer garnizonlarda bir tapınağa rastlanmaması, en azından bu denli göz önünde ve Yunan formunda bir tapınak yapısının olmaması, Çatiören'deki planlanmanın ünik bir örnek olduğunu düşündürmektedir, dolayısıyla bu sıra dışı planlanmanın, farklı bir kültürün etkisiyle yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca tapınağın Hermes'e adanmış olması da Yunan etkisinin somut bir göstergesidir.

Roma Dönemi'ne gelindiğinde ise Olba Rahip Krallığı'nın geleneksel din politikasında önemli bir değişiklik yaşanmış ve Yunan-Roma tarzındaki büyük tapınaklar, büyük kentlerin merkezlerine inşa edilmiştir. İ.O. 1. yy. sonunda Arkhelaos'un yerlesiği Elaiussa Sebaste'de (Res. 15-16) ve İ.S. 1. yy. ilk yarısında Romalılar tarafından kurulan

¹⁴⁵ Bu alanın bir hac merkezi olması gereği konusunda bk.: Durugönül 1995, 78; ayrıca bu alanın kutsallığı ve izole edilmişliği ile ilgili olarak bk.: Gotter 2001, 295; Durukan 2004, 42; Wannagat 2007, 2.

¹⁴⁶ Yapılıkaya Hermes Tapınağı için bk.: Hicks 1891, 237; Bent 1891, 211; Durugönül 1989, 15-18; Durukan 2004, 44; Sulucin Tapınağı için bk.: Durugönül 1999b, 116

¹⁴⁷ Durugönül 1998a, 116 vd; Durukan 2004, 48; Bu sava katılmayan ve bölgedeki mimari gelişmelerin Seleukoslardan bağımsız olarak yürütülmüş olduğunu savunan görüş için bk.: Trampedach 2001, 278.

Diokaisareia'da (Res. 20)¹⁴⁸ bu durumun Olba bölgesindeki ilk örnekleri görülmektedir. Metropollerdeki lokal gelenekler, yerini giderek Roma adetlerine terk etmektedir. Ancak her şeyin bir anda değişmediği, bazı lokal adetlerin Roma kültürünün yanı sıra yaşamını devam ettirdiği de anlaşılmaktadır. Hellenistik, Roma ve Bizans yapılarının birlikte bulunduğu Kanytelis'te bu durumu belgeleyen bir yapılanma söz konusudur. Bu merkezdeki nekropol alanlarının bu yönyle ele alınması, Romalilaştırma'nın evreleri hakkında önemli ipuçları ortaya koymaktadır.

Hellenistik Dönem'de, "kentleşmeye ve mezarlara kapalı" olduğu anlaşılan Kanytelis'teki doğal obruk çevresinde, İ.S. 2. yy. ortalarına doğru önce bir nekropol ortaya çıkmış (Res. 18), geç Roma Dönemi'nde ise nekropole ilave olarak yerleşim büyümeye başlamıştır. İ.S. 2. yy. ortalarında kutsal obruk çevresinde mezarların ortaya çıkması, bu dönemde eski geleneklerin artık değişimeye başladığının işaretidir. Erken Hıristiyanlık döneminde inşa edilmiş olan dört kilise ise, bu merkezin kutsal karakterini sürekli muhafaza etmiş olduğunu göstermektedir¹⁴⁹.

Elaiussa Sebaste, Korykos, Olba ve Diokaisareia kentlerinin nekropollerinde yoğun ikinci kullanımlar olduğu için, mezarlar ve ölü kültü konularında, lokal geleneklerden Roma adetlerine doğru nasıl değişiklikler yaşanmış olduğu hakkında saptamalar yapmak oldukça güçtür. Ancak Kanytelis'teki iki nekropolün analizi, Olba bölgesindeki mezar formlarının kronolojisi ve Roma etkilerinin nasıl nüfuz etmiş olduğunun anlaşılabilmesi açısından önemli bilgiler barındırmaktadır:

Kronolojik olarak hareket edildiğinde ilk olarak, Kanytelis'teki obruğun 400 m. kadar güney-batısında bulunan Çanaklı'daki erken İmparatorluk Dönemi'ne ait kaya mezarlarından söz edilmelidir (Res. 14). Bu mezarlar hem Kanytelis hem de tüm Olba territoryumu için ayrı bir önem taşımaktadır¹⁵⁰. Burada toplam dokuz adet kaya mezarı bulunmaktadır. Bunlar arasında yazıtla tarihlenebilen iki örnek, tüm Olba bölgesinin en erken kaya mezarlarıdır¹⁵¹. Büyük olasılıkla İ.O. 1. yy. sonlarına ait olan bu örneklerden hareketle kaya mezarlarının, Arkhelaos'un Elaiussa'ya yerleşmesinden sonra ortaya çıkan pek çok yenilikten biri olduğu söylenebilir.

Buradaki yazıtlardan birinin içeriği, ölü gömme adetleri açısından da oldukça önem taşımaktadır. Bu yazitta yerel karaktere sahip isimler bulunmaktadır ve bir karı-kocaya ait kalıntıların aynı "*larnaksın*" içinde muhafaza edilerek bu mezara konulduğu anlatılmaktadır. Bu yazının içeriğinde mevcut olan temalar, hakkında bilgi bulunmayan Hellenistik ölü gömme adetlerine ve yeni yerleşmekte olan Roma kültürüne ışık tutmaktadır. Kalıntıların aynı "*larnaksın*" içinde olduğu vurgulandığı için, büyük olasılıkla yakılmış olan bu çiftin külleri bir *urnen* içinde bulunmaktadır. Yazitta geçen isimler yerlidir ve bölgede kre-masyon adetinin popüler olduğu anlaşılmaktadır¹⁵². Kaya mezarı ise bölgenin yeni mezar formu ve bilinen ilk örneğidir. Dolayısıyla, buradaki kaya mezarlarında, büyük olasılıkla

¹⁴⁸ Gotter 2001, 319 vd; Kirsten 1973, 358; Wannagat 2003, 199; Wannagat 2005, 139; Wannagat vd. 2005, 359; Pilhofer 2005, 88; Wannagat 2007, 5; Kaplan, AKMED. Son yıllarda Diokaisareia'nın kuruluş evresinin Tiberius değil Vespasianus dönemi olduğu konusunda farklı bir yorum ortaya atılmıştır, bk.: Wannagat 2005, 122, n. 27.

¹⁴⁹ Verzone 1957, 65-69; Eyice 1976-1977, 413-41; Mietke 1999, 517-26; Ceylan 2009, 51

¹⁵⁰ Heberdey - Wilhelm 1896, 58-61, n. 133-134; Machatschek 1967, Taf. 11; Abb. 28-31

¹⁵¹ Machatschek 1967, 59

¹⁵² Bu kaya mezarı ve yazıt hakkında bk.: Machatschek 1967, Taf. 11, F6; Heberdey - Wilhelm 1896, 60, n. 134; Durukan 1998, 157; Durukan 2007a, 148

eski ve yeni adetlerin bir sentezi görülmektedir. Bu noktadan hareketle, bölgede Hellenistik nekropol bulunamıyor olmasının nedenlerinden birinin kremasyon adeti olduğu düşünülebilir.

Kremasyon adetinin popüleritesine destek olabilecek bir diğer arkeolojik buluntu, Elaiussa Sebaste'nin kuzey-doğu nekropolünde bulunan ve bölgenin en eski tapınak mezarı olan T11 Anıtıdır (Res. 21). Bu yapı Hadrianus dönemine tarihlenmektedir ve kremasyon gömü için inşa edilmiştir¹⁵³. Bu durum, Hadrianus dönemi öncesinde, tüm imparatorlukta olduğu gibi, bu bölgede de kremasyonun popüler olduğunu teyit etmektedir. Ayrıca Olba teritoryumunda kremasyonla ilgili bir *urnen*in bulunmuş olması, diğer bir önemli kanıt olarak gösterilebilir¹⁵⁴.

Kanytelis'in Çanakkale Nekropolü'nden edinilen bilgiler oldukça değerlidir. Ancak bu yerleşimin esas nekropolü obruk çevresindedir (Res. 18)¹⁵⁵. Daha önce de değinildiği gibi, Hellenistik Dönem'den beri kutsal karakter taşıyan ve din adamlarının kulesi dışında yerleşim veya mezar izine rastlanmayan obruk çevresinin, İ.S. 2. yy. ortalarında nekropol olarak kullanılmaya başladığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu alanda önemli miktarda lahit bulunmaktadır¹⁵⁶ ve imparatorluk genelinde lahit kullanımının bu tarihlerde yoğunlaşmaya başladığı bilinmektedir¹⁵⁷. Aynı nekropoldede bulunan ve yine İ.S. 2. yy.'a ait iki adet tapınak mezar (T6 ve T12) (Res. 22-23), bir adet mezar evi ve bir adet üç sütunlu mezar yapısı (Res. 24-25) en önemli anıtlar olarak gösterilebilir¹⁵⁸. İlginç olan nokta ise, arazi yapısı uygun olmasına rağmen, Çanakkale'deki manzaranın aksine, obrugun çevresindeki kaya mezarı sayısının yok deneye kadar az olmasıdır. Mezarların tamamına yakını lahit ve türevleridir. Anıtsal nitelikli mezarlar ise sadece dört adettir. Bunların dışında, ünik olarak nitelendirilecek, küçük blok taşlar ve harçla örtülü veya daha özensiz sandık formlu mezarlar da bulunmaktadır.

Kanytelis'teki iki nekropolün verilerinden yola çıkarak ulaşılan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Hellenistik Dönem'e ait ölü gömme gelenekleri arasında kremasyon bulunmaktadır. Bunun varlığının anlaşılması, Hellenistik Dönem'den kalan mezar ve ölü kültü ile ilişkili diğer buluntuların azlığını açıklamaktadır. Nitekim kremasyonla ilişkili arkeolojik malzemenin günümüze kadar korunması çok daha zordur.
- Çanakkale'de İ.O. 1. yy. sonlarına doğru kaya mezarlarının ilk örneklerinin ortaya çıkışması bir diğer önemli noktadır. Nitekim bu tarih, Çanakkale'deki mezarların dışında, Elaiussa Sebaste'de son yıllarda bulunmuş olan bazı kaya mezarlarıyla da desteklenmiştir. Dolayısıyla İ.O. 1. yy. sonlarında Arkhelaos'un bölgeye yerleşmesiyle ortaya çıkan Yunan-Roma kültürünün bir önemli yeniliğinin de kaya mezarları olduğu anlaşılmaktadır. Kaya mezarlarının Kappadokia bölgesindeki örneklerle form, plan ve estetik açıdan paralellik göstermesi de bu tespiti desteklemektedir.

¹⁵³ Durukan 2005, 110-14; Durukan 2007a, 151-52

¹⁵⁴ Durukan 1998, 157; Durukan 2007a, 148

¹⁵⁵ Machatschek 1967, Taf. 2

¹⁵⁶ Machatschek 1967, 29

¹⁵⁷ Toynbee 1934, 162; Strong 1978, 677 vd.

¹⁵⁸ Machatschek 1967, Taf. 34, 45-47, 56; Abb. 53, 65, 71; T6 ve T12 kodlu tapınak mezarlar için bk.: Durukan 2009, 349-52

- c. İ.S. 2. yy. ortalarına kadar Kanytelis'teki obruk çevresine gömü yapılmamış olması ise bir *terminus* olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu tarihlerden sonra ortaya çıkan lahitler, lahit türevi mezarlар, tapınak mezarlар ve diğer bazı mezar anıtlarının obruk çevresinde hızla arttığı görülmektedir¹⁵⁹. Bu durum, bölgedeki ölü gömme adetlerinde radikal bir değişimin yaşanmış olduğunu göstermektedir. Değişim kremasyondan inhümanyona doğru olmuştur. Hadrianus ve sonrasında imparatorluğun pek çok noktasında da yaşanan bu değişimin Olba bölgesindeki en önemli yansımıası, farklı formlardaki mezar anıtlarının, lahitlerin ve lahit türevi mezarlарın ortaya çıkış olmasıdır. Bu değişim, uzun zamandır süren Romalilaştırma politikasının bir sonucu olan Romalilaşma'nın göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu değişimle birlikte ortaya çıkış olan mezarlар bir başka konuya da gündeme getirmektedir. Obruk çevresinde, Hellenistik Dönem'de de gömü yapılmış olabileceğİ ancak bu gömüler kremasyon şeklinde olduğu için, günümüze kalıcı bir iz ulaşmadığı düşünülebilir. Bununla birlikte, Hellenistik Dönem'de bu tip bir gelenek söz konusu değilse, Roma Dönemi'nde kutsal obruk çevresine gömü yapılmaya başlanması, bölgedeki esas değişiklik olarak değerlendirilebilir.
- d. Bir diğer önemli nokta, obruk çevresinde kaya mezarlarının ilk örnekleri kadar erkene giden lahit veya türevine rastlanmamış olmasıdır. Buna dayanarak İ.O. 1. yy. sonlarından itibaren bölgede kullanılan en önemli mezar formunun kaya mezarları olduğu; İ.S. 2. yy. ortalarına doğru, yapısal karakterli mezar anıtlarının repertuvara katıldığı; bunlardan kısa bir süre sonra lahitlerin ve lahit türevi mezar tiplerinin bu yelpazeye eklendiği söylenebilir. Bu durumda kaya mezarlarının Olba bölgesinin mezar kronolojisinde lahitlerden çok önce var oldukları ve 150 yıl kadar daha eskiye gittikleri kabul edilmelidir.

Yunan dünyasındaki inhümanyon geleneğinin Roma kültürüne girmesi ve imparatorluk genelinde lahit kullanımının yayılmaya başlaması da İ.S. 2. yy.'da gerçekleşmiştir¹⁶⁰. Özellikle Hadrianus döneminde inhümanyon geleneğinin tüm imparatorlukta yeni bir moda olarak güçlü şekilde uygulanması, lahit kullanımında büyük bir artış meydana getirmiş, bezemeli ve pahalı muhafazaların ortaya çıkmasına neden olmuştur¹⁶¹. Bunun yansımalarını Olba teritoryumundaki büyük kentlerin nekropollerinde net olarak görmek mümkündür. Örneğin Korykos ve Elaiussa Sebaste nekropollerı, lahit, kaya lahdı ve *khamosorion* kullanımı açısından, tüm sahil şeridinin en önemli nekropol alanları arasında gösterilebilir.

Olba bölgesinde, "Roma Dönemi'nde kurulan" bazı kırsal yerleşimlerde ise, mezar sayısının bir nekropol olarak tanımlanacak yoğunluğa ulaştığı, mezar formlarının da Romalı olduğu görülmektedir. Tapınak mezarlار ile çok sayıda lahit örneği tespit edilen Kümbetbeleni yerleşimini bu kategoride değerlendirmek mümkündür. Bu tip yerleşimler, Roma'nın kontrolü altında, bölgenin tarımsal ve dolayısıyla ekonomik potansiyelini daha efektif biçimde kullanmaya yönelik olarak, yoğunlukla İ.S. 2. yy.'da kuruldukları için, Romalilaştırma'nın etkilerini biraz daha güçlü şekilde yansıtmaktadır. Ancak bu etkileri,

¹⁵⁹ Machatschek 1967, 29

¹⁶⁰ Toynbee 1934, 162. Lahit kullanımının batıda İ.S. geç 1. yy.'da yaygınlaşmış olduğu konusunda antik literatüre dayandırılan yorum için bk.: Spanu 2000, 173

¹⁶¹ Toynbee 1934, 162; Toynbee 1971, 40

yerleşimlerin her ayrıntısında karşılaşılan güçlü özellikler olarak tanımlamak doğru değildir. Bu yerleşimlerde de, karakteristik Roma mimarisini temsil eden diğer yapı formlarına rastlanmamaktadır. Bunun nedeni, söz konusu yeni yerleşimlerin sakinlerinin, yine aynı bölgenin halkından olmasıdır.

VIII. Romalılaştırmanın Yöntemi

Büyük ve küçük ölçekli yerleşimlerdeki tüm bu ipuçları, Roma'nın ve vasal kralların, bölgede nasıl bir akültürasyon politikası tercih etmiş oldukları açıkça ortaya koymaktadır: Özellikle büyük veya büyümeye potansiyeli yüksek olan yerleşimlere odaklanarak, Roma kültürünü veya Yunan-Roma kültürünü empoze etmişlerdir.

Bu yerleşimlerin tümünün, deniz veya karadaki önemli geçiş güzergahları üzerinde olan kentler veya kutsal alanlar olduğu görülmektedir. Bunların ortak özellikleri, çeşitli amaçlarla yoğun ziyaretçi çeken ve nüfus hareketliliğinin fazla olduğu yerleşimler olmasıdır. Bu nedenle Roma kültürünün, hatta bizzat Romalıların, bu kentlere yerleşmesi çok daha hızlı, sistemli ve kalıcı olmuştur¹⁶².

Daha küçük yerleşimlerin Roma kültürü ile teması ise dolaylı olarak gerçekleşmiş gibi görülmektedir. Bunlar doğal süreç içinde, kendilerine yakın metropoller ile kurdukları ilişkiler yoluyla bu yeni kültürü tanımışlar, daha seçici veya muhafazakar davranışmışlar ve daha sınırlı ölçüde etkisine girmışlardır. Roma bu duruma müdahale etmemiş gibi görülmektedir. Nitekim kırsal kesimdeki muhafazakar halk Roma için öncelik taşımamaktadır. Esas önemli ve gerekli olan yerler metropollerdir¹⁶³.

Roma Dönemi'nde kurulan yeni kırsal yerleşimler ise, mezar formları ve gömme gelenekleri açısından Roma kültürüne daha yakın bir görüntü çizmektedir. Mevcut yapıların İ.S. 2. yy. ve sonrasına tarihlenebileceği Kümbetbeleni ve Demircili¹⁶⁴ yerleşimlerinde bu manzara gözlenmektedir.

Romalılaştırma'nın çerçevesi ve sistematığı konularında bu doğrultuda bir strateji geliştirildiği anlaşılmakta, Augustus ve Arkhelaos döneminden itibaren Elaiussa Sebaste'nin Romalılaştırma konusunda çok önemli bir rolü olduğu açıkça görülmektedir. Augustus döneminin hemen ardından Diokaisareia'nın kurulmasıyla, hem bu yeni kente hem de tüm bölgenin eski başkenti olan Olba kentinde Romalılaştırma çalışmaları başlamış ve sürecin devamında önemli rol oynamıştır¹⁶⁵. Elaiussa Sebaste'nin hemen sınır komşusu olan Korykos, aynı dönemde olasılıkla mütevazı bir yerleşim durumundaydı. Bu kentteki çeşitli anitsal yapıların inşası çok daha sonra, Hadrianus, Antoninler ve Severuslar döneminde yoğunlaşmaktadır. Sütunlu yol, tapınak ve tapınak mezarlar gibi önemli yapılarda bu tarihlemeler yapılmıştır¹⁶⁶. Ancak Arkhelaos'un Zeus Korykos Tapınağı'nın listesine adını yazdırılmış olması, İ.O. 1. yy. sonu ve İ.S. 1. yy.'da Korykos'ta da bazı çalışmaların

¹⁶² Pek çok Romalının doğuya yerleşmesi konusunda bk.: MacMullen 2000, 27; Olba Territoryumu'ndaki Kollina Ailesi hakkında bk.: Hicks 1891, 237 n. 20; Durugönül 1989, 18, 156 Kat. 4

¹⁶³ Kilikia bölgesinin diğer kesimleri için de benzer bir politika söz konusudur bk.: Pilhofer 2005, 91-92 ve 101

¹⁶⁴ Demircili'deki tapınak mezarlar hakkında genel bilgi ve literatür için bk.: Durukan 2009, 343 vd.

¹⁶⁵ Magie 1950, 576; Jones 1971, 210; Kirsten 1973, 354, 358; Mitchell 1979, 432; Mitford 1980, 1245; Gotter 2001, 290; Erten 2009, 77.

¹⁶⁶ Korykos'taki tapınak ve sütunlu yol için bk.: AST 2008, 115-23; Kaplan 2008, 227 vd.

yürüttülmüş olabileceğini düşündürmektedir¹⁶⁷. Bununla beraber Elaiussa Sebaste'nin başkent olarak tercih edilmesi, mimari yapılanma açısından bu kentin Korykos'a oranla daha şanslı bir dönem geçirmesine neden olmuş olmalıdır. Korykos'ta İ.O. 1 ve İ.S. 1. yy.'lara ait yapı kalıntılarının daha sonraki evrelerde tahrif edilmiş olabileceği de dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Bu merkezde yapılacak bir kazı çalışması, bu döneme ait yapı kalıntılarını ortaya çıkarabilir.

İ.S. 2. yy. başlarından itibaren Roma'nın, tüm imparatorluk genelinde propaganda amaçlı yatırımları başladığında ise, Olba bölgesinde gelişmeye müsait olan stratejik konumdaki yerleşimlerin bu fırsatın yararlandığı anlaşılmaktadır. Bu evrede, kırsal kesimde tarımsal amaçlı kurulan yeni yerleşimlerin sayısının arttığı tahmin edilebilir. Büyük yerleşimler içinde ise Korykos önemli mesafe katdeden kentlerden biridir. Elaiussa Sebaste ile Seleukeia arasındaki konumu ve önemli limanı nedeniyle, İ.S. 2. yy. başlarından itibaren Korykos'ta mimari gelişimin tekrar başladığı düşünülebilir. Ancak bölgedeki en önemli yerleşim hala Elaiussa Sebaste'dir.

Mimari tespitler, İ.S. 2. yy.'nın ilk üç çeyreğinde Korykos'un, mimari gelişim açısından hala Elaiussa Sebaste'nin gerisinde kaldığına işaret etmektedir. Nitekim Elaiussa Sebaste'de Augustus-Arhelaos dönemi ve sonrasında inşa edilmiş anıtsal nitelikteki yapılar, Hadrianus ve Antoninler döneminde, kentin siluetini değiştirecek kadar görkemli, bir dizi tapınak mezar eklenmiştir. Antik kaynaklardan ve arkeolojik bulgulardan, Elaiussa Sebaste'de İ.S. 1. yy. sonunda, saray yapısı¹⁶⁸, liman ve limanla ilişkili yapılar topluluğu, tapınak, tiyatro, hamam, su yolları, sur duvarları gibi anıtsal yapıların varlığı kesin olarak bilinmektedir. İ.S. 2. yy. ilk yarısından itibaren sahil yolu ve tapınak mezarlarının da bu tabloya eklenmesiyle, kent oldukça etkileyici bir silüete sahip olmuştur. Ayrıca bu merkezde yürütülen kazı çalışmalarında, tanımlanabilen veya henüz tam olarak anlaşılamayan pek çok mimari yapı kalıntısına rastlanmıştır¹⁶⁹.

Bu mimari dokusuyla Elaiussa Sebaste, Augustus döneminden itibaren bölgenin en gelişmiş yerleşimi olmanın ötesinde, sosyal ve kültürel olarak da bir Roma kenti atmosferine bürünmüştür, Romalilaştırma'nın merkez üssü özelliğini pekiştirecek gelişimine devam etmiştir¹⁷⁰.

IX. Olba Yerleşimlerinde Hellenleştirme-Romalilaştırma ve Lokal Adetler

Bölgedeki önemli merkezlerin nekropollerinde karşılaşılan gelişmeler, politik sürecin, ekonomik standartları ve mezar mimarisini nasıl şekillendirdiğini çarpıcı biçimde göstermektedir. Bu manzara, Augustus döneminde Elaiussa Sebaste'de başlamış olan Romalilaştırma hareketinin İ.S. 1 ve 2. yy.'larda bölgedeki büyük yerleşimlerin tümüne yayıldığına ve giderek başarıya ulaşmasına işaret etmektedir. Diokaisareia, Olba ve Korykos, zamanla Elaiussa Sebaste gibi, Romalilaştırma açısından bölgenin öncü kentleri arasına girmiştir. Nitekim bu kentlerde inşa edilen Roma karakterli yapıların görkemi, bu

¹⁶⁷ Ten Cate 1961, 38; Ayrıca, İ.S. 1. yy.'da, Küçük Asya'nın güney sahilinde önemli bir imar çalışmasının başlatılmış olduğu da bilinmektedir, Sögüt 2001, 480

¹⁶⁸ Strabon XIV. V. 6; Gotter 2001, 301 n. 63

¹⁶⁹ Schneider 1999, 368, 373-74; Schneider 2003b.

¹⁷⁰ Aynı dönemde benzer gelişmeler pek çok yerleşme gözlemlenmektedir. Sagalassos ve diğer bazı örnekler için bk.: Waelkens 2002, 330 vd.

tanımlamayı doğrular niteliktedir. Sütunlu yol, tiyatro, tapınak, *nymphaiom*, *propylon*, tapınak mezar gibi yapı formları, tümüyle veya kısmen, bu merkezlerde de inşa edilmiştir. Birer Roma metropolü görünümünü kazanmış olan bu yerleşimlerde, İ.S. 2. yy.'da artık Roma yaşam tarzının önemli ölçüde kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Olba bölgesinde yer alan küçük ölçekli kırsal yerleşimlerde ise, Hellenistik ve erken Roma dönemleri için eksik olan en önemli unsur mezarlar ve nekropol alanlarıdır. Hellenistik Dönem için bu konu zaten tam bir boşluk olarak durmaktadır. Bu durumun açıklaması kırsal kesimde kremasyon adetinin ve lokal gömme geleneklerinin yaygınlığına bağlanabilir. Roma Dönemi'nde de, İ.S. 2. yy.'a kadar yeni kültürün etkileri kırsal kesimde hissedilmemekte ve Romalılaşan büyük kentlerde göze çarpan mezar formlarının kırsal yerleşimlerde kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Geçmiş Hellenistik Dönem'e uzanan kırsal yerleşimlerde uzun süre kullanılmış büyük bir nekropol alanına rastlamak veya bu tip mezarların onlarcasının bir arada bulunduğu bir alan görmek mümkün olamamaktadır. Bu kırsal yerleşimlerin içinde veya yakın çevresinde İ.S. 2. yy. ve sonrasında ait az sayıda kaya mezarı, *khamosorion* ve lahit kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlar genellikle tek tek veya birkaç tanesinin bir arada olduğu küçük gruplar şeklinde bulunmaktadır.

Yerleşimlerin uzun tarihi ve nüfus hareketleri düşünülecek olursa, Roma Dönemi'ne ait olan sınırlı sayıdaki mezarın, kırsal kesimdeki ölü gömme geleneklerini açıklamak için yeterli olmadığı görülecektir. Bu nedenle Romalılaştırma hareketinin kırsal bölgelerde, "geçmiş Roma öncesine uzanan" küçük çaplı yerleşimleri İ.S. 2. yy.'dan itibaren etkilediğini, ancak bunun daha sınırlı bir etki olduğunu, kırsaldaki bu eski yerleşimlerin Roma kültürünün etkilerine direndiğini ve buradaki halkın yeni kültüre karşı muhafazakar bir tutum takındığını düşünmek mümkündür. Roma kültürünün tipik mimari öğeleri arasında sayılabilecek hamam, su yolları ve diğer yapı formlarına da kırsal kesimde rastlanmamış olması bu görüşü desteklemektedir.

Mezarlar kanalıyla tespit edilebilen sınırlı etkileşim, kırsal alandaki halkın genellikle düşük ekonomik standartlara sahip olduğuna da işaret etmektedir. Nitekim Roma Dönemi'nin ilerleyen safhalarında bölgeye girmiş olan mezar formları arasında, kırsal alanda tercih edilmiş olanlar; kaya odaları, lahit ve *khamosorion* formundaki basit mezarlardır. Bunlar anıtsal nitelik taşımadıkları için, en ucuz mezar formları olarak değerlendirilebilir. Anıtsal mezar formları ile kırsal kesimde çok daha az karşılaşmaktadır ve bunların her yerleşimde bulduğunu söylemek güptür¹⁷¹. İki veya üç mezar anıtının aynı yerleşimde var olduğuna ise çok ender rastlanır. Bu tespitler sonucunda ulaşılan nokta, hakkında yeterli bilgi bulunmayan yerel ölü kültü ve cenaze uygulamalarının, kırsal kesimin büyük bölümünde kendisini Roma Dönemi'nde de muhafaza etmiş olmasıdır.

İ.S. 2. yy.'da kurulan Roma Dönemi kırsal yerleşimlerinde ise, Roma kültürünün en önemli etkilerine mezar formları üzerinde rastlanmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun bölgeyi ele geçirmesinden yüzyıllar sonra kurulan bu yerleşimlerde bazı özelliklerin Romalı olması son derece normaldir. Ancak Roma kültürünün etkilerini bu dönemde kurulan yerleşimlerin her ayrıntısında görememek, bölgedeki muhafazakâr yapının bir diğer göstergesidir.

¹⁷¹ Durukan 2005, 107-26

Adamkayalar (Res. 4) ve Kanlıdivane'deki (Res. 14) cenaze rölyeflerinde ise, bölgenin ölü kültü ile cenaze ritüelleri hakkında en erken ve en değerli bilgilerine ulaşılmaktadır¹⁷². Bu rölyefler, bazı ayrıntıları eksik olmak kaydıyla, Yunan kültüründen kopyalanmışlardır¹⁷³.

Olba halkı köken itibarıyla Yunan olmadığı için, buradaki “özenti” veya “eksik” kabartmalarda anlatılmak istenen düşüncenin, Olba halkın geleneksel cenaze kültürünü tam olarak yansittığını söylemek zordur. Bununla birlikte, her dönemde ve her kültürde, ekonomik güç veya toplumsal saygınlık kazanmış kişilerin ölümünden sonra yapılan törenlerin her aşaması, sıradan insanların kentine oranla abartılı olmuştur. Konunun özünde, ölen kişinin anısının yaşatılması, onun için son görevin yerine getirilme kaygısı, geride onurlu bir isim yaşatma iddiası ve ölümsüz ruhun huzur içinde kalması için harcanan çabalar olduğu görülmektedir¹⁷⁴. Ayrıca bu tip görkemli cenaze törenlerinin ve cenaze anıtlarının bir güç gösterisi haline getirilmiş olduğu ve ölen kişinin mertebesine bağlı olarak, çeşitli politik veya sosyolojik mesajlar taşıdığı düşünülebilir.

Ölüm ve ölüm sonrası ile ilgili, evrensel olarak nitelendirilebilecek bu kabullenmelerin Olba teritoryumunda da benzer bir içerik taşıyor olması doğaldır. Bu nedenle, Adamkayalar'da bazı eksikliklerle var olan kabartmaların evrensel nitelikteki duyguları yansittığı anlaşılmaktadır. Benzer mesajlar vermek niyeti taşısa da, üslup, sanat ve kültür farklı olduğu için, ayrıntılar gözden kaçırılmış veya bunlara gerek duyulmamıştır. Dolayısıyla Adamkayalar rölyeflerinin, güçlü Yunan kültürünün plastik eserlerinden sadece “biçimsel” olarak etkilenmiş olduğu söylenebilir.

Rölyefler Roma Dönemi'nin ilerleyen safhalarında ve özellikle İ.S. 2. yy.'da sayıca artmış ve daha geniş bir alana yayılmıştır. Bunun anlamı, daha önceki Hellenleştirme çabalarının da katkısıyla, Roma Dönemi'nde akültürasyon politikalarının giderek daha yaygın hale geldiğidir.

Adamkayalar'daki rölyeflerden yola çıkarak, Olba bölgesinin lokal “cenaze geleneklerinde”, “gömü biçimlerinde”, “kült törenlerinde” ve “mezar formlarında”, Yunan ve Roma uygulamalarından farklı, olasılıkla daha basit bir anlayışın bulunduğu tahmin edilebilir. Yine bu rölyeflerden anlaşıldığına göre, konunun temelinde yatan kuramsal ayrıntılar da, Yunan-Roma düşünce dünyasının girift modelinden farklıdır. Bu konuda net bir bilgi veya belge bulunmamakla birlikte, Olba bölgesinin mütevazi koşullarında, Yunan veya Roma kültürünün mitolojisi, sanatı, ikonografisi veya felsefesi ile karşılaşılabilen bir ayrıntı tespit etmek pek mümkün görünmemektedir. İçerik açısından özümsenmemiş olan Hellenistik rölyeflerin, Yunan kültürüyle temas halinde olan ve bu kültüre hayranlık duyan yerel yönetici veya askerlere ait olduğunu düşünmek mümkündür. Bunların Roma Dönemi'nde de değiştirilmeden kullanılması, bu tarzın yerel bir yorum olarak bölgeye yerleşmiş olduğunu göstermektedir.

Belli bir sınıfa ait olsalar da, cenaze rölyefleri, İ.O. 3-2. yy.'larda, ölü kültü ve gömü gelenekleri konusunda Yunan kültürünün Olba bölgesine ölçülü biçimde girdiğini gösteren en erken ve en önemli kanıtlar arasında yer alır. İ.O. 2. yy.'da ortaya çıkan ve öncesi

¹⁷² Durugönül 1989, 19 vd; Durukan 2007a, 153 vd.

¹⁷³ Durugönül 1989, 78, 90, 105; Durukan 2007a, 161; Durugönül 2009, 62-69

¹⁷⁴ Toynbee 1971, 61-62

olmayan poligonal duvarlı mezar evleri de, bu dönemde Yunan kültürüyle tanışmış ve onun etkisinde kalmış olan insanlara ait olmalıdır. Ancak toplumun geneline yayılmayan bu etkiler, lokal ölü kültü ve cenaze uygulamalarının, Hellenistik ve Roma dönemlerinde (İ.S. 2. yy.'a kadar) kendisini muhafaza etmiş olduğunu düşündürmektedir.

Roma Dönemi'nde, İmparatorluğun doğusunda, tam olarak açıklanamamış konulardan biri de heroizasyon yani "kahramanlaştırma"dır. Bu konu en azından Olba teritoryumu için tekrar sorgulanmalıdır.

Olba bölgesindeki Roma Dönemi anıt mezarlarını, Yunan düşünsel dünyasının kahramanlaştırma tanımlaması ile açıklamak uygun değildir. Yunan dünyasında kahramanlaştırma kavramı, arkasında toplumsal destek bulunan önemli bir ayrıcalıktır. Ölen kişi, bir yönetici, asker veya toplumun saygısını kazanmış özel bir karakterse, bu uygulamalar, toplumsal bir olguya dönüşmüş, törensel ve kutsal bir boyut kazanmıştır. Nitekim bu konu literatürde şu şekilde formüle edilmiştir:

*"Pericles in his funeral eulogy of the warriors who fell at the siege of Samos declared that they who die for their country become like the immortal gods, and that, invisible like them, they still scatter their benefits on us. The ideas on immortality held in antiquity are often thus at once far from and near to our own-near because they correspond to aspirations which are not antique or modern, but human, far because the Olympians now have fallen into the deep gulf where lie dethroned deities. These ideas become more and more like the conceptions familiar to us as gradually their time grows later, and those generally admitted at the end of paganism are analogous to the doctrines accepted throughout the Middle Ages"*¹⁷⁵.

Yunan toplumunda anıtsal mezarlar, kahramanlaştırmayı önemsiyor olarak kullanılmıştır. Özellikle Hellenistik Dönem'de Büyük İskender'le birlikte kral veya kahramanlara kutsal karakter yüklenmiş olmasının yansımaları¹⁷⁶, mezar mimarisinde de kendini göstermiştir¹⁷⁷. Ancak Kilikia bölgesindeki Roma Dönemi tapınak mezarlarının böyle bir düşünsel altyapıya ve toplumsal desteği sahip oldukları konusunda ipucu bulunmamaktadır. Bu anıtları, ekonomik durumu iyi olan şahısların aile mezarları olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşımdır¹⁷⁸. Var olan birkaç sıradan yazıt ve mezarlara birden fazla kişinin gömülü olması bu doğrultuda ipucu vermektedir¹⁷⁹. Bu mezarların sahipleri, yaşadıkları yörenin elit kesimini oluşturan insanlar olmalıdır. Yaptırdıkları mezar anıtları ile farklılıklarını ortaya koyma ve toplumda önemli bir yer edinme çabası içine girmiştir. Özellikle anıt mezar modasının güclü olduğu İ.S. 2. yy.'da, Olba bölgesinde anıt mezar sayısında bir artış olmuştur ve bu yönde bir rekabet başlamış gibi görülmektedir. Mezar anıtları, toplumun elit kesiminde, statü belirleyici bir rol oynamaktadır. Nitekim anıt mezarın görkemi, sadece içinde yatan kişilerin değil, o kişilerin ailelerinin de ne denli soylu, köklü ve güclü bireylerden oluştuğunu topluma ilan eden bir misyon sahiptir¹⁸⁰.

¹⁷⁵ Cumont 1922, 1

¹⁷⁶ İskender'in Mısır'da Ammon'un oğlu olarak kabul edilmesi, bunun Miletos'ta Zeus'un oğlu şeklinde onaylanması ve ardından gelen Hellenistik kralların da kutsal karakterlere dönüştürülmemeleri konusunda bk.: Taylor 1931, 16-34

¹⁷⁷ Fedak 1990, 65-101; Colvin 1991, 15-42

¹⁷⁸ Durukan 2007a, 162

¹⁷⁹ Heberdey - Wilhelm 1896, 81 n. 158 ve 82 n. 159; Keil - Wilhelm 1931, 24-25 n. 40

¹⁸⁰ Zanker 2000, 31

İmparatorluğun gelişim sürecinde, tüm Avrupa, Anadolu, Suriye ve Afrika'ya kadar yayılan geniş imparatorluk topraklarında da, anıtsal mezarlara yoğun şekilde rastlanır olmuştur. Anıtsal mezarlar, mali külfetini karşılayabilen herkesin inşa ettirebileceği yapılar haline dönüşmüştür, Hellenistik Dönem'deki anlamından oldukça uzaklaşmıştır¹⁸¹.

Bu gösterisin kahramanlaştırma veya tanrısalılıkla ilgisi yoktur. Bazı ayrıntılarda bu kavramları aramak, hem konuyu farklı zeminlere taşımak hem de sosyo-kültürel açıdan bölge halkını ve geleneklerini olduğundan farklı yansıtma anlamına gelir. Örneğin, "daha önce tanrıların rölyeflerinin betimlendiği alınlık bölümünde, mezarda yatan kişilerin büstlerinin yapılıyor olmasının, sadece sosyal statü için değil, aynı zamanda tanrısalılıkla da ilgili olduğu" şeklinde bir görüş ileri sürülmüştür¹⁸². Ancak mezarla ilişkili birçok farklı yere ölen kişilerin büstlerinin yapıldığı bilinmektedir; kaya odalarının girişine, *khamosorion*ların kapaklarına, lahit teknelerine, sunaklara, mezar anıtları önüne dikilen sütunların üzerine vs... Tapınak mezarların alınlığına yapılmış olan büstlerin de diğerlerinden bir farkı yoktur ve anıtın cephesinde, amaca uygun olarak, en göze batan yer alınlık olduğu için bu nokta tercih edilmiştir. Bu koşullar altında "kahramanlaştırma ve tanrısalılık" kavramlarını, "ölen kişinin anısını yaşatma ve sosyal statü arayışı" kavramlarıyla karıştırmamak gerekmektedir¹⁸³. En azından Olba bölgesindeki anıt mezarlar inşa edilirken, kahramanlaştırma veya tanrısalılıkla ilgili kaygıların, bölgenin geleneğinde olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu bölgede, mezar formunun bir tapınağı taklit etmesi, konunun tanrısalılık veya heroik boyutuyla değil, estetik, psikolojik ve toplumsal rekabet yönleriyle ilgili olmalıdır¹⁸⁴. Bunun yanı sıra tapınak mezarlar, İ.S. 2. yy. ve sonrasında tüm bölgeye hakim olan Roma kültürünün yansımalarını gösteren en önemli mimari formlardan biridir. Ayrıca aynı tarihlerden itibaren, farklı formlarda inşa edilmiş olan, son derece görkemli mezar anıtları da bulunmaktadır. Tonoz formlu mezar anıtları, mezar evleri, *aedicula* formlu mezarlar, baldahinler veya piramit çatılı anıtlar bunlar arasında sayılabilir¹⁸⁵. Bunların tümü, aynı amaçlar çerçevesinde ve Roma kültürünün etkisiyle inşa edilmiştir. Antalya'da Hıdırlık Kulesi adıyla tanınan ve olasılıkla Calpurnius Rufus'a ait olan yuvarlak formlu mezar anıtının hakkında yapılan yorum, bu tip mezar anıtlarının amaçlarını son derece iyi açıklamaktadır¹⁸⁶:

...The form of the tomb, with quadrangular base and superposed circular element, directly mimics the monumental tombs of the late Republican aristocracy such as those located along the Via Appia outside Rome. In choosing to import an Italian tomb-type to Anatolian soil, the tomb's patron was clearly identifying himself with the ruling elite of Italy...

Olba bölgesindeki mezar anıtlarında da aynı mantık geçerlidir. Anıt sahipleri ve aileleri, kendilerini yüksek soylu tabaka ile özdeşleştirmiş ve bunu kendi toplumlarına ilan etmişlerdir.

¹⁸¹ Colvin 1991, 61; Spanu 2000, 174

¹⁸² Cormack 1997, 145

¹⁸³ Spanu 2000, 174; Durukan 2007a, 162

¹⁸⁴ Zanker 2000, 31

¹⁸⁵ Durukan 2005, 117 vd

¹⁸⁶ Cormack 1997, 141

Bu manzara sonucunda ortaya çıkan tabloda, Olba bölgesi halkın bu mezar formlarından sadece mimari anlamda etkilendiği, bu etkileşimin kahramanlaştırmaya kavramıyla ilgisinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Roma mezar mimarisinin ve mezar türlerinin Olba bölgesindeki örneklerinden yola çıkarak, Romalılaştırma politikalarının Olba geneline yayıldığı düşünülebilir. Ancak bu politikanın yayılım alanını, dozunu ve etkisini tespit edebilmek için dikkat edilmesi gereken kriterler; bu anıtların sayısı, dağılımı ve hangi noktalarda yoğunlaşmıştır. Tapınak mezarlar, tonoz formlu mezar anıları, *aedicula* formlu mezarlar, baldachinler veya piramit çatılı mezarlar gibi anıt kategorisinde değerlendirilebilecek mezarların sayısı tüm bölgede 60 civarındadır. Bu tip mezarlar büyük yerleşimlerde ve İ.S. 2. yy.'da kurulan kırsal yerleşimlerde yoğunluk göstermektedir. Geçmiş Roma öncesine uzanan kırsaldaki yerleşimlerde ise daha az sayıda örnekle karşılaşılmıştır. Bununla birlikte yine Roma Dönemi'nde bölgeye girmiş olan kaya mezarlarının tüm bölgeye yayılan geniş bir kullanım alanı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Romalılaştırma politikalarının sistematığı anlaşıılır: Roma, kültürel ve sosyal anlamları politik uygulamalarını metropollerde yoğunlaşmış, geçmiş Hellenistik Dönem'e uzanan kırsaldaki yerleşimler bu uygulamalardan dolaylı olarak, daha geç dönemlerde ve daha sınırlı ölçüde etkilenmiştir. İ.S. 2. yy. civarında kurulmuş olduğu tahmin edilen kırsal yerleşimlerde ise, Roma etkilerinin daha yoğun olduğu gözlemlenmektedir. Ancak bu merkezlerdeki etkilerin, mimarinin veya kültürün her alanına yayıldığını söylemek yine de mümkün değildir. Başta hamamlar olmak üzere, Roma kültürünü karakterize eden yapıların çoğuna bu yerleşimlerde rastlanmaktadır. Ancak mezar formlarının Romalı olması, Roma kültürünün lokal kültür üzerindeki etkisine işaret etmektedir.

X. Sonuç

Olba bölgesinde yaşamış olan halk, İ.O. 3. yy.'dan önce, çağdaşlarına oranla ilkel veya az gelişmiş bir yaşam tarzına ve bununla bağlantılı gelenek göreneklere sahipken, Seleukos Nikator döneminde ilk kez Yunan kültürüyle temas etmiştir. Seleukosların egenlik sürecinde gelişen ilişkilerin, özellikle İ.O. 2. yy.'da, farklı alanlarda yansımaları ortaya çıkmıştır. Bu kültürel ilişkiler çerçevesinde, Olba kültürünün edilgen pozisyonda olduğu açıktır. Bu süreç, Yunan kültürünün çeşitli öğelerinin bölgede tanınması ve bazilarının kullanılması şeklinde açıklanabilir. Bu öğelerin başında; taş mimari, yazı ve plastik eserleri saymak mümkündür. IV. Antiochos dönemindeki dinsel yenilikler hariç, dayatma şeklinde olmadığı anlaşılan ve tek taraflı gelişen bu kültürel transfer evresi, bir başka deyişle Hellenleştirme politikası, başkent Olba ve Korykos çevresinde yoğunlaşmaktadır. Korykos, kıyı bandında yer almاسından dolayı Yunan etkilerinin daha yoğun hissedildiği merkez konumunda görülmektedir. Burada kurulan "Zeus Korykios" ve "Hermes" kulti, artık bölge halkın kendi inançlarının yanı sıra Yunan tanrılarına da taptığını göstermektedir. Bu tanrılar için yapılmış olan birkaç tapınak ve ortaya çıkan ruhban sınıfı, yerel kültürlerin Yunan tanrıları ile özdeşleştirilmiş ve bu dönüşümün halk tarafından kabul görmüş olduğunu düşündürmektedir. Korykos'taki kadar olmasa da, Hellenleştirme'nın sınırlı izlerine tüm Olba teritoryumunda rastlanmaktadır. Örneğin bölgeye yayılan sistemli bir savunma ağının kurulmuş olması, Seleukoslar sayesinde gerçekleşmiş olmalıdır¹⁸⁷. Yunan tanrılarının sembollerine kırsal alandaki bazı Hellenistik yapılar üzerinde de

¹⁸⁷ Durugönül 1998, 116 vd; Durukan 2004, 48

rastlanmaktadır¹⁸⁸. Yapılıkaya ve Sulucin gibi yerel tarzda inşa edilmiş olan tapınaklarda Hermes tapınım görmektedir. Bunun yanı sıra, klasik Yunan tarzında inşa edilmiş Zeus Olbios ve Çatiören Hermes tapınakları bulunmaktadır. Özellikle Yapılıkaya ve Sulucin gibi kutsal alanların aslında birer doğal mağara olması ve yerel halk tarafından kutsal anlam yüklenmiş olduğu anlaşılan bu mağaraların Yunan tanrılarının tapınaklarına dönüştürülmesi, kültürler arasındaki sentezin iyi bir örneğidir. Bu iki kutsal alan, Hellenleştirme öncesindeki kült alanlarının nasıl olabileceğinin hakkında da ipuçları vermektedir. Nitekim Adamkayalar'da da bu şekilde bir doğal mağara bulunmaktadır ve bu mağara, büyük olasılıkla, kabartması yapılmış olan kişilerin mezarı olarak kullanılmıştır¹⁸⁹. Yine güçlü bir olasılık olarak, kaya kabartmaları yapılmadan önce, aynı mağaranın geleneksel bir mezar alanı olarak kullanıldığı tahmin edilebilir. Dolayısıyla yerel halk tarafından, doğal mağaraların, mezar veya kült alanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Olba territoryumunun farklı noktalarında bulunan ve daha geç döneme tarihlenen bazı kutsal mağaralar da, bunun geleneksel bir uygulama olduğunu düşündürmektedir. Örneğin, Silifke ilçe merkezi civarında yapılan çalışmalarda, bazı mağaralarda Athena Oreia'ya ait kült alanları tespit edilmiştir¹⁹⁰.

Seleukoslarla Olba arasındaki ilişki, Seleukos Devleti yıkılincaya kadar olumlu biçimde sürdürmüştür. Bu zaman zarfında Yunan kültürü, Olba bölgesinde bazı izler bırakmıştır. Ancak Doğu Akdeniz'de korsanlık tehdidinin ortaya çıkmasıyla başlayan ve Seleukos Devleti'nin yıkılmasıyla sonlanan süreçten, Olba bölgesinin de çok etkilenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Korsanlar kısa bir dönem bu bölgeyi de ele geçirmiştirlerdir¹⁹¹. Bu nedenle İ.O. 1. yy.'nın büyük bölümünü Olba bölgesi için kayıp olarak tanımlanabilir.

Roma'nın tüm rakiplerini saf dışı etmesi ve kendi içindeki sorunları çözümlemesinin ardından Augustus'un iktidar yıllarında, bu imparatorun akıllı politikaları sayesinde Doğu Akdeniz'deki kaos ortamı yerini giderek sakin bir atmosfere bırakmıştır. Bu süreçte Augustus'un, Kilikia bölgesinin önemli bir bölümünü Kappadokia kralı Arkhelaos'a bırakması ve Olba bölgesinde yeni bir toprak düzenlemesi yaparak kıyı bandını Olba Rahip Krallığı'ndan alıp yeni krala vermesi, Olba bölgesine yönelik yeni bir kültür transferi evresinin başlangıcı olmuştur. Yunan-Roma kültürünü Olba'ya enjekte eden bu yeni hamlenin merkezi Elaiussa'dır; Augustus'un sistemli Romalilaştırma çalışmalarının uygulayıcısı ise Arkhelaos.

Elaiussa'da, Romalilaştırma'nın amacına yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamalar arasında, imparator kültürün kurulması en önemli adım olarak gösterilebilir¹⁹². Kentin isminin Elaiussa Sebaste olarak değiştirilmiş olması da bu uygulamanın en önemli göstergelerinden biridir. Bu adımlar sayesinde hem kentin adına "kutsal" sıfatı eklenmiş, hem de imparatorun tapınağı inşa edilerek bu unvan pekiştirilmiştir. Bunun yanı sıra bir Roma kentinde olması gereken diğer mimari yapıların inşa edilmesi, Elaiussa Sebaste'yi hem kent dokusu hem de insanların yaşam biçimini açısından Romalilaştırmıştır.

Bu süreç içinde birkaç nokta önem taşımaktadır. Öncelikle Romalilaştırma çalışmalarının belli başlı beş merkezde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir: Elaiussa Sebaste, Olba-

¹⁸⁸ Bent 1890, 321-22; Durukan 2006, 63-64

¹⁸⁹ Durukan 2007a, 153

¹⁹⁰ Sayar 1999, 135; Sayar 2001, 280; Sayar 2003, 64; Sayar 2004, 160; Sayar 2006, 2

¹⁹¹ Durukan 2009, 77-102

¹⁹² Sadece Elaiussa Sebaste için değil, tüm merkezler için bu durum geçerlidir, Mitchell 1993, 100

Diokaisareia, Korykos ve Kanytelis. Bu merkezler İ.S. 2. yy.'da büyük birer yerleşim haline dönüştüklerinde, hemen her ayrıntılarda Roma etkisi hissedilir olmuştur. Bu anlamda Roma politikalarının başarılı sonuçlandığı görülmektedir. Bununla birlikte aynı bölge de yer alan ve geçmişi Hellenistik Dönem'e uzanan küçük ölçekli kırsal yerleşimlerde Romalılaştırma'nın aynı ölçüde başarılı olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Bunun en net kanıtlarıyla mezarlar ve nekropol alanlarında karşılaşılmaktadır. Beş büyük merkezde Roma Dönemi'nde görkemli nekropoller ortaya çıkmıştır. Oysa nekropol kavramı Olba'nın geçmişinde karşılaşılan bir özellik değildir. Geçmişi Hellenistik Dönem'e uzanan kırsal yerleşimlerin çevresindeki Roma Dönemi mezarları ise, hem çeşit hem de sayı olarak, tek veya birkaç üyesi gruplar şeklinde tespit edilebilmektedir. Bu durum, kırsal kesimde yaşayan halkın tüm bu süreç boyunca, geleneksel cenaze kültürünü ve ölü gömme adetlerini kullanmaya devam ettiği anlamına gelmektedir. Bir başka ifade ile, Roma mezarlarının bu yerleşimlerdeki azlığı, bu alanlarda geleneksel gömme adetlerinin yaygın olmasına işaret etmektedir. Kanytelis-Çanakçı'daki kaya mezarında bulunan yazıtındaki *larnaks* kelimesi, Elaiussa Sebaste'deki T11 Tapınak Mezar'ında *urneler* için yapılmış olan nişler ve kremasyonla ilgili diğer bazı buluntular ise geleneksel uygulamalar arasında ölü yakma âdetinin var olduğunu göstermektedir.

İ.S. 2. yy.'dan itibaren kurulan bazı kırsal yerleşimlerde ise Roma kültürünün etkilerini taşıyan mezarlara daha fazla sayıda rastlamak mümkün olabilmektedir. Nitekim bu dönemde itibaren tüm imparatorlukta gömme geleneklerinin kremasyondan inhümasyona doğru bir değişim geçirmesinin yanı sıra, Roma'ya bağlı yöneticilerin sorumluluğu altında kurulmuş olan bu yeni kırsal yerleşimlerde Roma kültürünün daha güçlü temsil edildiği anlaşılmaktadır.

Son olarak üzerinde durulan konu kahramanlaştırma kavramıdır. Bu kavram, Hellenistik Dönem için Adamkayalar'daki kaya kabartmalarında, Roma Dönemi içinse tapınak mezarlarda aranabilir. Kahramanlaştırma, Yunan toplumunda önemli bir yeri olan ve Hellenistik Dönem'de doruk noktasına ulaşan önemli bir toplumsal olgudur. Ancak bu kavram, köken olarak Yunanlı olmayan Olba bölgesinde, Yunan toplumundaki algılama- dan farklı bir zeminde ele alınmalıdır. Nitekim Yunan kültüründen özenilerek kopyalanan Adamkayalar'daki kaya kabartmalarında dikkati çeken eksiklikler, aslında anlatılmak istenen düşüncenin tüm ayrıntılarıyla içselleştirilmediğini göstermektedir¹⁹³. Olba'lı elit sınıf, geleneklerinde olmayan ancak zaman içinde görüp tanıdıklarını bu kabartmaları, ayrıntılarına dikkat etmeden kendilerine uyarlamıştır. Daha yüksek standartlara sahip olan Yunan kültürü, yerli elit sınıf için etkileyici bir cazibe sahiptir. Bu nedenle lokal aristokrat tabakanın Yunan geleneklerini taklit etmesi, bir çeşit statü meselesi haline dönüşmüştür. Bu durum, Yunan dünyasının kahramanlaştırma kavramıyla aynı düşünsel platformda değerlendirilmelidir. Nitekim Olba'da ortaya çıkan eserler sadece görüntüden ibarettir ve toplumsal kabul görmüş bir kahramanlık anlamı bulunmamaktadır. Kısacası bu kabartmaların, bölgede yöneticilik yapmış olan insanların anılarını yaşatmak için yapıldıkları ve statü belirleyici bir anlam taşıdıkları anlaşılmaktadır.

Aynı karşılaştırma Roma Dönemi'nde ortaya çıkan tapınak mezarlar için de yapılabilir. Bu mezar yapılarının da kahramanlaştırma kavramıyla ilişkisini kurmak doğru değildir. Yaşam standartlarının yükseldiği bir dönemde ortaya çıkan bu mezarlar, lokal elit sınıfın,

¹⁹³ Yunan kültüründe bulunan rölyef tipleri ve anımları konusunda bk.: Rouse 1976, 19-38

yaşadıkları toplum içinde kendi farklılıklarını ifade etmek amacıyla inşa ettirdiği ve tüm antik dünyada benzer örnekleri bulunan yapılardır. Her şeyden önce bunlar tek bir kişi için değil, genellikle aynı aileden olan karı-koca veya kardeşlerin gömülüdüğü çok sayıda kişi için inşa edilmişlerdir¹⁹⁴. Bir başka deyişle sıradan mezarlardan farklı değildir. Bu gerekçelerle bu yapılara heroik anlam yüklenmesi mümkün değildir. Bunun yanı sıra, Olba bölgesinde şimdije kadar tespit edilen tapınak mezar sayısının 25 civarında olduğu düşünülsürse, bu sayının kahramanlaşturma için çok fazla olduğu anlaşılmaktır. Kısacası, Olba bölgesinin, Roma mezar mimarisinden, yapı teknikleri, mühendislik ve yapı malzemeleri anlamında etkilendiği ancak bu etkileşimin kahramanlaşturma kavramıyla ilgisinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, Olba bölgesinde, Hellenistik Dönem'de başlayan, Roma Dönemi'nin başlarında hızlanan ve İ.S. 2. yy. ortalarında zirveye ulaşan Hellenleştirme ve Romalilaştırma süreçlerinin yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu süreçte bazı lokal gelenekler özellikle büyük yerleşimlerde ciddi şekilde değişime uğramış ve yeni kültürün etkileri bu merkezlerden çevreye yayılmıştır. Kırsal kesimdeki eski yerleşimlerde geleneksel uygulamaların, metropol kentlere oranla çok daha uzun süre kendisini muhafaza ettiği, Roma Dönemi'nde kurulan kırsal yerleşimlerde ise Roma kültürünün en azından mezarlarda daha güçlü temsil edildiği anlaşılmaktadır. Kısacası Hellenistik Dönem'de ve Roma Dönemi'nde, lokal kültüre önemli baskılar yapılmış, bunun sonucunda bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler Hellenistik Dönem'de daha ölçülü ve daha kısıtlı bir çerçevede kabul görmüşken, Roma Dönemi'nde daha geniş kapsamlı ve daha yaygın bir hal almıştır. Bununla birlikte; lokal kültürün tümüyle değişime uğradığını söylemek mümkün değildir. Bunun kanıtlarını özellikle kırsal kesimdeki yerleşim dokusu ve mimari yapı türlerinde gözlemlemek mümkündür. Bir başka ifade ile güçlü ve uzun Roma Dönemi boyunca, yeni kültürün etkileri bölgede kendisini daha çok hissetirmiş, tümüyle olmasa bile, sosyal yaşamın bazı alanlarında birtakım değişiklikler ortaya çıkarmıştır.

¹⁹⁴ Spanu 2000, 174

Bibliyografa

- ANRW 1978 W. Haase (Hrsg), Religion (Heidentum: Römische Religion, Allgemeines), ANRW II 16.1-3 (1978).
- Arrianus Arrianus, İskenderin Seferleri, M. Mete (çev.) (2005).
- AST 2008 S. Durugönül – A. Durukan – E. Aşkın – E. Alkaç – D. Kaplan, H. Körsulu, "2006 Yılı Korykos (Kızkalesi) Yüzey Araştırması", 15. AST (2008) 115-123
- AST 2009 S. Durugönül – A. Durukan – E. Aşkın – E. Alkaç – D. Kaplan – H. Körsulu, "2007 Yılı Korykos (Kızkalesi) Yüzey Araştırması", 26. AST (2009) 85-92.
- Aşkın 2009 E. Aşkın, "Korykos'un (Mersin/Kızkalesi) Arkeolojik Potansiyeli", bk.: Y. Özdemir (ed.), Mersin Sempozyumu, 19-22 Kasım 2008 Mersin (2009) 25-34.
- Aşkın 2010 E. Aşkın, "Korykos'un (Dağlık Kilikia) Hellenistik Dönemi Üzerine Gözlemler", Tüba-Ar 13, 2010, 77-90.
- Badassari 1999 P. Badassari, "Il Tempio", bk.: Elaiussa Sebaste I (a cura di E. E. Schneider (1999) 115-128.
- Baydur 1970 N. Baydur, Kültepe (Kanes) Kazısı ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar (1970).
- Bent 1890 J. T. Bent, "Cilician Symbols", CR 4 (1890) 321-322.
- Bent 1891 J. T. Bent, "A Journey in Cilicia Tracheia", JHS XII, 1891, 206-224.
- Berns 1998 C. Berns, "Zur Datierung der Tempel in Seleukeia am Kalykadnos und in Elaiussa-Sebaste (Kilikien)", Damaszener Mitteilungen 10 (1998) 135-154.
- Bevan 1900 E. R. Bevan, "A Note on Antiochus Epiphanes", JHS 20 (1900) 26-30.
- Borgia 1999 E. Borgia, "Research on Onomastics in the Areas of Korykos and Elaiussa Sebaste", Olba II, 1999, 447 vd.
- Borgia 2008 E. Borgia, "Notes on The Architecture of the Roman Temple at Elaiussa Sebaste", Olba XVI, 2008, 249-276.
- Borgia – Monaco 2007 E. Borgia – E. Monaco, "The Temple at Elaiussa Sebaste (Elaiussa Sebaste'deki Tapınak)", bk.: H. Elton – E. E Schneider – D. Wannagat (ed.), Temple to Church (Tapınaktan Kiliseye) (2007) 25-43.
- Borgia – Sayar 1999 E. Borgia – M. H. Sayar, "Iscrizioni inedite provenienti dalle campagne di scavo 1996-1997", bk.: Elaiussa Sebaste I (a cura di E. E. Schneider (1999) 327-341.
- Braund 1984 D. Braund, Rome and the Friendly King, The Character of the Client Kingship (1984).
- Braund 1988 D. C. Braund, "Client Kings", bk.: D. C. Braund (ed.), The Administration of the Roman Empire, 241 BC-193 AD (1988).
- Bringmann 1983 K. Bringmann, Hellenistische Reform und Religionsverfolgung in Judaea (Eine Untersuchung zur jüdisch-hellenistischen Geschichte) (1983).
- Burrel 1996 B. Burrel, "Palace to Praetorium: The Romanization of Caesarea", bk.: A. Raban - K. G. Holm (ed.), Caesarea Maritima a Retrospective After Two Millenia (1996) 228-250.
- Ceylan 2009 B. Ceylan, "Kilikya'da Geç Antik Dönem Kırsal Yerleşimleri: Kanytellis Örneği", Olba XVII, 2009, 45-61.
- Colvin 1991 H. Colvin, Architecture and After Life (1991).
- Cormack 1997 S. Cormack, "Funerary Monuments and Mortuary Practice in Roman Asia Minor", bk.: S. E. Alcock (ed.), The Early Roman Empire in the East, Oxbow Monograph 95 (1997) 137-156.

- Cormack 2004 S. H. Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Wiener Forschungen zur Archäologie (2004).
- Cumont 1922 F. Cumont, *After Life in Roman Paganism* (1922).
- Çevik 2003 N. Çevik, "Anadolu'daki Kaya Mimarlığı Örneklerinin Karşılaştırılması ve Kültürelarası etkileşim Olgusunun Yeniden İrdelenmesi", *Olba VIII*, 2003, 213-250.
- Dagron – Feissel 1987 G. Dagron – D. Feissel, *Inscriptions de Cilicie* (1987).
- Diler 2002 A. Diler, "The Northern Rock Necropolis of Caunus", *AsiaMS* 44 (2002) 63-95.
- Dio Dio Cassius, *Roman History*, E. Cary (çev.) (1961).
- Dodge 1990 H. Dodge, "The Architectural Impact of Rome in the East", bk.: M. Henig (ed.), *Architectural Sculpture in the Roman Empire* (1990) 108-120.
- Downey 1961 G. Downey, *A History of Antioch in Syria (From Seleucus to The Arab Conquest)* (1961).
- Downey 1963 G. Downey, *Ancient Antioch* (1963).
- Downey 1988 S. B. Downey, *Mesopotamian Religious Architecture (Alexander through the Parthians)* (1988).
- Durugönül 1989 S. Durugönül, *Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien*, BAR Int. Ser. 511 (1989).
- Durugönül 1995 S. Durugönül, "Olba: Polis mi, Territorium mu?", *Lykia II*, 1995, 75-82.
- Durugönül 1998a S. Durugönül, *Turme und Siedlungen im Rauhen Kilikien*, *AsiaMS* Band 28 (1998).
- Durugönül 1998b S. Durugönül, "Seleukosların Olba Territorium'undaki 'Akkulturation' Süreci Üzerine Düşünceler", *Olba I*, 1998, 69-76.
- Durugönül 1999a S. Durugönül, "Hellenistik Dönem'de Olba Territoriumu", bk.: *Elaiussa Sebaste I* (a cura di E.E. Schneider 1999) 361-66.
- Durugönül 1999b S. Durugönül, "Verwaltung und Glauben der Olbier im Rauhen Kilikien", *AsiaMS*, Band 34 (1999) 111-24.
- Durugönül 2002 S. Durugönül, "Development of Ancient Settlements in Cilicia", *Adalya V*, 2002, 107-19.
- Durugönül 2009 S. Durugönül, "Dağlık Kilikia (Olba Territoriumu) Kabartmalarında Yerel Heykeltıraşlık Unsurları", bk.: Y. Özdemir (ed.), *Mersin Sempozyumu*, 19-22 Kasım 2008, Mersin (2009) 62-69.
- Durukan 1998 M. Durukan, "Olba Territoriumu'nun Hellenistik Dönem Ölüm Kültü Üzerine Gözlemler", *Olba I*, 1998, 153-60.
- Durukan 1999 M. Durukan, "Hisarkale Garnizonu ve Bu Merkezde Polygonal Teknikte İnşa Edilmiş Mezarlar", *Olba II*, 1999, 79-91.
- Durukan 2003 M. Durukan, "Olba/Diocaesarea'daki Piramit Çatılı Mezar Anıtının Tarihlemesi Üzerine Yeni Bir Görüş", *Olba VII*, 2003, 219-38.
- Durukan 2004 M. Durukan, "Olba Bölgesi ve Bölgede Kullanılan Polygonal Duvar Tekniği", *Anadolu/Anatolia* 26, 2004, 39-63.
- Durukan 2005 M. Durukan, "Monumental Tomb Forms in Olba Region", *AnatSt* 55, 2005, 107-26.
- Durukan 2006 M. Durukan, "Doğu Dağlık Kilikya'da Mezarlar Üzerinde Görülen Bazı Semboller", *Adalya IX*, 2006, 63-82.
- Durukan 2007a M. Durukan, "Dead Cult in Olba Region During Hellenistic and Roman Periods", *Anatolia Antiqua* XV, 2007, 147-64.

- Durukan 2007b M. Durukan, "Seramikler Işığında Nagidos", bk.: S. Durugönül (ed.), Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos (2007) 228-241.
- Durukan 2009 M. Durukan, "Chronology of the Temple Tombs in Rough Cilicia", Byzas 9 (2009) 343-70.
- Erten 2002 E. Erten, "Olba (Uğuralanı) 2001 Yüzey Araştırması", 20. AST 1. Cilt (2002) 185-96.
- Erten 2009 E. Erten, "Olba'da Romalılaşma Süreci", Mersin Sempozyumu (19-22 Kasım 2008) (2009) 76-85.
- Eyice 1976/1977 S. Eyice, "Silifke Çevresinde İncelemeler, Kanlıdivan (Kanytelleis-Kanytellideis) Bazilikaları", Anadolu Araştırmaları 4-5, 1976/1977, 413-41.
- Fedak 1990 J. Fedak, Monumental Tombs of the Hellenistic Age (1990).
- Feld – Weber 1967 O. Feld – H. Weber, "Tempel und Kirche über der Korykischen Grotte (Cennet Cehennem) in Kilikien", IstMitt 17 (1967) 254-78
- Galinsky 1996 K. Galinsky, Augustan Culture (1996).
- Gotter 2001 U. Gotter, "Tempel und Grossmacht: Olba/Diokaisareia und das Imperium Romanum", A. M. Dinçol – S. Durugönül (ed.), La Cilicie, Espaces et Pouvoirs Locaux; Kilikia, Mekanlar ve Yerel Güçler (Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, İstanbul 1999) (2001) 289-325.
- Gough 1952 M. Gough, "Anazarbus", AnatSt II, 1952, 85-150.
- Gough 1954 M. Gough, "A Temple and Church at Ayaş", AnatSt IV, 1954, 49-64.
- Gradel 2002 I. Gradel, Emperor Worship and Roman Religion (2002).
- Grimal 1984 P. Grimal, Der Hellenismus und der Aufstieg Roms. Die Mittelmeerwelt im Altertum II (1984).
- Hänlain-Schäfer 1985 H. Hänlain-Schäfer, Veneratio Augusti, Eine Studie zu den Tempeln des ernsten römischen Kaisers (1985).
- Hannestad – Potts 1990 L. Hannestad – D. Potts, "Temple Architecture in the Seleucid Kingdom", bk.: P. Bilde – T. Engberg – P. L. Hannestad – J. Zahle (ed.), Religion and Religious Practise in the Seleucid Kingdom (SHCI) (1990) 91-123.
- Heberdey – Wilhelm 1896 R. Heberdey – A. Wilhelm, Reisen in Kilikien (1896).
- Herz 1978 P. Herz, "Bibliographie zum römischen Kaiserkult (1955-1975)", ANRW II 16.2 (1978) 833-910.
- Hesberg 1992 v. H. Hesberg, Römische Grabbauten (1992).
- Hesberg – Zanker 1987 v. H. Hesberg – P. Zanker (Hrsg.), Römische Graeberstrassen (1987).
- Hicks 1891 E. L. Hicks, "Inscriptions from Western Cilicia", JHS XII, 1891, 225-73.
- Hild – Hellenkemper 1990 F. Hild – H. Hellenkemper, Kilikien und Isaurien (1990).
- Jacobson 2001 D. M. Jacobson, "Herod the Great Shows His True Colors", Near Eastern Archaeology 64.3, 2001, 101-4.
- Jacobson 2001b D. M. Jacobson, "Three Roman Client Kings: Herod of Judea, Archelaus of Cappadocia, Juba of Mauretania", Palestina Exploration Quarterly 133 (2001) 22-38.
- Jones 1971 A. H. M. Jones, The Cities of the Eastern Roman Provinces (1971).
- Josephus, JW Josephus, The Jewish War, Books I-III, H. St. J. Thackeray (çev.) (1961).

- Kahn 1996 L. C. Kahn, "King Herod's Temple of Roma and Augustus at Caesarea Maritima", bk.: A. Raban – K. G. Holum (ed.), *Caesarea Maritima a Retrospective After Two Millenia* (1996) 130-45.
- Kaplan 2008 D. Kaplan, "Korykos Tapınağına İlişkin Öneriler", *Olba XVI*, 2008, 226-41.
- Kaplan 2009 D. Kaplan, "Ein Neuer Kültvorschlag für den Tempel in Elaiussa Sebaste (Kilikien)", *Olba XVII*, 2009, 23-32.
- Kaplan AKMED D. Kaplan, "Diokaisareia'daki Podyumlu Tapınak İçin Bir Kült Önerisi", bk.: Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyumu, 04-07 Kasım 2009, Antalya (Baskıda).
- Keil – Wilhelm 1931 J. Keil – A. Wilhelm, "Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien", *MAMA III* (1931).
- Kirsten 1973 M. E. Kirsten, "Diokaisareia und Sebaste, zwei Städtegründungen der frühen Kaiserzeit im Kilikischen Arbeitsgebiet der Akademie", *Anzeiger Wien* 110 (1973) 347-63.
- Kirsten 1974 M. E. Kirsten, "Elaiussa-Sebaste in Kilikien: ein Ausgrabungswunsch an den Ausgäber von Side und Perge", *Mansel'e Armağan II*, *Mélanges Mansel II* (1974) 777-802.
- Lange 1987 O. Lange, "Der Priesterstaat Olba in Kilikien", *Der Münzen und Medaillensammler Berichte*, Nr. 156 26. Jahrgang (1987) 208-22.
- Lewick 1967 B. Levick, *Roman Colonies in Southern Asia Minor* (1967).
- Levine 1975 L. L. Levine, *Caesarea under Roman Rule* (1975).
- Lichtenberger 2008 A. Lichtenberger, "Artemis and Zeus Olympios in Roman Gerasa and Seleucid Religious Policy", T. Kaiser (ed.), *The Variety of Local Religious Life in the Near East Religions in the Greco-Roman World* 164 (2008) 133-53.
- Machatschek 1967 A. Machatschek, *Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien* (1967).
- MacKay 1968 T. S. MacKay, *Olba in Rough Cilicia* (1968).
- MacKay 1990 T. H. S. MacKay, "The Major Sanctuaries of Pamphylia and Cilicia", *ANRW* 18.3 (1990) 2045-129.
- MacMullen 2000 R. MacMullen, *Romanisation in the Times of the Augustus* (2000).
- Madsen 2002 J. M. Madsen, "The Romanization of the Greek Elite in Achaia, Asia and Bithynia: Greek Resistance or Regional Discrepancies?", *Orbis Terrarum*, Band 8 (2002) 87-113.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor* (1950).
- McDonald 1967 A. H. McDonald, "The Treaty of Apamea", *JRS* 57, 1967, 1-8.
- Mellor 1975 R. Mellor, *The Workship of the Goddess Roma in the Greek World* (1975).
- Meucci 1999 C. Meucci, "Area della scena", bk.: *Elaiussa Sebaste I* (a cura di E.E. Schneider, 1999) 207-12.
- Meyer 2001 M. Meyer, "Cilicia As Part of Seleucid Empire the Beginning of Municipal Coinage", bk.: E. Jean – A. M. Dinçol – S. Durugönül (ed.), *La Cilicie, Espaces et Pouvoirs Locaux; Kilikia, Mekanlar ve Yerel Güçler*, Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, İstanbul 1999 (2001) 505-18.
- Mietke 1999 G. Mietke – S. Westphalen, "Basilika 3 in Kanlıdivane (Kanytelis)", *IstMitt* 49 (1999) 517-26.
- Mitchell 1978 S. Mitchell, "Roman Residents and Roman Property in Southern Asia Minor", bk.: E. Akurgal (ed.), *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology* (1978) 311-18.

- Mitchell 1979 S. Mitchell, "Iconium and Ninica (Two Double Communities in Roman Asia Minor)", *Historia* XXVIII, 1979, 409-38.
- Mitchell 1993 S. Mitchell, *Anatolia; Land, Men and Gods in Asia Minor* (1993)
- Mitford 1980 T. B. Mitford, "Roman Rough Cilicia", *ANRW* II, 7,2 (1980) 1230-261.
- Mørkholm 1966 O. Mørkholm, *Antiochus IV of Syria* (1966).
- Morselli 2003 C. Morselli, "Il Contesto Topografico e la Strutturazione Spaziale Della Necropoli", bk.: *Elaiussa Sebaste* II (2003) 387-94
- Oppianus Oppianus, A. W. Mair (ed.), *Colluthus Tryphiodorus* (1963).
- Özbay 1998 F. Özbay, "Olba/Diokaisareia Su Sistemi", *Olba* I (1998) 121-29.
- Pilhofer 2005 S. Pilhofer, *Romanisierung in Kilikien?*, Das Zeugnis der Inschriften (2005).
- Plutarchos Plutarchos, Marcus Antonius, M. Özaktürk (çev.), *Türk Tarih Kurumu Yayınları* (1992).
- Popko 1995 M. Popko, *Religions of Asia Minor* (1995).
- Price 1984 S. R. F. Price, *Rituels and Power (The Roman Imperial Cult in Asia Minor)* (1984).
- Price 1986 S. R. F. Price, "Hänlain-Schäfer, H., Veneratio Augusti (Eine Studie zu den Tempeln des ernsten römischen Kaisers, Roma)", *JRA* LXXVI, 1986, 300-1.
- Raban – Holm 1996 A. Raban – K. G. Holm (ed.), *Caesarea Maritima a Retrospective After Two Millennia* (1996).
- Ramsay 1962 W. M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor* (1962).
- Roller 1998 D. W. Roller, *The Building Program of Herod the Great* (1998).
- Roller 2003 D. W. Roller, *The World of Juba II and Cleopatra Selene* (Royal Scholarship on Rome's African Frontier) (2003).
- Romer 1985 F. E. Romer, "A Case of Client-Kingship", *The American Journal of Philology* 106,1, 1985, 75-100.
- Rouse 1976 W. H. D. Rouse, *Greek Votive Offerings. An Essay in the History of Greek Religion*² (1976).
- Rumscheid 1994 F. Rumscheid, *Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus* (1994).
- Sayar 1992 M. H. Sayar, "Doğu Kilikia'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1990", 9. AST (1992) 203-221.
- Sayar 1994 M. H. Sayar, "Antik Kilikya'da Şehirleşme", XII. Türk Tarih Kongresi, I. Cilt, Ankara (1994) 193-216.
- Sayar 1995 M. H. Sayar, "Kilikia'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları", 12. AST (1995) 39-60.
- Sayar 1999 M. H. Sayar, "Kilikya'da Tanrılar ve Kültler", *Olba* II, 1. Cilt, 1999, 131-54.
- Sayar 2001 M. H. Sayar, "Kilikia'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1999", 18. AST 1. Cilt (2001) 275-88.
- Sayar 2003 M. H. Sayar, "Kilikia'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2001", 20. AST, 2. Cilt (2003) 59-70.
- Sayar 2004 M. H. Sayar, "Kilikia'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2002", 21. AST 1. Cilt (2004) 155-68.
- Sayar 2006 M. H. Sayar, "Kilikia'da Yüzey Araştırmaları 2004", 23. AST 1. Cilt (2006) 1-12.
- Schneider 1999 E. E. Schneider (ed.), *Elaiussa Sebaste* I (1999).

- Schneider 2001 E. E. Schneider, "Excavations and Research at Elaiussa Sebaste: The 2000 Campaign", 23. KST, 1. Cilt (2001) 223-36
- Schneider 2003a E. E. Schneider, "Some Considerations on Elaiussa's North-Eastern Necropolis", Olba VII, 2003, 261-73.
- Schneider 2003b E. E. Schneider, Elaiussa Sebaste II. Un porto tra oriente e occidente, *Bibliotheca Archeologica* 37 (2003).
- Schneider 2003c E. E. Schneider, "Templi Funerari", bk.: E. E. Schneider (ed.), Elaiussa Sebaste II. Un porto tra oriente e occidente, *Bibliotheca Archeologica* 37 (2003) 394-411.
- Schweyer 2002 A. V. Schweyer, Les Lyciens et la Mort, Une étude d'Historie sociale, *Varia Anatolica* XIV (2002).
- SNG 1966 Sammlung v. Aulock, SNG Deutschland, Kilikien (13. Heft) (1966).
- SNG 1986 E. Levante, SNG Switzerland I, Cilicia (1986).
- Sögüt 2001 B. Sögüt, "Kilikia Bölgesindeki Roma İmparatorluk Çağın Tapınakları, İmparator Claudius Dönemi Tapınakları", bk.: E. Jean – A. M. Dinçol – S. Durugönül (eds.), La Cilicie, Espaces et Pouvoirs Locaux; Kilikia, Mekanlar ve Yerel Güçler (Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, İstanbul, 1999) (2001) 479-504.
- Sögüt 2006 B. Sögüt, Dağlık Kilikya (Kilikia) Bölgesindeki Çokgen Taşduvarlı Mezarlar (2006).
- Spanu 1999a M. Spanu, "Analisi Di Alcuni Complessi Architettonici", bk.: Elaiussa Sebaste I (a cura di E. E. Schneider, 1999) 83-114.
- Spanu 1999b M. Spanu, "Some Considerations on the Theatre of Elaiussa", Olba II, 2. Cilt, 1999, 411-424.
- Spanu 2000 M. Spanu, "Burial in Asia Minor during the Imperial period, with a particular reference to Cilicia and Cappadocia", bk.: J. Pearce – M. Millet – M. Struck (ed.), Burial, Society and Context in the Roman World (2000) 169-77.
- Spanu 2003a M. Spanu, "Le Terme Del Porto; Prime Note Sulle Fasi Edilizie", bk.: Elaiussa Sebaste II. Un porto tra oriente e occidente, E. E. Schneider (ed.), *Bibliotheca Archeologica* 37 (2003) 299-331.
- Spanu 2003b M. Spanu, "Il Teatro", bk.: Elaiussa Sebaste II. Un porto tra oriente e occidente, E. E. Schneider (ed.), *Bibliotheca Archeologica* 37 (2003) 15-143.
- Spanu 2003c M. Spanu, "Roman Influence in Cilicia Through Architecture", Olba VIII, 2003, 1-38.
- Speyer 1986 W. Speyer, "Das Verhältnis des Augustus zur Religion", ANRW II 16.3 (1986) 1777-805.
- Strabon Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası, A. Pekman (çev.) (1993)
- Strong 1978 D. E. Strong, "The Early Roman Sarcophagi of Anatolia and the West", bk.: E. Akurgal (ed.), The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, (1978) 677-83.
- Suet., Aug Suetonius, De Vita Duodecim Caesarum (On iki Caesar'in Yaşamı) F. Telatar – G. Özaktürk (çev.) (2008).
- Sullivan 1980 R. D. Sullivan, "The Dynasty of Cappadocia", ANRW II. 7. 2 (1980) 1125-68.
- Sydenham 1933 E. A. Sydenham, The Coinage of Caesarea in Cappadocia (1933).
- Tac., Ann Tacitus, The Annals, J. Jackson (çev.) (1962).
- Talloen 2007 P. Talloen, "One Question, Several Answers: The Introduction of the Imperial Cult in Pisidia", bk.: M. Meyer (Hrsg.), Neue Zeiten- Neue Sitten (2007) 233-42.
- Tarn 1930 W. W. Tarn, Hellenistic Civilisation (1930).

- Taylor 1931 L. R. Taylor, *The Divinity of the Roman Emperor* (1931)
- Tempesta 2005 C. Tempesta, "Antiochus IVth Epiphanes and Cilicia", *Adalya VIII*, 2005, 59-81.
- Ten Cate 1961 H. Ten Cate, *The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period* (1961).
- Tirpan 1990 A. Tirpan, "Kilikia Tracheia'da Polygonal Taş Örgülü Duvarlar", *XI. Türk Tarih Kongresi* (1990) 405-24.
- Tobin 2001 J. Tobin, "The Tarcondimotid Dynasty in Smooth Cilicia", bk.: E. Jean – A. M. Dinçol – S. Durugönül (ed.), *La Cilicie, Espaces et Pouvoirs Locaux; Kilikia, Mekanlar ve Yerel Güçler*, Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, İstanbul, 1999 (2001) 381-87.
- Toynbee 1934 J. M. C. Toynbee, *The Hadrianic School* (1934).
- Toynbee 1971 J. M. C. Toynbee, *Death and Burial in the Roman World* (1971).
- Trampedach 1999 K. Trampedach, "Teukros und Teukriden, Zur Gründungslegende des Zeus Olbios-Heiligtums in Kilikien", *Olba II*, 1999, 93-129.
- Trampedach 2001 K. Trampedach, "Tempel und Grossmacht: Olba in Hellenistisher Zeit", bk.: Eric Jean, A. M. Dinçol, S. Durugönül (eds.), *La Cilicie, Espaces et Pouvoirs Locaux; Kilikia, Mekanlar ve Yerel Güçler* (Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, İstanbul, 1999) (2001) 269-88
- Tuchelt 1979 K. Tuchelt, *Frühe Denkmäler Roms in Kleinasiens*, *IstMitt 23 Teil I* (1979).
- Vann 1992 R. L. Vann, "The Harbour Herod Built, the Harbour Josephus Saw", bk.: B. J. Little (ed.), *Text-Aided Archaeology* (1992) 103-21.
- Verzone 1957 P. Verzone, "Citta Ellenistiche e Romane dell'Asia Minore, Hieropolis-Castabala, Tarso, Soli-Pompeiopolis, Kanytelleis", *Palladio II-III* (1957) 54-68.
- Waelkens 1987 M. Waelkens, "The Adoption of Roman Building Techniques in the Architecture of Asia Minor", bk.: S. Macready – F. H. Thompson (ed.), *Roman Architecture in the Greek World* (1987) 94-105.
- Waelkens 2002 M. Waelkens, "Romanization in the East. A Case Study: Sagalassos and Pisidia", *IstMitt 52*, 2002, 311-68.
- Walbank 1969 F. W. Walbank – A. H. McDonald, "The Treaty of Apamea (188 B.C.): The Naval Clauses", *JRS 59*, 1969, 30-9.
- Wannagat 2003 D. Wannagat, "Bericht Über die Erste Forschungskampagne in Diokaisarea/Uzuncaburç", 20. AST 1.Cilt (2003) 197-207.
- Wannagat 2005 D. Wannagat, "Neue Forschungen in Uzuncaburç 2001-2004, Das Zeus Olbios Heiligtum und die Stadt Diokaisarea", *AA 2005.1*, 117-65.
- Wannagat vd. 2005 D. Wannagat – C. Dorl – N. Kramer – M. Spanu – S. Westphallen, "Bericht Über die Forschungen in Diokaisarea/Uzuncaburç", 22. AST 1.Cilt (2005) 355-69.
- Wannagat 2007 D. Wannagat, "Zeus Olbios Kutsal Alanı ve Diokaisareia Şehri", bk.: H. Elton – E. E Schneider – D. Wannagat (ed.), *Temple to Church (Tapınaktan Kiliseye)* (2007) 1-8.
- Ward-Perkins 1958 J. B. Ward-Perkins, "Notes on the Structure and Building Methods of Early Byzantine Architecture", bk.: D. T. Rice (ed.), *The Great Palace of The Byzantine Emperors* (1958) 52-104.
- Ward-Perkins 1970 J. B. Ward-Perkins, "From Republic to Empire: Reflections on the Early Provincial Architecture of the Roman West", *JRS LX* (1970) 1-19.
- Ward-Perkins 1978 J. B. Ward-Perkins, "The Architecture of Roman Anatolia: The Roman Contribution", bk.: E. Akurgal (ed.), *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology* (1978) 881-91.

- Ward-Perkins 1994 J. B. Ward-Perkins, Studies in the Roman and Early Christian Architecture (1994).
- Webster 1966 T. B. L. Webster, Hellenismus (1966).
- Williams 1974 C. Williams, "The Corinthian Temple of Zeus Olbios at Uzuncaburç", AJA 78, 1974, 405-14.
- Woolf 1994 G. Woolf, "Becoming Roman, Staying Greek. Culture, Identity and the Civilizing Process in the Roman East", Proceedings of the Cambridge Philological Society 40, 1994, 116-43.
- Yegül 2000 F. Yegül, "Memory, Metaphor and Meaning in the Cities of Asia Minor", bk.: E. Fentress (ed.), Romanization and the City, JRA Supplementary Series 38 (2000) 133-53.
- Zahle 1990 I. Zahle, "Religious motifs on Seleucid Coins", bk.: P. Bilde – T. Engberg – P. L. Hannestad – J. Zahle (ed.), Religion and Religious Practise in the Seleucid Kingdom (SHCI) (1990) 125-39.
- Zanker 1987 P. Zanker, Augustus und die Macht der Bilder (1987).
- Zanker 2000 P. Zanker, "The City as Symbol: Rome and the Creation of an Urban Image", bk.: E. Fentress (ed.), Romanization and the City, JRA Supplementary Series 38 (2000) 25-41.

Abstract

Archaeological Traces of Hellenization and Romanization in the Territory of Olba

The people of Olba led a relatively primitive or less developed way of life, and relevant traditions and customs, before the 3rd century BC and they first came into contact with the Greek culture in the reign of Seleukos Nikator. The relations developed during the Seleucid rule and their reflections surfaced in various areas particularly in the 2nd century BC. In this frame of relations the Olba culture was in the passive mode. This process can be defined as the local recognition of some aspects of the Greek culture, and their appropriation. These aspects can be cited as stone architecture, writing and sculpture/works of plastic. Apart from the religious innovations in the reign of Antiochos IV, this one-way cultural transfer, or a Hellenization process in other words, was not a forced one and reached its peak at the capital Olba and Korykos, which was located on the coastline and therefore more exposed to Greek influence. The cults of Zeus Korykios and Hermes established at Korykos show that Greek deities were also worshiped along with the local faith. Several temples built for these gods and a clergy appearing suggest that the local cults were identified with Greek deities and this transformation was appropriated by the locals. Archaeological traces of Hellenization are encountered throughout the territory of Olba, albeit not the same level as at Korykos.

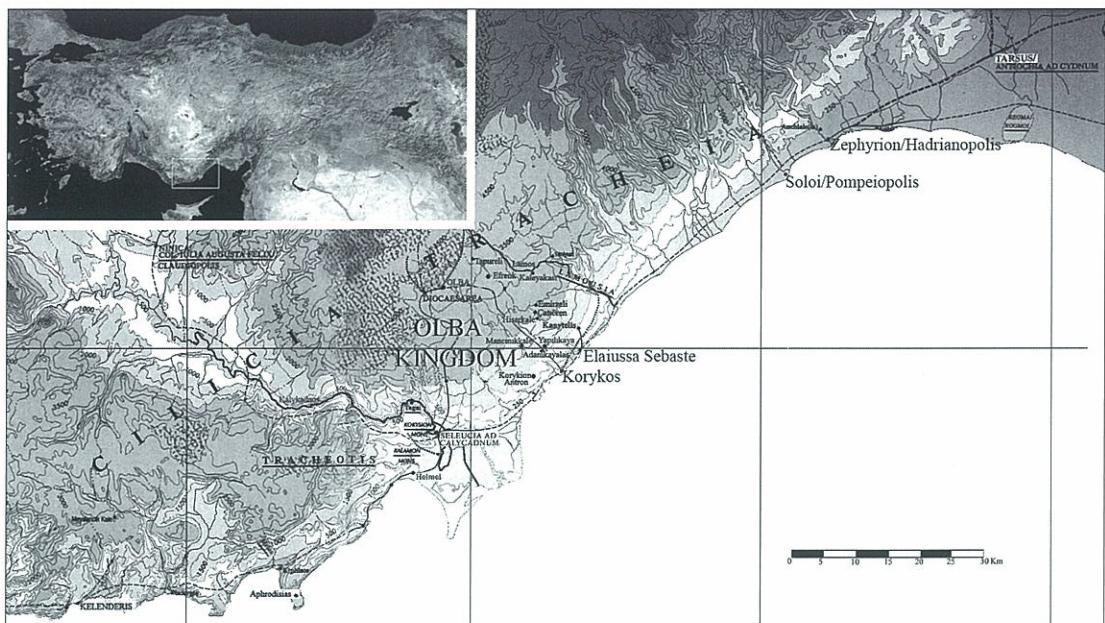
Following the ridding of rivals and solving the internal conflicts the chaotic atmosphere in the east Mediterranean gave way to peace with the smart policies of Augustus. In this process Augustus rearranged the borders in Cilicia most of which was given over to the Cappadocian King Archelaos – the coastal part of the territory was taken from the priest dynasty of Olba and given to the new king which initiated a new cultural transfer phase in the region. The center of this new era to inject the Greco-Roman culture into Olba was Elaiussa while the implementer of the systematic Romanization policy of Augustus was Arkhelaos.

Among the most remarkable implementations of Romanization at Elaiussa was the establishment of the imperial cult. One important sign for this is the change of the name of the city to Elaiussa-Sebaste. With these steps not only the adjective/title of “divine/revered” was added to the name of the city but this was compounded with the construction of the imperial cult temple. Furthermore, other architecture found in an ordinary Roman city was also built Romanizing the urban texture and the lifestyles of the people.

It is worth noting that five centers stand out with the density of Romanization activities: Elaiussa-Sebaste, Olba-Diokaisareia, Korykos and Kanytelis. When these centers became large settlements in the 2nd century AD, Roman influence could be felt in almost each field. Thus, Romanization policies were successful. However, it is not possible to speak of the same success at smaller rural settlements in the region, whose origins go back to the Hellenistic period. The most obvious evidence of this issue can be found on the tombs and necropoleis. The aforementioned five large centers developed grand necropoleis in the Roman period; however, the concept of necropolis is not very common for the past of Olba. Around rural settlements whose origins go back to the Hellenistic period there are individual or groups of several tombs, both in variety and number. This clearly shows that the locals continued their traditions of burials and funerals all through this process. In other words, low number of Roman tombs in these areas means that the traditional burials were widespread. The word larnax found in the inscription of a rock tomb at Kanytelis-Çanakçı and niches for urns at T11 Temple Tomb at Elaiussa-Sebaste as well as other finds related with cremation also show the existence of cremation among local traditions of burials.

It is possible to encounter more tombs bearing signs of Roman culture in some settlements founded as of the 2nd century AD. As a matter of fact, in addition to the change from cremation toward inhumation all over the empire as of this period, these settlements founded under the responsibility of Roman administrators reflect a stronger Roman influence.

Consequently, it is seen that a process of Hellenization and Romanization initiated in Olba region in the Hellenistic period, accelerated in the early Roman period and reached its peak in the 2nd century AD. During this process some local traditions were greatly altered particularly in large settlements and the new culture spread around from these centers. It is also seen that the local traditions retained their existence for a longer period in rural settlements and that the Roman culture is reflected stronger at least on the tombs in the settlements founded in the Roman period. Shortly, significant pressure was exerted on the local culture during the Hellenistic and Roman periods and this led to changes as a result. Whereas these changes were appropriated within a limited frame and circle, they were much wider accepted in the Roman period. Yet, it is not possible to say that the local culture was assimilated or transformed entirely. Evidence for this can easily be seen in the settlement pattern and architecture types in the rural areas. In other words, the new culture of the Romans was felt stronger in the course of the long and strong Roman rule in the region and led to changes in some fields of the social life, although not entirely.

Res. 1
Kilikia Bölgesi haritası

Res. 2
Hellenistik Dönem
poligonal duvarlı mezardan
örneği, Korykos

Res. 3
Zeus Olbios Tapınağı ve
peribolos duvarı,
Olba/Diocaesarea

Res. 5
Zeus Korykios Tapınağı,
peribolos duvarı, Korykion Antron

Res. 4
Adamkayalar,
Korykos

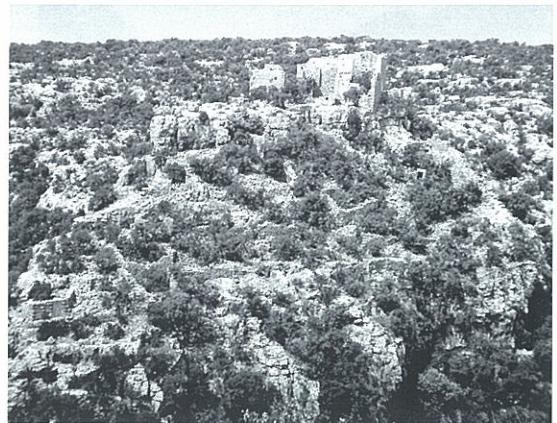
Res. 6
Zeus Korykios Tapınağına
ait Rahipler Listesi,
Korykion Antron

Res. 7
Çatiören, yerleşimin genel
görüntüsü. En sağda Hermes Tapınağı.

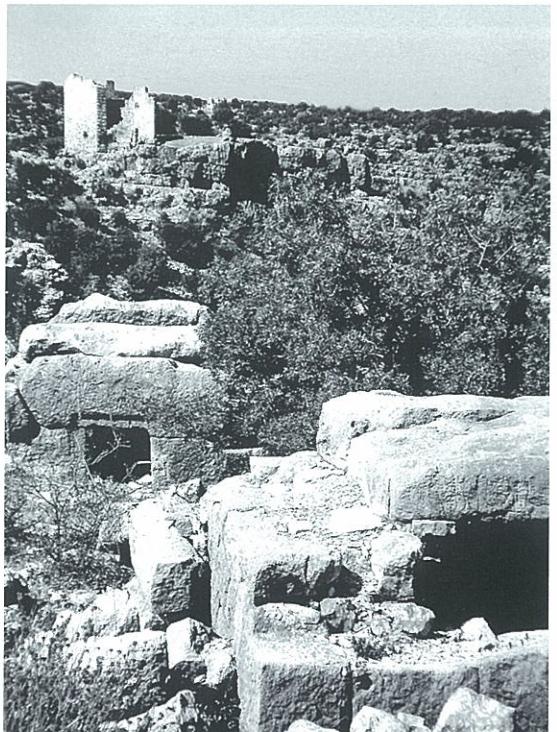
Res. 8 Yapılıkaya, Hermes Tapınağı

Res. 9 Hisarkale, yerleşimin genel görüntüsü

Res. 10 Hisarkale'den güneye uzanan vadi içi yol güzergahı. En uzak noktada Elaiussa Sebaste yerleşimi.

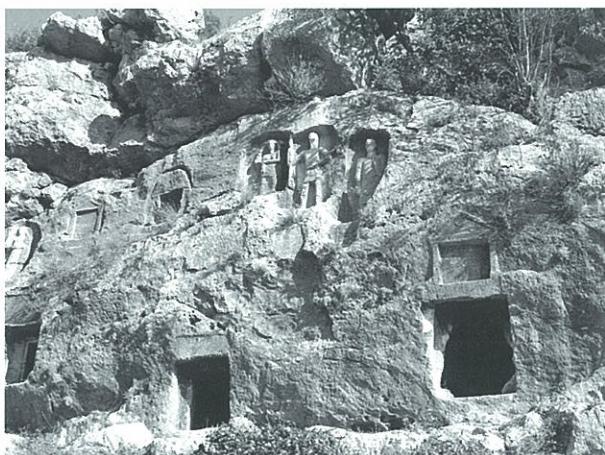
Res. 11 Çatiören, Hermes Tapınağı.

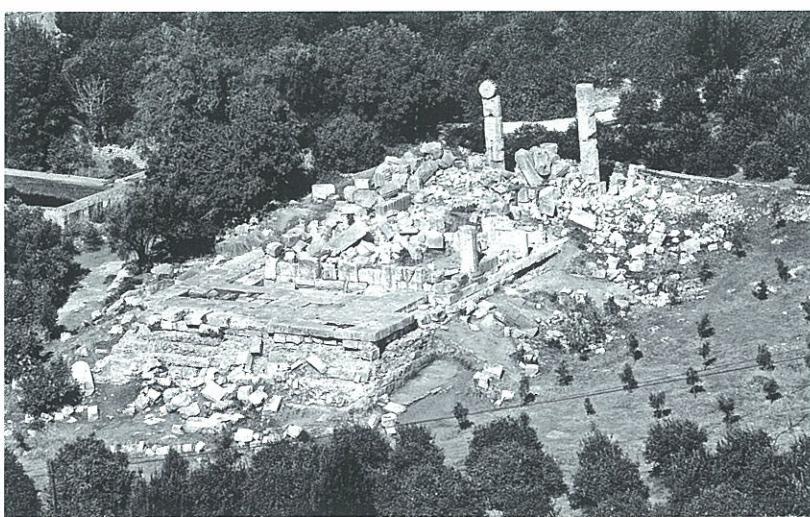
Res. 12 Hisarkale, onde poligonal duvarlı mezarlar,
arkada sur duvari.

Res. 13 Kule, Olba/Diokaesarea.

Res. 14
Çanakçı kaya mezarları
ve kaya kabartmaları,
Kanytelis

Res. 15
Tapınak, Elaiussa Sebaste
(Borgia 2008'den alıntı)

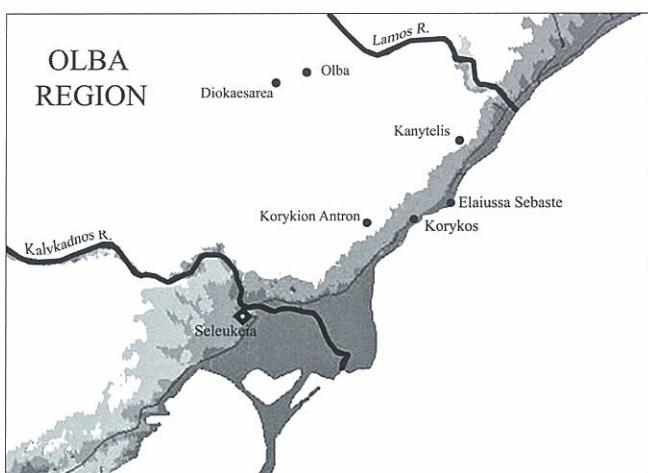
Res. 16
Tapınağın podyumundan
ayrıntı, Elaiussa Sebaste
(Borgia 2008'den alıntı)

Res. 17
Kabartmalı alınlık
parçası, Yapılıkaya

Res. 18
Obruk çevresindeki
nekropol alanından
bir görüntü, Kanytelis

Res. 19
Olba bölgesindeki
metropoller ve
kutsal alanlar

Res. 20
Tykhe Tapınağı,
Olba/Diocaesarea

Res. 21
T11 Tapınak Mezarı,
Elaiussa Sebaste

Res. 22 T6 Tapınak Mezarı, Kanytelis

Res. 23 T12 Tapınak Mezarı, Kanytelis

Res. 24
Mezar Evi,
Kanytelis

Res. 25
Üç sütunlu mezar
anıtı, Kanytelis